

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2016 DECEMBER ■

■	3	JÁSZBERÉNYI SÁNDOR	■
		A lélek legszebb éjszakája	(novella)
■	19–21	BAJTAI ANDRÁS	■
	19	Nyolcvankét sor az ajándékok könyvéből	
	21	Hajnal vendég	(versek)
■	22	G. ISTVÁN LÁSZLÓ	■
		Idegen talizmán	
		Kötőszöveg	(versek)
■	23–24	ÁFRA JÁNOS	■
	23	Patkányirtás	
	24	Tejhozó könnyek	(versek)
■	25	FELRUHÁZNI, LETISZTÁZNI	■
		Sirbik Attila beszélgetése Áfra Jánossal	
■	30	KIRÁLY KINGA JÚLIA	■
		Apa Szarajevóba ment (Velőrózsák)	(regényrészlet)
■	37–39	HARTAY CSABA	■
	37	Kiplakátolt világosság	
	38	A japán cseresznye árnyékában	
	38	Elfogy	
	39	A legszárnyalóbb madár	(versek)
■	40–42	MELLÁR DÁVID	■
	40	A tigris	
	41	Endoszkóp	(versek)
■	43	TAMÁS DÉNES	■
		Az élő ház	(regényrészlet)
■	46	GEREVICH ANDRÁS	■
		A második balatoni baleset	(versek)
■	48	LEGÓKOCKÁBÓL KIRAKOTT IDENTITÁSOK	■
		Csehy Zoltán interjúja Gerevich Andrásal	
■	53	AYHAN GÖKHAN	■
		Hurokszabadító Krisztus	(vers)
■	54	LESI ZOLTÁN	■
		Másodlagos nemi jelleg	(versek)
■	57	ROSMER JÁNOS	■
		Könyvjelző	(vers)

- 58 **CZUCH ENIKŐ**
Az időben feloszló anyag és a térbe vésett emlékezet
– Az identitás konfliktusai Gerevich András: *Tizenhat naplemente*
című kötetében (tanulmány)
- 64 **PLONICZY TAMÁS**
Kígyótér (novella)
- 72 **ALMÁSI MIKLÓS**
Gáz van: itt a digi-forradalom (esszé)
- 77 **MÁRIA MAJERČÁKOVA**
A magyar nők képe és funkciója a kortárs szlovák prózában
– Anton Balaž: *A feledés földje* (2000)
és Peter Juščák: *...és ne feledd a hattyúkat* című könyve alapján (tanulmány)
- 89 **KÁCSOR ZSOLT**
Van-e kiút a győzelemből? (Németh Gábor: *Egy mormota nyara*) (kritika)
- 91 **BALOGH LILLA**
„Ez bizony már a huszonegyedik óra” (Kovács Judit: *Elszakítva*) (kritika)
- 92 **FŐFAI RITA**
Elveszve a jelképek erdejében (Egressy Zoltán: *Szarvas a ködben*) (kritika)
- 95 **T. TÓTH TÜNDE**
Az idő másodkézből (Szvetlana Alekszijejics: *Elhordott múltjaink*) (kritika)
- 97 **BIRÓ DÁNIEL**
A valóság hangulata (Karl Ove Knausgård: *Harcom: Halál*) (kritika)
- 99 **PÁPAY SZANDRA**
Az emlékezés művészete
(*Kegyelmet a klasszikusoknak – Írások Gyergyai Albertről*) (kritika)
- 101 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS**
NOÉ VENDÉGLŐJE – 27. számla
Halotti csárdás (esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Beke Zsolt
zsoltbekezsolt@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Csehy Zoltán (líra)
csehyzoltan@gmail.com
Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Szabó Lovas Emőke
lovas.e@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Csehy Zoltán,
Hizsnay Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.

P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2016)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénnytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

www.kalligram.eu

A LÉLEK LEGSZEBB ÉJSZAKÁJA

„Ne halj meg, M'zungu” – ez volt Dzsojsz szavajárása. Azt hiszem, komolyan is gondolta. Miért ne gondolná komolyan az ilyesmit egy kongói, száznegyven kilós madám Kairó külvárosában, hajnalban, amikor Ma'adi kétes italmérésében az utolsó kör van, vagy amikor a lakásból elmegy az utolsó kuncsaft. A szék felsír alatta, ahogyan hátradől, beleszív a vékony cigarettájába, belekortyol a sörébe, és mondja, közben úgy nyugtatja rajtam a szemét, mintha látná a halált.

Az persze korántsem biztos, hogy nekem mondja. Inkább beszél a törzsének Belga-Kongóban, az elárvult gyerekkatonáknak és hívők nélkül maradt törzsi varázslóknak. Beszél valakihez a múltból. Ebben különbözünk egymástól, mert én nem állok szóba a múltammal. Ő azonban beszél.

Egyszer megkérdeztem tőle – szeretkezés után, miután kimásztam a ringó mellei közül, mint ahogyan a Földközi-tengerből mászik ki éjszaka az ember –, hogy ugyan miért mantrázza folyton ezt nekem, hogy ne haljak meg. Feküdtünk a matracán, néztük a betonház plafonján szaladgáló gekkókat, és nehezen lélegeztünk a forró kairói éjszakában.

„Azért, mert ez a szokás.”

A törzsében úgy hiszik, hogy bizonyos különleges éjszakákon, a rossz csillagok alatt, bizonyos különleges események hatására az embert elhagyja a lélek. Kiszáll a testből, és vándorútra indul. A törzsében ezt a „lélek legszebb éjszakájának” nevezik. A lelket ilyenkor nem kötik a hús bűnei. A magára hagyott test azonban elárvul, várja a lélek visszatértét, ha pedig az nem jön vissza időben, meghal. Dzsojsz törzsében szokás volt biztatni az illetőt, akiből éppen kiszállt a lélek, hogy ne haljon meg. Ültek a kunyhók előtt, és bizonyos különleges, csillagtalán esteiken azt mondták egymásnak, minden egyes tagnak a törzsből, hogy ne haljon meg, amíg vissza nem jön a lelke.

Persze nem egyszerre száll ki mindenkiből a lélek. Mindenkinek megvan a saját ideje. Egy dolog azonban biztos: az, hogy senki sem kerülheti el az élete folyamán, hogy egyszer csak magára hagyja a lelke. Ilyenkor nincs mit tenni. Azonkívül, hogy azt mondják az embernek, hogy ne haljon meg, amíg vissza nem talál a lelke.

„Ne halj meg, M'zungu” – mondta Dzsojsz, hozzátéve a mondathoz a rasszomat szuahéliül: „Ne halj meg, fehér fiú!”

Sosem értettem, miért éppen nekem mondja. Miért nem az alkalmazottainak, a kuncsaftjaiknak, miért nem bárki másnak. Amikor megkérdeztem, azt felelte, azért, mert látta, hogy éppen nincsen bennem lélek.

Azt gondoltam, esetleg tényleg elhiszi a varázslást, esetleg érzelmes vagy futóbolond, míg egy nap meg nem találtam a szobájában a levelet, melyben sajnálattal értesítik, hogy a fia meghalt Kongóban egy ellenséges partizánakció közben.

Szóval hiába menekült el a gyerekekkel, miután lemészárolták a faluját, hiába hagyta őt a fővárosban a nővérénél, hogy a békés és toleráns Szudánból a lehetőségek Kairójába menve keressen annyi pénzt, hogy kihozhassa őket. Felesleges erőfeszítés volt. Az, hogy valaki csak hatéves, az égvilágon semmitől sem védi meg Fekete-Afrikában.

Aznapi bélyegző volt a levélen, amikor összeszedett az utcán.

„Ne halj meg, M'zungu” – mondta, amikor először találkoztunk. Szerda volt, hajnali két óra. A sivatag felől forró szél fújt Kairó külvárosában, piszkos pálmák álltak a sárga hold fényében. Erősen véreztem.

Csodás éjszakának indult egyébként: csak én és az ital. Úgy kezdődött, hogy a dolgaimat bepakoltam a hátizsákomba, és kijelentkeztem a Bluebird Hotelből. Nem maradt elég pénzem fizetni a szobát. Eszem ágában sem volt kommunikálni Európával, ahonnan egyébként intézhettem volna pénzt magamnak, egyszerűen úgy gondoltam, hogy minden mindegy. Nem igazán érdekelt, hogy mi lesz, abban azonban biztos voltam, hogy a maradék pénzemet jobb dolgokra is költhetem a csótányfertőzött szobánál, amit három hónapja bérek, s melyben még vidáman kísértett az előző lakó szelleme, aki az ágyban fekvé követett el öngyilkosságot. Miután elbúcsúztam a vérfoltos matractól és a golyóstollal telefirkált falaktól, Ma'adi felé vettem az irányt, Kairó végébe, ahol már a kősivatag kezdődik. Rövid keresgélés után meg is találtam a „Koriana” fantázianevű kuplerájt.

Kairó külvárosai pedig tele vannak kurvákkal. Főleg feketékkel. A háborúk, a nyomor termeli ki őket és üldözi el Egyiptomba, mely, ellentétben Európával, könnyebben megközelíthető. Persze egyik szerencsétlen nő sem kurvának érkezik az országba, utólag lesz azzá. Akkor, amikor rájön, hogy a takarításnál és cselédkedésnél messze több pénzt kaphat azért, ha idegeneket enged be a lábai közé. Jobban megvetni nem fogják érte: az arabok voltak, akik lerohanták és eladták az őseiket, s bár a gyakorlat időközben kiment a divatból, a nagy többség nem tart egyenértékűnek egy fekete embert, mindegy, mennyi pénze van, vagy mit csinál az életben.

Bár majdnem az összes kuplerájban jártam már, de sosem sikerült megfejtenem, mi alapján nevezték el őket a tulajdonosok. A Korianába, mely koreait jelent arabul, sosem láttam egy darab koreait sem. A Fárisz kínai étteremként működött eredetileg, a tulajdonosváltással eltűnt a „Vörös Sárkány” elnevezés, de a berendezés lecserélésére már nem tellett. A sárkánymotívumos faparavának és a kínai írásjeles műanyag terítők is maradtak: az üzletasszonyok itt árulták a testüket, és itt itta le magát a sárga földig a város emigráns fekete-afrikai lakossága.

Amikor beléptem, a Koriana üvegtükrei előtt csak páran ücsörögtek, az egyetlen biliárdasztal már foglalt volt. Két fekete pasas és két fekete nő játszott poolt. Az arcvonásaikból ítélve mindannyian szudániak voltak.

Leültem a bárpulthoz, sört és whiskyt rendeltem. A húszas éveinek közepén járó arab csaj tette le elém az italokat. Elszopogattam a whiskyt és terepszemléztem. Bár nem maradt valami sok pénzem, egy nőre mindenképpen elég volt. Ahhoz is, hogy hajnalig igyak. A többi nem érdekelt. Egészen pontosan kilencvenkét napja nem érdekelt, hogy hol fogok aludni, mit fogok enni, ki fizeti ki a villanyszámlát, ki küldi el a közös képviselőt. Nem érdekelt, hányan haltak meg a tüntetéseken, és hányan a bombázásokban Gázában, nem érdekelt az igaz ügy mellett kampányoló világmegváltó megmondóemberek, és nem érdekelt a Facebookon megosztott szomorú pófájú kutyák és még szomorúbb pófájú alanyi költők. Elegendő volt mindenből.

Mondom: csodás éjszaka volt, csak én és az ital.

Ahogy telt az idő, úgy szállingóztak a bárba az emberek, végül mozdulni is alig lehetett. A biztonság kedvéért azért még leküldtem három whiskyt. Mikor végre úgy éreztem, hogy az alkohol kisímította az arcomat, nő után néztem. Volt felhozatal. Mögöttem

öt erősen kifestett, lakkozott hajú fekete nő ült egy asztalnál kisestélyiben. Kurvák voltak, harminc év körüliek, nézelődtek, és sört ittak. Az egyikük, egy egészen vékony lány, testhez tapadó fehér ruhában felállt, és mellém lépett.

„Helló. Egyedül vagy?”

„Most már nem. Mi a neved?”

„Pokahontasz.”

„Nem is tudtam, hogy Szudánban élnek indiánok.”

„Nem tudhatsz mindent.”

Nevetett, és leült mellém a bárszékre.

A szemem sem rebbent, amikor a nevét mondta. Az elmúlt hónapokban fantázianevek tucatjait hallottam: Mona Lisától Madonnáig. A lányok mindent bemondtak, ami szerintük izgalmas lehet a férfiak számára, bármit, ami alkalmas lehet arra, hogy eltakarjon egy víz és áram nélküli kunyhót, s az anyjuktól kapott varázserejű nevüket. Az összes kétes bár és kupleráj Madonnákkal, Mona Lisákkal és Pokahontaszokkal volt tele.

„Iszol valamit?” – kérdeztem, és nem bírtam megállni, hogy ne bámuljam a mellét. Kicsi melle volt, harcias nagy mellbimbókkal.

„Sört” – mondta.

Intettem a pincérnőnek, aki kihozta az italokat. Ittunk.

„Szeretném az egész estét veled tölteni” – mondtam.

Pokahontasz nevetett, csillogott a szeme.

„Azért fizetned kell. Ötszáz ginit. Üzletasszony vagyok.”

„Nem vagyok amerikai. Nincs pénzem. Kétszáz fontom van összesen.”

„Kétszázötven.”

„Kétszáz.”

„Még gondolkodom rajta.”

Úgy mondta, hogy tudtam, hogy rendben vagyunk. A pulthoz fordultam rendelni még egy kör italt. Ekkor kezdődtek a problémák.

A semmiből egy ötven körüli, pocakos, brit pasas tűnt fel, és beállt közém és a nő közé. Ismertem a típust. A brit követség munkatársa volt, aki tulajdonképpen semmit sem dolgozott, ellenben minden hónapban annak az összegnek a dupláját vitte haza, amit én a háborúkkal keresek. Elkezdett beszélni Pokahontaszhoz.

„Bocsánat” – mondtam, és megpróbáltam visszaülni a székemre.

„Kopj le” – felelte a pasas gurgulázó hangon.

Nekem sem kellett több. Jobb kézzel ütöttem. Azonnal a földön volt.

Nem kellett volna megütnöm.

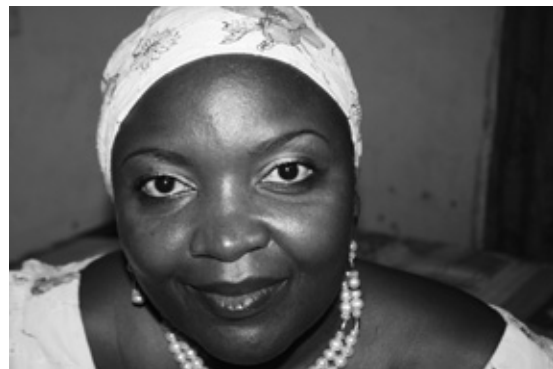
A brit követség munkatársai közösen járnak kurvázni. Azonnal megindult felém három szekrényméretű alak, SAS tetoválással a karjukon. Ők lehetnek a követség kertészei, cukrászai és cipőpucolói, mert hivatalosan saját katonákat egyetlen külföldi képviselőt sem tarthat Egyiptomban.

Az első kétszer az arcomba csapott. Az első ütés betörte az orrom, a másiktól felrepedt a szemöldököm. Már lent is voltam a földön.

A többiek csak akkor csatlakoztak, amikor már a földön feküdtem. Ökölrel ütötték a fejemet, rugdostak, majd amikor már nem mozdultam, és védeni sem próbáltam magam, kihúztak a kocsmáig és kidobták az utcára. A hátizsákom nagy ívben repült utánam az ajtóból, hallottam, ahogyan beszakad a laptopom monitorja, amikor földet ért. A hely kidobói sztoikus nyugalommal nézték végig az egész jelenetet, majd amikor a kertészek visszamentek a bárba, kicsit odébb húztak egy bokros területre, hogy ne zavarjam a vérzéssel az üzletmenetet.

Fogalmam sincs, mennyi ideig feküdtem a hátamon a bokros között, fulladozva és félvakon a saját véremtől.

Végtelen nyugalmat éreztem. Néztem a csillagokat az égbolton, a sok kvazár és galaxis pislákoló fényét, és az járt a fejemben, hogy pont ilyen távolságra vagyok attól, amit az emberek értelmes életnek neveznek. A tünődésemet egy mély női hang zavarta meg.

„Ne halj meg, M'zungu” – mondta Dzsojsz, és felemelt a földről. Futólag ismertük csak egymást a Fáriszból. Együtt söröztünk egyszer hajnalban.

„Ne halj meg, M'zungu” – mondta, ahogyan betámogatott a bérelt házába a sivatag szélén, ahogyan leültetett az ágyára, és kifűzte a bakancsomat.

„Ne halj meg” – mondta, miközben benedvesített egy törülközőt, és gyakorlott kézzel kimosta a vért a szememből.

„M'zungu” – suttogetta, ahogyan levette a ruháját, és mellém feküdt.

„Nincs halál.”

Két hatalmas melle úgy takart el a világ elől, mint a teljes holdfogyatkozás.

Kövér, fekete nővel szeretkezni más, mint bármilyen aktus, amiben részed volt Európában. A rengő tömeg, mely minden tulajdonságában távol áll attól, amiről azt tanultad, hogy szép, megbabonáz. Ha nem vagy már családfenntartó, ha nem vagy apa, férj, ha már csak azzal tudod meghatározni magadat, hogy mi nem vagy, ha elárultak a hagyományos formák, ha nincs már benned érdeklődés irántuk többé, akkor csak azért fekszel le nőkkel, mert ezt diktálja a csontvelődígit hatoló negyvenöt fokos forróság. Izzadságban úszva, kalapáló szívvel csak arra tudsz gondolni, hogy szeretkezz vagy halj meg. Mindkét opcióért komoly lépéseket teszel.

Dzsojsz más volt, mint bárki, akihez valaha is férfiként közöm volt. Gyönyörű, száznegyven kilós teste a szuszt is kinyomta belőlem, ha rám feküdt. Izzadságának fűszerilata volt. Minden fekete nő izzadságának fűszerszaga van. Az afrikaiak úgy tartják, hogy a fehérek izzadságának van a legelviselhetlenebb szaga mind közül. Eceteset izzadunk, ami messziről bűzlik. Ellentétben az arabokkal vagy a feketékkel, a fehérek szagát messziről érezni lehet. Ebben lehet valami. A házban mindenkinek jó szaga volt, pedig ugyanúgy izzadtak, mint én.

Három napon keresztül ki sem szálltam Dzsojsz ágyából. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy elég tisztességesen megverték a britek. Kék-zöld voltam mindenütt, nehezen vettem a levegőt.

Egy kétszintes betonházban lakott. A szobában egy ablak volt, kopott fekete fakerettel. Az ablakból jól rá lehetett látni a sivatagi bekötőútra. Amikor Dzsojsz lement a konyhába, vagy valamiért magamra hagyott, hosszasan bámultam a távolban a Sínai-félsziget felé elhúzó régi Lada kombikat. A mezítlábas beduin sofőrök kendőibe belekapott a szél, kilobogtak a letekert ablakon.

Kétszemélyes, régi kolonialista ágyon feküdtünk, ami minden mozdulatunkra nyikorogott. Az ágygal szemben egy tükrös szekrény állt, mellette sminkasztal. Három napon keresztül alig mozdultunk ki a szobából. Szeretkeztünk, vagy az elviselhetetlen forróságban ópiumot ettünk. Nem beszélgettünk sokat.

A harmadik éjjel, miután megettük a falafelszendvicseket, amiket Dzsojsz hozott fel vacsorának, felálltam, és öltözködni kezdtem.

„Hová mész?” – kérdezte Dzsojsz.

Felült az ágyon, hatalmas mellei, mint két tömlő lendültek előre, testén pedig csillogott az izzadság.

„Nem tudom. El.”

„Miért?”

„Mert már így is túl sokat maradtam. Biztosan unsz már.”

„Nem unlak, M'zungu. Hová mész?”

„Miért érdekel az téged? Nem vagyok neked senkid.”

„Te lefekszel velem.”

„Bármivel lefekszem.”

„Van hová menned?”

„Még nincs, de lesz. Ez sosem volt probléma.”

„Hol fogsz aludni?”

„Valami hotelben.”

„Maradj.”

„Miért akarod, hogy itt maradjak?”

„Mert lefekszel velem, másrészt, mert nem árt az üzletnek, ha van itt egy férfi.”

Rágyújtottam egy cigarettára és arra gondoltam, hogy teljesen mindegy.

„Mi lenne a dolgom?”

„Vigyázni kell a lányokra.”

„Magamra sem tudok vigyázni.”

„Elég, ha látnak.”

„Oké.”

„Na, gyere” – mondta, és levezetett a konyhába.

A konyha az épület földszintjén volt, a lányok szobái mellett, szemben a vaskos bejárati ajtóval. Nagy, zsírszagú helyiség egy otromba faasztallal és műanyag székekkel a közepén. Két ablaka a ház kertjére nézett. Piszkos levelű, beteg pálmafákra látott rá az ember, ha kinézett az ablakon, homokszínűre fakult kerti növényekre. Senki sem gondozta a kertet.

A konyha volt a ház szíve, nyolclukú, zsíros fekete gáztűzhelyével. Itt jöttek össze a nők esténként, akik a lakásban éltek, itt beszéltek meg a napot, a kuncaftokat, itt fizették ki Dzsojsz járandóságát a szállásért, az elintézett vízumért, az új életükért Kairóban. Hangozások voltak. A nevetésük és a rikoltásaik megtöltötték a házat éjjelente. A sosem múltó álmatlanságom hű társai voltak, mert amíg a nap teljes fényében fel nem kelt, mindig volt valaki, akivel beszélni lehetett.

Dzsojsz négy nőt alkalmazott. Egyikük sem volt idősebb harmincévesnél. A legidősebbet közülük Minának hívták, ő ugyanúgy Belga-Kongóból jött, mint Dzsojsz. A többi lány dél-szudáni volt, Dzsubából vagy a környékéről. Szamíjá és Brinda testvérek voltak, komoly elképzelésekkel és tervekkel az életről, a kis Jaja pedig, aki nem lehetett több tizennyolc évesnél, folyamatosan küldte haza a pénzt a családnak.

Már bőven elmúlt éjfél, amikor Dzsojsz levezetett a konyhába. Mind a négy nő az asztal körül ült. A sminkjük már elkenődött, bugyiban voltak és pólóban. Dohányoztak és olcsó egyiptomi sört ittak. Mindannyian elhallgattak, amikor beléptünk.

„Ez kicsoda?” – törte meg a csendet Mina, és kihívóan feltette a lábát az asztalra. A szeméből sütött felém a gyűlölet.

„Ez a M'zungu a barátom. Itt fog maradni egy darabig” – mondta Dzsojsz.

„Balszerencsét hoz fehér embert engedni a házba.”

„Ez az én házam.”

„Attól még balszerencsét hoz.”

A többi lány vihogott, és kíváncsian bámult az arcomba.

„Ez nem hoz balszerencsét.”

„Honnan tudod?”

„Tudom, és kész. Nem a véleményedet kérdeztem. Ha nem tetszik valami, elmehetsz.”

Mina lesütötte a szemét, belekortyolt a sörébe.

„Ahogyan akarod, Big Mama. Tartsd meg a M'zungudat. De ne felejtssd, hogy előre szóltam.”

„Szerintem egészen kedves arca van” – mondta Brinda, és összenevetett a testvérel. Jaja azt mondta, hogy a legrosszabbak azok a férfiak, akik először mennek el a feleségüket megcsalni, mert az idők végtelenségéig kell dolgozni rajtuk, mire képesek produkálni egy vállalható erekciót.

Dzsojsz kivett két sört a hűtőből, az egyiket a kezembe nyomta, majd leült az egyik székbe.

„Ma hányan voltak?” – kérdezte a nőktől. Hangosan kezdtek el alkudozni egymással a pénzen.

Dzsojsz szeretője voltam.

Napközben egyedül én voltam ébren. A nők, akik mindig hajnalban feküdtek, ritkán keltek fel délelőtt, az pedig szinte sosem fordult elő, hogy előjöttek volna a szobájukból, míg elviselhetővé nem hűlt az idő.

Az élet délután ötkor kezdődött a házban. Addig azzal foglaltam el magamat, amivel tudtam. Elintéztem a szükséges bevásárlást, ültem egy fehér lap előtt, amire – meggyőződésem volt – írnom kellene valamit, vagy visszafeküdtem Dzsojsz mellé, és néztem ütemes, nehéz légzését.

Európai értelemben nem volt kuplerájnak nevezhető Dzsoszs háza. Férfiak sosem érkeztek egyedül, hirdelve sem volt sehol. A Dzsoszsnak dolgozó nők voltak az élő hirdetői a szolgáltatásnak, üzletkötői és lebonyolítói, Dzsoszs csak a szobákat biztosította hozzá, és lehetővé tette, hogy legálisan éljenek Kairóban. Ezért sok pénzt fizetett egy tisztnek a bevándorlási hivatalnál.

Délután ötkor kezdett el felébredni a ház. Először csak a WC-k használatát lehetett hallani, majd a szobákban bekapcsolódtak a rádiók, és üvöltöni kezdett a szavannapop. A hangzavar senkit sem zavart. A nők félmeztelenül rohagáltak a lakásban, sűrű, fekete hajukat kefélték a tükrök előtt, vagy kiabáltak egymással azért, ha valamelyikük túl sokáig foglalta el a fürdőszobát.

Összevesztek, majd viharos gyorsasággal békültek ki. Az összeveszések könnyedén fajultak tettelegességgé. Ha az egyik lány felvette a másik ruháját, elhasználta a parfümjét, hajlakkját, a tulajdonos gátlás nélkül esett neki, tépte a haját, birkózott vele a földön, olyan vehemenciával, hogy a többieknek közbe kellett lépniük. A verekedések azonban, amilyen hamar kitörték, olyan gyorsan el is csitulak. A nők, akik az előbb még szívből gyűlölve marták egymást, pár perccel később már nevetgélve reggeliztek egymás mellett, mint elválaszthatatlan barátok.

Este kilencig tartott a készülődés. Egészen pontosan addig, amíg Dzsoszs ki nem adta az indulási parancsot. A lányok egész éjszaka képesek lettek volna szépítgetni magukat, a vasalóval egyenesre vasalni a göndör hajukat, majd kőkeményre lakkozni, ha Dzsoszs nem dörög rájuk, hogy indulás van. Úgy festett a társaság, amikor kiléptünk az ajtón, mint ha az operába indulnának a nők a kiskosztümjeikben, a fekete harisnyáikban és a magas sarkú cipőikben.

A vadászterületet a Ma'adiban található afrikai bárók között osztották fel. Két lány mindig a Fáriszba, kettő a Korianába ment, illetve valamelyik állóhajóra a Níluson. Elsősorban nyugati férfiakat akartak fogni maguknak, mert ők voltak a legszelídőbbek, és ők fizették a legtöbbet. Az arabok vadak voltak, viszonylag kevés pénzzel, de ha más nem volt, velük is elmentek, mint ahogyan tehetősebb afrikai országok látogatóival is.

Voltak bejártott kliensek is. Kiküldetésen lévő diplomaták, alapítványi munkások várak rájuk a bárókban, akik napközben dühödt harcosai voltak az emberi jogoknak, és kiáltványok százaiban ítélték el a prostitúciót, hogy este, az olcsó egyiptomi szeszektól bódultan, a lányokon vezessék le felgyülemlett feszültségüket.

A szolgáltatás ára személyenként változott, de a nők nem mentek el senkivel kétszáz gini alatt. Ha az üzletet megkötötték, SMS-ben tudatták Dzsosjsszal, hogy indulnak. Ilyenkor mi is elindultunk a bárból, ahol ittunk, a lányok pedig tettek róla, hogy mindig Dzsoszs érjen haza előbb.

Azt hiszem, hogy a lányok akkor fogadták el, hogy én is a ház lakója vagyok, mikor egy alkalommal önkéntelenül az üzlet aktív résztvevője lettem.

Az egyik este, olyan éjfél felé Dzsosjsszal a Fárisz bár sárkánymintás paravánjai között ittunk, amikor valaki üvöltözni kezdte a nevemet. A hang irányába fordultam. Az egyik sarokban, a négyfős férfitársaságban ismerős New York-i fiú ült, akit a helyi lap szerkesztőségéből ismertem. Gazdag, brooklyni zsidógyerek volt, küldetéstudattal és bizonyítási kényszerrel, ami egészen Kairóig sodorta, ahol arabul tanult. Vegyes társaságban ücsörgött, ránézésre mind amerikaiak voltak.

„Hé, Daniel, mi újság, öreg harcos? Gyere, igyál velünk egy italt” – mondta.

Elindultam feléjük, és próbáltam felidézni a nevét. Eszembe jutott.

„David. Elég régóta nem láttalak. Mi újság?”

„Egy whiskyt a barátomnak!” – kiabálta David a pultba.

Kihozták a whiskyt, koccintottunk és ittunk.

„Még mindig háborúban utazol?”

„Igen.”

„Őrült ez a fiú, én mondom” – felelte David. „De végignyomta az egyiptomi és a líbiai forradalmat. Hányszor is jártál a Gázai övezetben?”

„Tizenégyyszer.”

„Tizenégyyszer? Mondom, hogy örült a fiú!”

„Mit kerestek itt? Még sosem láttalak titeket ebben a bárban.”

„Kaptunk egy fülest, hogy itt vannak lányok. Tudod, a férfiaknak ki kell élniük bizonyos szükségleteiket. Szerinted az a két nő ott a pultnál kurva?”

Odafordultam. Két lány állt a bárpultnál, de egyik sem Dzsojsznak dolgozott.

„Nem tudom. Lehet. Én a helyetekben óvatos lennék. Könnyen össze lehet szedni valamit, amit nem akarsz.”

„Igazad van, Daniel. De hol találunk Kairóban tiszta dolgozó nőket, hol?”

Megint ittunk, én pedig szemügyre vettem a társaságot. Középszintű fiatal felnőttek voltak, 22-23 évesek. Harsányak voltak az italtól.

„Azért lehet találni.”

„Hol?”

„Tudok egy telefonszámot. De ők biztosan nem olcsók.”

„Azonnal hívd ide őket.”

Felálltam az asztaltól, és Dzsojszhoz léptem.

„150 dollár fejenként” – mondta.

Visszaballagtam a fiúk asztalához, elmondtam nekik az árat.

„Az semmi” – mondták, és további italokat rendeltek.

Fél óra múlva megérkezett a négy lány a házból, és négy fiút haza is vittek a társaságból. Azt mondták róluk, hogy félénk, visszafogott gyerekek voltak, minden szexuális tapasztalat nélkül. Nem volt velük gond. Úgy fizettek, mint a katonatiszt, és olyan is akadt, aki szinte minden héten visszajárt. Tekintve, hogy 150 dollár majdnem annyi volt, amennyit a lányok egész héten kerestek, roppantul elégedettek voltak velem. Még Mina is szemet hunyt afelett, hogy fehér vagyok. Attól kezdve mindig körül kellett néznie a bárokban, hátha találok ismerőst, akiknek ajánlhatom a szolgáltatásainkat.

Szinte sosem fordult elő, hogy bárki is a házban töltötte volna az éjszakát. Az orgazmus után a kunsaftokat megszállta a szégyenérzet, és olyan gyorsan hagyták el a helyszínt, ahogyan csak tudták. Legkésőbb hajnali négyre mindig teljesen kiürült a ház, a nők pedig a konyhában gyűltek össze, hogy megvitassák a napot, és leadják Dzsojsz járandóságát, ami a bevételük egyharmada volt.

Dzsojsz nem ismert pardont a pénzek összegyűjtésében. Addig nem engedett senkit sem aludni menni, amíg őt ki nem fizették. A beszedett pénzeket egy hajgumival kötötte össze. A mocskos és vaskos pénzkötege mindig vele volt. Úgy is aludt, a pénzzel a kezében, vagy a köteget az arca mellé helyezte a párnán, hogy érezhesse a szagát.

„Miért alszol a pénzzel?” – kérdeztem tőle egy hajnalban, amikor lefekvéshez készültünk.

„Mert ellentétben az emberekkel, ez biztos. A pénz nem hal meg, nem menekül el, és nem kell felnevelni. A pénzben feltétel nélkül megbízhatasz.”

„Ne halj meg, Dzsojsz” – mondtam hosszas hallgatás után.

„Nem halok meg, M'zungu, ne aggódj miattam, jól vagyok. Veled nincs rendben minden.”

„Nincs semmi bajom.”

„De van.”

„Mi?”

„Szellemekhez beszélsz álmodban.”

„Ez nem olyan nagy baj.”

„Akkor is szellemekkel beszélsz, amikor ébren vagy.”

Dzsojsz egy pillanatra sem volt féltékeny a házban lakó többi nőre. Egyszer említette meg csupán, hogy ma „vékony lányt kívántál”. Feküdtünk egymás mellett az ágyban, és néztük a fal repedéseiből előbújó gekkókat, én pedig az egyiptomi rumoktól részegen képtelen voltam lefeküdni vele.

Aznap Brindával dugtam. Fogalmam sincs, Dzsojsz honnan értesült róla, de tudta. Mindemellett nem tulajdonított nagy jelentőséget a dolognak. Dzsojsz nem élt burookban: pontosan tudta, hogy lefeküdni valakivel ön-

magában nem jelent többet a kölcsönös szimpátia pillanatnyi kinyilvánításánál. Mind-egyik nővel volt valamilyen személyes kapcsolat a házban töltött egy hónap során. Egyszer sem fordult elő azonban, hogy ne tértem volna vissza Dzsojsz mellé. Minden éjszaka mellett feküdtem végig.

Brinda és Számíja voltak az elsők. Vasárnap volt, az első rendes munkanap a héten, és mint ilyen, eléggé dologtalan a lányoknak. A bárókban nem nagyon volt forgalom. Korábban is zártak, mint a hét többi napján. Ilyenkor elmentek intézni a személyes ügyeket, Dzsojsz is a városba ment, hogy kifizesse a járandóságát a különböző hivatalnokoknak, akik eldöntötték, hogy az afrikaiak közül ki kaphat vízumot Egyiptomban és ki nem. Kifizette a Ma'adi kerület rendőrkapitányát is, aki többek között a külváros helyi erkölcsiért felelt. Ezekre az útjaira nem kísértem el. Attól félt, hogy megdobja az árat, ha meglátják, fehér férfival van.

Ez a félelme teljesen jogos volt.

Afrikában és a Közel-Kelet szegény országaiban mindenki azt gondolja a fehérekről, hogy a bőrük alatt is pénz van. Ez a nyilvánvaló hátrányok mellett azzal jár, hogy függetlenül attól, hogyan nézel ki, milyen állapotban vagy, bárhová beengednek a pénz reményében. Mire kiderül a tévedés, már régen késő.

Vasárnap volt. Egyedül voltam Brindával és Számíjával a délutáni hőségben. A konyhában ültem, és sört ittam, amikor Brinda berohant. Melltartóban volt.

„Gyere velem” – mondta.

A szobájába vezetett, ahol ment a tévé.

„Igaz, hogy Európában ingyen van az orvos?”

„Ezt honnan veszed?”

„Bemondta a tévé.”

„Igen, néhány országban. Egy általános díjat kell fizetni, ami nem túl magas. Mondjuk a szolgáltatás sem túl jó.”

„Annál, ami Dzsubában van, biztosan jobb.”

„Igen, ez valószínű.”

Hosszasan hallgatott, tűnődött azon, amit mondtam.

„És nálatok esik a hó?”

„Igen. Télen.”

„És nagyon hideg van?”

„Igen.”

„Nem olyan pokoli meleg, mint Afrikában.”

Hátranyúlt a kezével, és kikapcsolta a melltartóját.

„Szerinted nem túl kicsi a mellem?”

„Nem” – mondtam, és hallgattam a vér dobolását a tarkómban. Tökéletes melle volt, hegyes kis mellbimbókkal.

„Szerintem meg igen. Ha lesz pénzem, majd megcsináltatom.”

„Nem kell csinálni semmit a melleddel.”

„Fogd meg, majd érezni fogod, milyen kicsi.”

Megfogtam, azzal a lendülettel zuhantunk is bele az ágyba.

Miután végeztünk, cigarettára gyújtottam. Kivette a kezemből, beleszívott, majd viszaadta.

„Már akkor tudtam, hogy különleges vagy, amikor megláttalak a házban” – mondta.

„Tényleg?”

„Szereltem volt első látásra. Igen. Tudtam, hogy a feleséged leszek, és együtt fogunk élni Európában.”

„Tényleg szerelmes vagy belém?”

„Igen. Nagyon.”

„És tudod, mi a nevem?”

„M'zungu.”

„A rendes nevem.”

Hallgatott. Én felálltam az ágyról, és öltözködni kezdtem.

„Tényleg, nagyon szeretlek” – mondta, amikor kimentem a szobából.

A délután hátralévő részében szomorú arab szerelmes dalokat hallgatott a szobájában, de estére már kutya baja sem volt. Együtt nevetett a többiekkel, csak néhány szemrehányó pillantása árulta el, hogy mélyen meg van bántva. A történetek miatt néhány napig rosszul éreztem magamat, majd az egyik este lett egy fehér kuncsaftja, akit ő szedett össze a Fáriszban. Még pénzt sem kért tőle, hogy az előadása hitelesebbnek tűnjön.

Bár egészen biztos vagyok benne, hogy rövid románcunkról mindenkinek beszámolt, ez azonban nem akadályozta meg a testvérét, Számíját, hogy néhány nappal később hasonlólal próbálkozzon nálam. Tiszta szívből gyűlöltek Afrikát.

Jaja vékony, magas, riadt szemű lány volt. A legfiatalabb volt a házban. Körüllengte az ártatlanságnak az a fajtája, ami harminc után nyom nélkül hagyja el az embert. Gyermeki őszinteséggel tudott örülni bárminek, bárki örömének is. Bár nyíltan nem volt kimondva, a nők közül mindenki gyerekként kezelte, és vigyázott rá: nem engedték, hogy a vadabb kuncsaftok rátegyék a kezüket, inni sem engedték annyit, mint amennyit a többiek ittak. Egyszer megkérdeztem Dzsojszot, hogyan került a házba.

A zaghaua törzsből származott, Darfúrból. Egy ENSZ-mentőakció során még kisgyerekként Karthúmba került, onnan pedig egy egyiptomi-amerikai alapítvány jóvoltából Iszmaéliába. Az alapítvány árvaházként és iskolaként is működött. Sajnálatos módon azonban, ahogyan a Darfúrra irányuló nemzetközi médiafigyelem csökkent, ugyanilyen arányban csökkentek az alapítványnak folyósított pénzüsszegek is, egészen addig, amíg már nem tudták fizetni a számláikat, és be kellett zárniuk. A tizenkét éves aluli gyerekek szerencsések voltak, viszonylag könnyen találtak nekik örökbefogadó szülőket a tengeren túl. Jaja azonban elmúlt tizenkét éves, így több sorstársával együtt senkinek sem kellett.

Az alapítvány persze fizetett valamennyi pénzt a gyámhivatalnak, hogy kövesse nyomon a kislány sorsát, de a végtelenül túlnépesedett Egyiptomban, ahol egyiptomi gyerekek ezrei élnek az utcán, a Jajának folyósított összegek nyom nélkül szívódtak fel a rendszerben. Hamar az utcára került. Nem tudni pontosan, meddig élte az egyiptomi utca-
gyerekek életét, de egy napon egy bizonyos Lina nevű dolgozó nő fedezte fel, és kezdte alkalmazni. Dzsojsz tőle örökölte meg Jaját, a házzal együtt. Öt évvel ezelőtt, amikor Linának villámgyorsan távoznia kellett az országból egy idegenrendészeti eljárás keretén belül. Azt, hogy Linát pontosan miért utasították ki Egyiptomból, sosem tudtam meg. Azt azonban igen, hogy visszaküldték Szudánba. Jaja ugyanis minden héten menetrendszerűen küldött pénzt Dzsubába. Afrikai mércével mérve jelentős összegeket. Gondolom azért, mert Lina volt a legközelebb ahhoz, amit bármilyen értelemben családnak lehet nevezni.

Több hete laktam már a házban, amikor Jaja előállt a kérésével. A kora reggeli órákban jött oda hozzám a konyhában. Utcai ruhában volt, smink nélkül. Leült mellém az egyik székre. A vörös tárcájából egy halom gyűrött százginist húzott elő, körülmenyesen kisimította a bankjegyeket, majd elém tette az asztalra.

„Daniel, szeretnék megkérni valamire.”

„Mi lenne az?”

„Fel tudnád adni nekem ezt a pénzt Dzsubába? Be kell mennem a Mugammába az útlevelémért.”

„Persze. Western Unionnal?” – kérdeztem.

Tudtam, hogy egy minimum tizenkét órás bürokratikuss művellet áll előtte, semmi mással nem fog tudni foglalkozni a nap során. A piramisok és az ókori romok mellett a Mugamma El Tahrír Egyiptom legnagyobb látványosságja. Az ötvenes évektől kezdve bármilyen hatósági engedélyre is volt szüksége bárkinek, azt a Mugammában kellett megszereznie. A hivatal pedig nem nőtt a lakossággal együtt. Folyosóin, ahol halomban állnak az írógéppel írt akták, kávézók működnek, tele van ösvényekkel és zsákutcákkal, titokzatos és funkciójukat tekintve értelmetlen ablakokkal, ahol iktatnak, számoznak és pecsételnek kilencvenmillió embert. A gyűrösített eljárás tartott tizenkét

óráig. Ez azt jelentette, hogy sikeresen lefizettünk valakit, aki tudta, hogy a kérelmünkkel pontosan melyik ablakokhoz kell állni. Erre is ipar épült a Mugammában.

Minden külföldinek el kellett látogatnia a Mugammába, ott osztották a vízumokat is. Nyugatiként persze előnyöket élveztem: ellentétben az afrikaiakkal, nekem nem kellett háromhavonta bejárnom a tartózkodási engedélyemért. Csak évente kellett. Egy ilyen látogatásom során láttam, hogy egy család apró tüzet rak a folyosón, s míg a családfő megsüti vacsorájukat, az anyuka megszoportatja a három karonülő gyermeket.

„Igen. Western Unionnal. A pénzt Lina Orubának küldd Dzsubába. A kódot küldd el nekem.”

„Rendben.”

„Köszönöm” – mondta, sóhajtott, és kiment az ajtón. Egy darabig bámultam az előttem heverő bankókat, majd felöltöztem, és kimentem a városba. Az egyetlen Western Unionfiók, ahonnan pénzt lehetett küldeni, a belvárosban volt. Már tele volt emberekkel, mire odaértem. Főleg a fekete közösség tagjai álltak sorban, hogy pénzt küldjenek vissza Afrikába. Két órán keresztül vártam, hogy sorra kerüljek. Miután végeztem, elküldtem az átutalás kódját Jajának, majd egy faforgáccsal felszórt belvárosi kávézóban ücsörögtem. Végül visszamentem a házba.

Jaja késő délután érkezett vissza. A lányok már javában készülődtek az éjszakára.

„Gyere velem” – mondta.

A szobájába vezetett. Amint beléptem, bezárta mögöttem az ajtót. Elkezdett vetkőzni. Először a pólóját dobta le, majd a nadrágját. Teljes meztelenségében állt előttem. Szép volt és nagyon fiatal.

„Te mit csinálsz?” – kérdeztem.

„Meg akarom köszönni, hogy elintézted nekem a Western Uniont. Gyere.”

„Nem kell megköszönnöd” – mondtam.

Mina tiszta szívből gyűlölte a fehéreket. Ezt pedig bármikor kinyilvánította, amikor lehetősége adódott rá. Igaz, ez nem akadályozta meg abban, hogy lefeküdjön fehér kuncsaftokkal is. A fejében a fehérek fertőző betegségeket terjesztettek, bűdösek voltak, mindig voltak hátsó szándékaik, és mindig a rendes emberek elpusztítására törtek. Engem a beköltözésem pillanatától kezdve gyűlölt. Ezt frappáns megjegyzésekkel adta a tudtomra, általában a ház teljes közönsége előtt. Egyszer például hosszasan magyarázta, hogy az olyanokra, mint én, a legjobb, ha két óvszert húz az ember. Egyrészt, mert így biztosan nem fertőzik meg semmivel, másrészt, mert nem lesz gyerek, hiába tépi el szándékosan az óvszert a partner. Az olyanok, mint én, ugyanis szándékosan rendes nőket ejtenek teherbe.

Nem igazán foglalkoztam vele, megvolt a saját bajom. Messziről kerültem a vele való találkozást, ő pedig egy idő után nem jött utánam, és egyre ritkábban szólt be. A szeméből azonban mindig sütött a desztillált gyűlölet. Illetve majdnem mindig. Volt egy régi egyiptomi kuncsaftja. Kövér, bajszos ember volt, fogorvos. Lehetett vagy száznegyven kiló. Nem ez tette különlegessé.

„Embertelenül nagy fasza van” – mondta róla Mina, a kezével mutatva a férfi harminc centis méreteit. Mivel heti rendszerességgel érkező, tisztességesen fizető kuncsaft volt, ezért mindig elment, de az aktus minden alkalommal fájt neki. Hiába készült fel rá mind fizikailag (különböző krémekkel), mind lelkileg, az eredmény ugyanaz volt. Úgy érezte magát, mint akit összegyűrtek és szétszakítottak. Úgy is nézett ki. Miután végzett a férfival, órákon keresztül felhúzott lábakkal ült a konyhában, és csak bámult maga elé. Egy este, amikor valamivel hamarabb értem haza, mint a többiek, így találtam rá a konyhában.

„Jól vagy?” – kérdeztem, de nem válaszolt.

Lassan, mozdulatról mozdulatra felállt a székről, ránehezedett a lábára, és elindult kifelé a konyhából. Illetve indult volna. Két lépést tett a kijárat felé, majd összecsuklott. A padlóra zuhan, ha nem kapom el. A kezembe vettem, bevittem a szobájába, és lefektettem az ágyra. Folyt belőle a vér.

„Maradj itt” – mondta.

Maradtam. A mellkasomhoz nyomta a fejét.

Reggel, amikor felébredt, zavartan nézett rám.

„Kérdezhetek valamit?” – mondtam, miközben felálltam az ágyról.

Bólintott.

„Miért gyűlölöd a fehéreket?”

„Nem gyűlölöm a fehéreket.”

„Nem?”

„Nem. Hogyan gyűlölném a saját lányomat?”

Amint erőre kapott, ismét teljes szívéből gyűlölt.

Három hete laktam már Dzsojsznál, amikor az örület belépett az életembe. Szó szerint. A beköltözésem hozott némi rendszert, igaz, az álmatlanság továbbra is satuként szorította össze a fejemet, de legalább rendszeres szexuális életem volt, és tisztességes, dolgozó emberek vettek körül.

Ezek a tisztességes, dolgozó emberek általában végigaludták a délelőttöket. Én már ébren voltam, amikor a müezzinek elénekelték a Fadrs imára hívását, és vérekes szemekkel bámultam a sivatag felől felbukkanó napot, bontottam meg egy dobozos sört, vagy tettem fel a kávé. Szerettem, amikor csend volt a házban, órákon keresztül csak ültem, és néztem ki a fejből. Minden tökéletes volt.

Három hete végeztem már így csendben a délelőtti meditációm, amikor egy reggelen az örület belépett a konyhába. Szőke volt, kék szemű, kétéves. Nem köszönt, csak leült mellém egy székre, és az arcomba vigyorgott. Nem kellett mondania semmit. Tudtam, hogy nekem harangoztak.

Gyanakodva figyeltem a fiamat, akiről biztosan tudtam, hogy nem lehet itt, mert háromezer-öttszáz kilométerrel távolabb van az anyjával. A biztonság kedvéért azért hozzávágtam a kezemben lévő kávésbögrét. Korát meghazudtoló fürgességgel tért ki előle.

„Hol van az anyád?” – kérdeztem.

Nem válaszolt.

„Mit akarsz?”

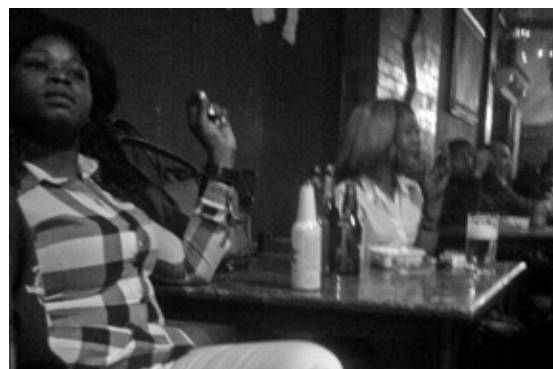
Csend. Csak ült, és lóbálta a lábát.

Levert a víz. Felálltam, felszedegtettem a bögre darabjait, téptem egy darab kéztörölt, és felitattam a kávé a földről. Őszintén reméltem, hogy ha belekapaszkodom a valóság-ról szerzett utolsó információmba – miszerint fogalmam sincs, hogy éppen hol van a gyerekem, de az kizárt, hogy éppen itt legyen –, akkor a hallucinációm rövid távon elmúlik.

Azt reméltem, hogy mint eddig mindig, a látomás csupán néhány percig tart, és azután elenyészik, én pedig visszatérhetek ahhoz, amit előtte csináltam. De nem. A gyerek egész nap ott lihegett a nyakamban. A legidegesítőbb az volt, hogy kétéves korának megfelelően nem nagyon beszélt. Csak állt, vigyorgott és bámult. A többiek nem láttak és nem hallottak belőle semmit, ezért próbáltam úgy tenni, mintha ott sem lenne. Ez egy darabig működött is. Addig, amíg el nem veszítettem a türelmemet, és ki nem keltem magamból. Kristóf ugyanis tényleg nem beszélt sokat, amikor azonban megszólalt, roppantul idegesítő volt. Arról beszélt ugyanis, hogyan kellene viselkednem. Világéletemben ugrottam arra, ha valaki megmondta, mit hogyan kellene tennem, a saját gyerekeimtől pedig végképp nem vártam ezt. Pláne, hogy tudtam, hogy csak egy szellem.

A konyhában ültünk a nőkkel és ünnepeltünk, amikor először kioktatott. Jajának a Muggammában újabb egy évvel hosszabbították meg a tartózkodási engedélyét, ezt ünnepeltük. Két rekesz könnyű Stella sört és három üveg „Ballantimes” fantázianevű egyiptomi whiskyt vásároltak be az alkalomra. Akkor kezdtünk el inni, amikor az utolsó ügyfél is elhagyta a lakást. A nők tisztességesen ittak, alig győztem követni a példájukat. Ittak mindenért. A hőségért, ami remegett a betonház falai között, Afrikáért, amit magukkal hoztak, de hiányzott nekik, a nap végéért, az elviselhetetlenül szar munkáért.

A negyedik dobozos sörömet bontottam meg, amikor a gyerek megszólalt. Már teljesen elfeledkeztem arról, hogy ott van.

„Ne igyál sokat” – mondta az anyanyelvemen.

Aggdalmas képet vágott.

„A kurva anyádat” – feleltem, és egy hajtásra kiittam a kezemben lévő sört.

„Ne igyál sokat.”

„És ugyan mégis mit számít?”

„Ne igyál sokat.”

„Azt csinállok, amit akarok.”

A nők nem szóltak semmit. Csendben nézték csevegésemet a konyhasarokkal. Amikor észrevettem magamat, hogy mentsem a helyzetet, kibontottam még egy dobozos sört.

„Nincs jobb egy hideg sörnél a nap végén” – mondtam.

A konyhai incidenstől kezdve már fokozottan figyeltem arra, hogy ne áruljam el magamat senki előtt. „Nincsen semmi baj azzal, ha az ember örült, amíg mások számára ez nem egyértelmű” – gondoltam. Ez működött is. A gyereket azonban nem akadályozta meg abban, hogy újra és újra belebeszéljen az életembe. Ott ült például a Fáriszban, amikor leütöttem egy Dennis nevű részeg amerikai seggfejet. Lökdösni és fogdosni kezdte a lányokat, nyilvánosan kurvázta őket. Bár a valóságnak megfeleltek az állításai, de azért megütöttem. Az egy dolog, hogy mivel foglalkozik az ember. De az már egy másik, hogy ezt ki nevezheti nevének. Rettenetesen felidegesítettem magam. Eltaláltam az orrát, három métert repült hátrafelé, és nekicsapódott a bár falának. Őszintén meglepődtem, hogy mennyire élveztem a dolgot. Nem csak a hülye amerikai ütöttem meg, hanem mindent, amivel bajom volt. Kapott egyet Magyarország, a gyerekek anyja, a családja, az összes erkölcsről pofázó aljas szemétláda. Az amerikaiaknak ömlött az orrából a vér, öszszegörnyedve feküdt a földön, és kezével az arcát védte. Mentem volna utána, hogy üsse még egy kicsit, de a gyerek, aki addig passzívan nézte az eseményeket, egyszerűen csak megállt a fekvő amerikai előtt.

„Ne” – mondta, és megfogta a kezem.

„Mit ne?” – üvöltöttem, kitéptem a kezem a kezéből, és kirohantam a bárból.

Végül persze megtanultam teljesen semmibe venni. Ez azonban a legkevésbé sem bosszantotta fel. Engem igazán dühítettek a kommentárjai, de Dzsojszot leszámítva senkinek sem beszéltem róla.

Egy vasárnap éjjel hoztam fel a témát. Ketten ültünk a Korianában, és Cubanát ittunk. Nem volt jó kedvünk. Odakint tombolt a khamaszín. A tűzforró szél felkapta a homokot a sivatagban, és a városra szórta. Alig lehetett levegőt venni a városban, látni pedig egyáltalán nem lehetett. Összefüggő homokfalakká változtak az utcák. A khamaszín mindig pokoli Kairóban. Közvetlenül a sivatag mellett azonban elviselhetetlen.

Nem volt jó kedvünk. A májusi homokvihar satuként szorította mindenki fejét, nyomta le a föld felé. Még zárt, légkondicionált helységben is nehéz volt ellentartani neki.

Elmúlt már tizenegy óra, amikor Dzsojsz összefutott egy régi ismerősével. Harmincas éveinek közepén járó fekete nő volt. Aranyszínű karika fülbevalói világítottak a fülében. Sztellának hívták, Mombasából származott, nagy hegek keresztették az arcát. Udvariassan ittunk egy italt. Azzal vicceltem, hogy pont úgy hívják, mint a világos egyiptomi sört, amikor Dzsojsz megmasszírozta a homlokát és közölte, hogy hazamegy, de mi maradjunk, ha akarunk. Maradtam.

Sztellának éppen volt pénze, rendelt még egy üveg Cubanát. Amikor végeztünk az üveg felével, azt mondta, jóképű vagyok, és nincs-e kedvem felmenni hozzá, itt lakik a közelben. Mivel Dzsojsz vitte el a bár előtt szobrozó utolsó taxit, úgy gondoltam, minden jobb, mint átgyalogni kilenc utcát a tomboló homokviharban.

Sztella tényleg a közelben lakott, egy egyszobás lukban. Szabadkozott, hogy nagy a rendetlenség. Egy mocskos matrac volt az ágya. Azonnal egymásnak estünk, hogy csökkentjük a rajtunk lévő nyomást. Aztán a nő elnézést kért, azt mondta, ki kell mennie a mosdóba. Elkezdtem lehámozni magamról a nadrágot, amikor megláttam a gyereket.

„Vegyé fel gumit” – mondta.

Némán bámultam rá.

„Vegyé fel gumit” – ismételte.

„Oké” – feleltem.

Nem volt nálam óvszer, így elkezdtem keresgélni a lakásban. Egyet sem találtam. Az egyik kis asztalon azonban találtam egy csomó használt injekciós tűt és egy zacskót tele barna heroinnal. Kiszúrta a szememet, nem is értem, hogy nem vettem észre, amikor beléptem a lakásba. Visszavettem a nadrágomat és a pólómat. Sztella ekkor jött ki a mosdóból.

„Mennem kell” – mondtam.

„Nem kell” – felelte, de túlzottan be volt állva, hogy komolyan ellenkezzen velem.

„Ne vigyorgj” – mondtam a gyerekek már a folyosón, és kimentem a házból.

Emberpróbáló volt visszavergődni Dzsojsz lakásáig a homokviharban. Mindenem tele ment homokkal, felhorzsolta az arcomat. Dzsojsz az ágyában feküdt a ventilátor alatt, és egy nagy vizes kendőt terített az arcára. Lezuhanyoztam, és befeküdtem mellé.

„Te hiszel a szellemekben?” – kérdeztem.

„Hogyne hinnék.”

„Abban is, hogy kísértik az embereket?”

„Igen. Ne halj meg, M'zungu.”

„Te is láttad a gyereked szellemét?”

„Nem, M'zungu. Szelleme csak az élőknek van.”

„Nem hiszek a szellemekben.”

„Mégis kísértenek.”

„Aha.”

„Valamit tenned kell velem.”

„Miért?”

„Mert ha nem, élve fog felfalni.”

„Ezt hogy érted?”

„Úgy, hogy belehalsz, M'zungu. Úgy.”

Egy hónapja laktam már Dzsojsznál. Berendezkedtem. Megszoktam mindent és mindenkit. Egyedül a gyerek kísértete emlékeztetett arra, hogy valamikor volt egy másik életem. Nem foglalkoztam vele.

Az álmatlanságot is sikerült orvosolnom. Bár nem tudtam napi négy óránál többet aludni, de a négy óra legalább biztos volt. Amikor pedig mégis felsorakoztak egymás mögött az álmatlan éjszakák, mindig tartottam egy ópiumnapot.

Ehhez külön kis rituálém volt.

Még a Halottak városában vettem egy ópiumpipát. Negyven centis, faragott, ébenfa pipa volt. A virágmintákkal díszített fejét le lehetett csavarni. Ott, ahol a pipa feje a szárához illeszkedett, egy második szűrő volt a csandúhoz. Ellentétben a nyers ópiummal, mely lassan szívódik fel, a pipából szívott ópium azonnal hat. Amint a lehelete elér a tüdőhöz, mély örvénybe rántja fogyasztóját, le a zsigeri álmok közé. Ez az álom azonban nem tart tovább tíz-tizenöt percnél. Ahhoz, hogy az ember ismét a mélybe ereszkedhessen, újra kell gyújtani a pipát. Ezért csoportos dolog az ópiumszívás. Jobb esetben mindig van valaki melletted, aki meggyújtja a pipádat, amikor kilök magából az álom.

Mellettem nem volt senki sem. Bár megkérhettem volna a lányok közül valakit, hogy segítsen, de nem vágytam társaságra. Aludni akartam. A lányok is el voltak foglalva azzal, hogy felkészüljenek az éjszakára.

Újragyújtani emberfeletti erőfeszítést igényel. Az ópium hullámainak mélyéről bukkansz fel a felszínre, a tüdődet égeti a beszipantott levegő, a tagjaid merevek és érzéketlenek. Fájdalmat okoz a mozgás, mégis mozognod kell, ha vissza akarsz bukni a mélybe.

A rituálét arra dolgoztam ki, hogy elkerüljem az ébredés poklát. Nem volt benne semmi különleges. Erőltettem magam, hogy ébren maradjak legalább a második kortyig, így garantálhattam már egy hosszabb alvást magamnak.

Egy nád karosszékben kiültem az ablakba Dzsojsz szobájában, a kezembe vettem a pipát, behelyeztem a csandút, hátradőltem, és meggyújtottam. Az ablak a kő-

sivatagra nézett. Bámultam a remegő levegőt a betonút felett, az elrobogó koszos, lehasznált Mercedes kombikat, melyek elhúztak Al-Arish felé. A beduin sofőrjeik kendői kilobogtak a kocsik letekert ablakán.

Éreztem, hogy hatni kezd a leszívott ópium. Egyre lassabban és lassabban mozogtak az autók. Fázni kezdtem, szorítanom kellett a pipát, hogy ne essen ki a kezemből. Az idegim folyamatos szorítása, melyet egy éve mindig és mindenhol éreztem, most megenyhült. Az angyal mögém állt, a tarkómhoz nyomta az ujját, és rálehel. Elfújta a rossz gondolatokat. Azelőtt gyújtottam újra a pipát, mielőtt teljesen átléptem az álomba. Így sikerült aludnom néhány pihentető órát.

Az egyik ilyen rituálé során történt a baj.

Éjjel egy óra volt már, két kuncsaft volt a házban. Dzsojsz és a másik két lány, akinek nem akadt munkájuk, már a konyhában ültek. Várták, hogy véget érjen a nap. Sört ittak, és fáradtak voltak. Éppen felébredtem az ópiumos álmomból, amikor sikoltozást és csőrömpölést hallottam odalentről. Felálltam a karosszékből, félig vakon az álomtól elindultam lefelé a lépcsőn. A főbejárattal szemben egy félmeztelen férfi állt, késsel a kezében. Tajtékozott az alkoholtól. Előtte Jaja feküdt a földön. Az arcát fogta, a kezei közül folyt a vér.

„Megvágta a tolvaj ribancot” – üvöltözte a férfi. A kiabálásra mindenki előjött. Elindultam lefelé a lépcsőn, hogy legalább odaálljak elé, de gyengék voltak a lábaim. Két lépés után összerogytam, és elájultam.

Ugyanabban a testhelyzetben tértem magamhoz. Zúgott a fejem. Felálltam. A konyhából hangokat hallottam, arra indultam. Mindenki odabent ült. Mina egy kendővel mosta Jaja arcáról a vért. A kislány arcán egy tizenöt centis vágás éktelenkedett. Zokogott, miközben Mina mosta a sebet.

„Mi lesz most velem?” – mondogatta.

Dzsojszon kívül az összes lány gyilkos tekintettel bámult rám, amikor beléptem a konyhába.

„Itt van hős megmentőnk” – mondta Mina.

„Hol van a férfi?” – kérdeztem.

„Elment” – mondta Dzsojsz. „Visszakapta a pénzét, és elment.”

„Megmondtam, hogy balszerencsét hoz a fehér ember a házban” – mondta Mina.

„Hagyd már abba” – felelte Dzsojsz.

„Jobb lenne, ha elmenne. Haszna nincs.”

„Ezt majd én eldöntöm.”

„Ha elküldöd Jaját, akkor ezt a M'zungut is küldd el.”

„Késő van. Mindenki feküdjön le.”

A nők felálltak, mindenki a szobájába vonult. Mina az ágyához támogatta Jaját.

Mi is lefeküdtünk Dzsojszsal.

A lány egész éjszaka sírt.

„Lehet, hogy tényleg el kellene mennem” – mondtam Dzsojsznak már az ágyban.

„Lehet. Ne halj meg, M'zungu.”

Másnap orvost kellett hívni Jajához, hogy összevarrják az arcát. Dzsojsz mindenkit elküldött, egyedül ő beszélt az orvossal, ő fizette ki. Az egész házban tapintható volt a feszültség, de senki nem mondott semmit. Még a kísértet is hallgatott. Onnan lehetett tudni, hogy igazán nagy baj van, hogy este a lányok nem mentek dolgozni, hanem csendben itták a sört a konyhában.

Dzsojsznak is rossz kedve volt. Forgolódott az ágyon, álmában pedig szorította a kezemet.

A helyzet a harmadik nap reggelén robbant. Dzsojsz már nem volt bent a szobában, amikor felébredtem. Odalentről hangok szűrődtek fel. Kiszálltam az ágyból, felvettem az ingemet, kimentem a lépcsőfeljáróhoz. Jaja állt az ajtóban, mellette két nagy kínai utánzat Gucci-bőrönd. Az arcán fehér kötés. Folytak a szeméből a könnyek, eláztatták az arcát.

„Kérlek, Dzsojsz, hadd maradjak” – mondta.

„Nem tudsz dolgozni.”

„De nemsokára fogok tudni.”

„Addig miből fizeted a bért?”

„Nem tudom, kitalálom.”

„Elég pénzt adtam, hogy meglegyél.”
„Igen. Nagylelkű vagy. De, kérlek, mégse küldj el.”
„Van hová menned.”
„Én nem akarok elmenni.”
„Én viszont azt akarom, hogy elmenj.”
„Kérlek, hadd maradjak.”
„Nem.”
„Bármit megteszek.”
„Nem tudsz tenni semmit. Menned kell.”

Jaja abbahagyta a sírást, megörölte az arcát, és elindult kifelé. Bezárta maga után az ajtót. Egy darabig még ácsorgott a bejárati ajtó előtt, láttam a sziluettjét az ablakon keresztül. Végül elment.

Lementem a konyhába. Mina lent ült, kávéit ivott.

„Csak egy fehérnek van pofája maradni ezek után” – mondta.

Töltöttem magamnak a kávéból, majd visszamentem a szobába.

Dzsojsz már nem volt ott, elment ügyeket intézni a városba. Leültem az ablak elé a karosszékbe. Jó egy órán keresztül bámultam az elhaladó autókat, a kínai napernyők árnyékában ücsörgő szudáni gyümölcsárusokat, aztán eldöntöttem, hogy visszamegyek Európába. Meg kellett várnom, hogy megoszam az elhatározásomat valakivel, míg Dzsojsz hazatér. A nők vagy aludtak, vagy a városban voltak. A kísértet is nyom nélkül eltűnt.

Dzsojsz késő délután ért vissza. Nem mondott semmit, csak bejött a szobába és levetkőzött. Hatalmas teste nedves volt az izzadságtól.

„Elmegyek” – mondtam.

„Nem kell elmenned, M’zungu.”

„De el akarok menni.”

„Hát akkor menj” – mondta, leült az ágyra, és masszírozni kezdte a lábfejét.

Leültem mellé. Hallgattunk.

„Szükségem van ezer dollára. Ha megérkeztem Európába, visszaadom.”

Ezer dollár nagyon nagy pénz Egyiptomban.

„Nincs pénzem.”

„Tudom, hogy van pénzed.”

Dzsojsz arca eltorzult. Az orrlukai kitágultak, majd bőgni kezdett. Belenyúlt a melltartójába, és elővette a pénzköteget. Befőttesgumival volt átkötve, és nedves volt az izzadságától.

„Visszaadod?”

„Igen.”

„Biztosan? Mikor?”

„Pár nap múlva.”

Levette a befőttesgumit a pénzről, széthajtogatta. Különválogatta a ginit és a dollárt. Minden egyes dollárbankót kétszer a homlokához érintett, mielőtt a kezembe adta. Közben sírt.

„Köszönöm.”

„Ne halj meg, M’zungu.”

Kijöttem a pénzváltótól. A szeptemberi napsütés bántotta a szememet. A sziget forró volt még és lassan hűlt le. Nyoma sem volt az ősznek. A kávézók tele voltak emberekkel. A teraszokon ebédeltek, kávéztak a platánok árnyékában. Lesétáltam a Piccadillyig, közben a telefonba begépeltem a tranzakciós kódot. Ezerkétszáz dollárt utaltam vissza Dzsojsznak. Az ügyvéd mellett ezzel el is ment nagyjából minden pénzem.

Béültem egy pubba. Bámultam egy darabig a kitért sós és borsszórót, a szalvétatartót. Kijött a pincér. Kávéit rendeltem. Csörgött a telefonom, egy darabig nem ismertem fel a csengőhangot, ami szólt, de aztán felvettem.

„Hol vagy?” – szólta bele Petra.

„A Queen’s Headben.”

„Itt vagyok a sarkon.”

„Oké.”

Néhány levegővétellel később belépett a nő, akinél az elmúlt éjszakát töltöttem. Tökéletes volt a ruhája és a haja. Leült velem szemben a székre. Cigarettaival akartam kínálni, a mozdulat közben jöttem rá, hogy ezen a kontinensen már nem lehet dohányozni a kocsmákban. Elmosolyodott a gesztuson.

„Mit iszol?” – kérdeztem.

„Cappuccinót.”

A pincér kijött, felvette a rendelést, majd kihozta. Szódtlanul kevertük a kávé.

„Köszönöm, hogy alhattam nálad tegnap” – mondtam.

„Nem tesz semmit.”

„Nem vagy másnapos? Elég sokat ittunk tegnap este.”

„Nem.”

„Nem emlékszem, hogyan kötöttünk ki nálad.”

„Én emlékszem.”

„Még jó, hogy ott voltál.”

„A részegekre angyalka vigyáz” – mondta.

Csilingelt a nevetése.

Ránéztem az telefonomra.

SMS-t kaptam. Dzsojsz nyugtázta, hogy megjött a pénze.

„Most már meghalhat, M’zungu.”

Jászberényi Sándor 1980-ban született Sopronban. Kötetei: *Budapest – Kairó. Egy haditudósító naplója* (Libri Kiadó, 2013), *Az ördög egy fekete kutya* (Kalligram, 2013). *A lélek legszebb éjszakája* című kötete ősszel jelent meg a Kalligramnál.

Nyolcvankét sor az ajándékok könyvéből

Hálával tartozom a csodákért
és a hétköznapiak titokzatos zenéjéért,
a kézéért, amely elválasztotta
a világosságot a sötétségtől,
Poszeidón háromágú szigonyáért
és a saruját kötöző Hermész pálcájáért,
a Gachalá smaragd zöld színének összes árnyalatáért,
Lisszabon utcáinak melankóliájáért,
a kakasokért, mert a hajnalt köszörülik torkukban,
a Szent Péter-bazilika kilencvenöt olajlámpásáért,
Orpheusz múlhatatlan szerelméért,
aki az alvilágból visszatérve bánatában
Trákiába ment, hogy szótlan pásztorok között éljen,
a foszfor lángjáért, amit felfedezője hideg tűznek nevezett el,
az elíziumi mezők nyugalmáért,
a tükörért, mely a fal felé fordítva is képes önmaga
és a teremtés csodájában gyönyörködni,
a kék, sárga, zöld, piros esőért,
a csavargó Paracelsus utolsó, időskori utazásáért,
a borostyánkőbe zárt rovarok hosszú álmáért,
az elázott papírhajókért,
az éjszakai gladióluszokért, amelyek holdfényben
borulnak virágba,
a kedvesség nyelvéért és az emberi érintésért,
melynél nincsen gyógyítóbb,
Nicolaus Cusanus szívéért, amit halála után
a Szent Miklós-kórház kápolnájában emeltek oltárra,
a vibráló éjszakai neonfényekért,
amelyek visszatükröződnek a szemedből és a napsütötte sávért,
ahol meggyíze van a világosságnak,

a Nagy Medve csillagképért,
a metronómért, mert kattogásával a felejtés ritmusára emlékeztet,
Pelión hegyének részeges kentaurjaiért,
a paralelogramma párhuzamos oldalaiért
és a kör végtelen sokszögeiért,
a gránátalma színéért,
a menhirek függőleges nyugalmaért,
ahogyan most is őr állnak a világok határán,
a Fekete-tenger partjára száműzött Ovidius honvágyáért,
a napéjegyenlőségért,
a hajnalért, amikor Magyarországon
felzengett az első csalogány,
a tengerparton sétáló oroszlánokért
és a róluk álmodó öregember kitartásáért,
Teiresziasz utolsó pillantásáért és azért az asszonyért,
akit végezetül látott, mielőtt örökre megvakult,
a csengettyűkért, amiket havazás közben hallani,
1327 nagypénteki miséjéért Avignonban,
ahol Petrarca végre meglelte Laurát,
az ecetért, amivel a fiú szomját oltották a kereszten
és az anya könnycseppjeiért,
a dunántúli mandulafáért,
a kolibriért, melynek szíve percenként ezerszer dobban,
a bujdosó legcsöndesebb rodostói napjáért,
az óramutatók járásáért,
Giordano Bruno eretnek tanaiért, aki hitte,
hogy egyetlen lélek egyszerre két testben is formát ölthet,
a gyantáért, a csalánért és a kökényért,
a vaáli erdő rejtelseiért,
a francia enciklopédisták állhatatosságáért,
a Grand Canyonért és a Colorado folyóba
gázoló bölények csordáiért,
a kulcsokért, melyekkel mind tágasabb szobákba nyithatok be,
és az ablakokért, ahonnan színüket szüntelen
változtató, messzi tájakra láthatok,
a vimose-i fésű ősi rúnáiért,
a mezei nyúlért, amit Dürer mentett ki az árból,
a szarvasért, mert agancsai között hordta a Napot,
a délibábokért, melyeket mégsem követtem hiába,
Avilai Szent Teréz extázisáért, akinek szívét
egy szeráf az isteni szeretet tüzes lándzsájával döfte át,

a szavak erdejében halványan derengő jelekért,
melyek hívására naponta útra kelek,
a verbéna illatáért és a titánbuzogány szagáért,
Erik Satie néhány őszi hangjegyéért,
a vulkánért, melynek peremén ezüst lovak
száguldanak szikrázó patákkal
és a borzongásért, amit csak egy cseppkőbarlangban érezhetünk,
hálát adok ezekért a tüneményekért,
minden apró varázslatért, amiben eddig részem volt,
és az összes káprázatért, ami még vár rám,
a visszavonhatatlan kegyelemért.

Hajnali vendég

Kegyetlen angyal, az éjszaka áttetsző végén,
amikor az egyedüllét kék virágai kinyílnak
az elme tükörfolyosóján, és a Hold ikrás
fényében felderengenek a kések, melyekkel
a hóhér hamarosan felhasítja lesántult
lovaink forró szügyét, téged látlak, az élükön
lépdelve meglátogatsz, úgy hajolsz fölém,
ahogyan a tengerek takarják-óvják távolodó
földrészeinket, szempilláid, akár a mézbe mártott
ékszerek, a földre peregnek, és amint ott
állsz előttem csupaszon, hibátlan embertestben,
elengeded vergődő kezem, majd rám adod
mályvaszínú álarcod, hogy viseljem, amikor
az éjszaka követei a nyomodban betoppannak
szobámba, ám mielőtt továbbállnál, kósziklából
faragott gólem-óriás, szárnyaidba hegyes
kampók csapódnak, és kifeszítenek velük a falra,
hogy amíg mint egy új arcot, hordom ezt
a maszkot, emlékeztess rá, nem menekülhetek
előlük, kéretlen hajnali vendégek, kalapácsos
kezükben vértelen virágok és kurjongató szelek.

Idegen talizmán

Egy összetákolt bódé, most medresze,
 amelyben
 tanítható az úton lét homálya, a török
 menekülttáborba szorított Nap
 nehézkedése az Égen, hogy kire süt most
 jobban és miért. Nincs tanító, a kádi egyetlen
 kezét mutat, *tudjátok-e miért
 teremtette Allah először a kezét, s
 csak utána hozzá az embert? Mert
 a kéz kezét kér, az egyik rögtön a
 másikat, míg az ember nem kér
 rögtön embert. És miért fogja
 előbb elvenni a földről az embert és csak
 utána a kezét? Mert az ember
 után a Föld piszkos
 marad, és el kell a kéznek a
 piszkot takarítania. És miért adott
 az embernek előbb látást és csak utána
 emlékeket? Mert látás nélkül hogy
 emlékezne a tükörre, amiben ott van Allah? És
 miért veszi el előbb a látást és csak azután
 az emlékeket? Mert vakon is
 Allahé a dicsőség. És mi lesz, ha az
 emlékeket is elveszi? Akkor úton leszünk.*

Kötőszövet

Robbantottak megint. Fajon belül
 fajta a fajtát irtja. Fajtiszta
 részvéttel figyelni, hogy *ember*
 maradsz, ellenére ennek, mintha kaucsuk
 száját a szolgának, ahogy gumiajka
 mondja, „igen, uram”, készségesen,
 kéznél levő, praktikus szájalommal,
 mondjuk
 öltönyöd adja rád, s hogy nincs rád
 szabva, hamis mosollyal se jelzi, hangja,
 mint a gyurma, ezt alig lehet. Hogy lenne
 a részvét rád szabva? Szorít, kihíztat.
 Hurkás
 inged idomtalanul domborítja. *Hátezsörnyűt*
 motyogsz, mintha pattogatott kukoricát
 tennél a szádba. Robbantottak megint.
 Negyven láb, húsz gyerek. Srapnelrészletek,
 idődbe akadt szilánkok, gyorsan gyógyuló,
 észre alig vett, alattomos sebek. Testek és
 lelkek keresztöltése. Részvét? Kötőszövet.

G. István László (Budapest, 1972): költő, műfordító. Legutóbbi verskötete: *Repülő szőnyeg* (Magvető, 2015).

Patkányirtás

Karácsony este van,
szemed már lehunyni sem
mered, a rágcsálók elhordták
előled a legjobb falatokat,
most lábujjhegyen állva várod
mikor másznak elő a lyukból,
amin keresztül kirámolták házad.
Megfeszülsz, mint a téglák,
lassan lepereg a falakról a bőr,
kopik rólad az öreg vakolat.
Rágcsálsz a vacsora maradékát,
kincsnek tűnik minden falat,
de elszórsz belőle egy keveset.
A kártyát nézegeted, ajándék
ez is mohó háziállataidnak,
átok rájuk, az örök rájárókra.
A lyuk szájához rakod üzeneted,
és odaborítod az esti vizeletet,
hadd nyúzza meg őket a vágy.
Amikor elsőnek harangoznak,
ledobod magadról a felső réteget.
Ha a fémre kettőt húztak,
alsó ruháidat is az ágyra veted.
Miután leütötték a harmadikat,
megindulsz meztelenül.
Akármilyen hideg legyen,
háromszor körül kell futnod
alvó kerted és hűlő házad,
minden ablakon bekiabálva:
fojtson meg titeket az éjszaka!
És amint előbújt egy átkozott,
seprűddel tereld ki gyorsan
a sarokra, szédelegni fog,
így bódulatában felgyújthatod
az utcára készített szalmával
együtt, míg ráolvasod mérged:
ha földből jöttél, térj meg
a földbe, ha vízből lettél,
vetődj a vízbe, ha tűzből van
felemészítő természeted,
a házamat fenyegetőkkel
éj el magad is végleg.

Tejhozó könnyek

Ellés után fejd meg
fáradt tehened, edénybe
öntsd át másnap a fehér levet,
fedd le, és hamar megalszik.
Hagyd kint, hadd túrósodjon,
de ha elkerülné a jó idő,
melegítsd meg harmadnapon,
aztán hívd meg kertetekbe
a rokon és szomszéd gyerekeket.
Nagy, közös tálból egyenek,
fakanállal, földön vagy terítetlen
asztalnál, a gazda kezével
szórjon rájuk vizet, s kiabálja:
sok tej, túró, vaj legyen!
A gyerekek ugrálnak majd,
nagyokat nevetve, utánoznak
szétszaladva, a kisebbek talán
a zúrzavartól sírni kezdenek.
De te, gazda, ne aggódj miattuk,
mert bőséges tejet hoznak
a könnyektől sós kezek.

■ **Áfra János** (Hajdúböszörmény, 1987): költő, szerkesztő.
Legutóbbi verskötete: *Két akarat*, Kalligram, 2015.

ÁFERA JÁNOS

Felruházni, letisztázni

■ Mit jelent számodra a felejtés, egyfajta távolságtartást is a megváltoztathatatlannal szemben?

– Nem feltétlen akarok távol maradni a megváltoztathatatlan dolgoktól, legalábbis nem tagadom meg őket. Amin nem változtathatok, azt a jelen szűrőjén át próbálok jelentéssel felruházni, letisztázni, megérteni, már csak a jövő érdekében is. A dolgok újragondolása egyfelől előtérbe hoz, kiemel, központba helyez momen-

tumokat, másfelől háttérbe szorít, elhomályosít korábban fontosnak tűnt részleteket. A szűrés szükségszerű folyamat, s együtt jár az átvészélést szolgáló felejtéssel.

Az korántsem magától értetődő, hogy egy személyes élményekből táplálkozó szöveg létrejötte a felejtést vagy az emlékeztetést szolgálja-e inkább – eleve szervesen összefügg a kettő –, de az biztos, hogy az olvasó saját hasonló élményeinek az előhívásában és újraértésében komoly szerepet kaphat egy-egy olvasmányélmény is akár. Sokan öntudatlanul is ezért vesznek kézbe könyveket, megoldásokat remélnék, vagy legalábbis megnyugvást, amihez sokszor az is elég, ha látják, nincsenek egyedül a problémáikkal, másokkal is megélik hasonló helyzetek. Ezt olvasóként és szerzőként egyaránt megtapasztaltam már számtalanszor. Nem olyan rég például egy terapeutától kaptam hálás üzenetet, amiben arról számolt be, hogy eredményesen használja az írásaimat biblioterápiás foglalkozásokon, a szövegekbe foglaltakhoz hasonló tapasztalatok megbeszéléséhez, feldolgozásához.

■ Esetekben a vers mindig a „bajra” (legyen az akár valamiféle trauma) reagál, vagy reflektálni tud arra is, amit csak sejt, ami majd bekövetkezhet, megelőzhet-e esetleg valamit csendben?

– A *Glaukómában* és a *Két akaratban* olvasható szövegek jelentős része olyan személyes élményeket dolgoz fel, amelyek valamiféle identitásválsághoz köthetők, legyen szó akár szerepvekről, mint az első kötet esetén, vagy alanyi szövegekről, mint a második könyvem legtöbb írásában. Amikor olvasunk, egy mesterséges valóságba helyezkedve tapasztalhatunk meg ismerős vagy számunkra addig idegennek tetsző situációkat, így egy tipikus problémát taglaló szövegnek nemcsak feldolgozást segítő, de akár felkészítő vagy megelőző szerepe is lehet az olvasó számára.

Hogy a vers készülése közben megteremtődhet-e egy nyelv, ami felkészít a jövőre, netán segít megelőzni a szöveg íróját egy fenyegető dologtól? Ez egy racionálisan nehezen igazolható feltevés. Ettől függetlenül hiszek a szavak mágikus erejében. Végső soron már az is egyfajta megelőzést szolgál, mikor az emberek terapeutikus céllal írnak, a feldolgozás érdekében – hisz tudjuk, rengetegen csinálják ezt életük valamely szakaszában, a legtöbben persze tinédzserként –, ezzel talán mérsékelhető az önpusztításra való hajlam vagy esetleg megelőzhető bizonyos pszichoszomatikus betegségek kialakulása. Az írás ilyen esetekben elsődlegesen inkább lélektani, mint esztétikai célt szolgál, ugyanakkor ez akár egy más minőségű, szépirodalmi igényű tevékenység elindulásához is jó kiindulópont lehet.

■ Ha már beszéltünk a felejtésről, idézzük meg az emlékezetet is, mégpedig azokat az emlékeket, amelyek a trauma csendjéből robbannak be a személyesség hétköznapijaiba. Ezek jelentenek esetleg azokat a mozaikdarabkákat, amikkel neked utána dolgozod van?

– A trauma nincs máshol, csak az egyénben – a kollektív trauma is az egyének interakciójának eredménye végső soron –, de persze hajlamosak vagyunk kicsit túl tágra értelmezni a fogalmat. Az énképünkben bekövetkező töréseket jórészt a megrendítő élmények, hirtelen változások okozzák, amelyek után már nem tudunk ugyanúgy nézni magunkra és a környezetünkre, mint azelőtt. Idegenné válunk a belakott térben, a magunkkal azonosnak tekintett testben. Nagy leleplező ereje van ezeknek a helyzeteknek. Ilyenkor – mondjuk egy veszteség vagy súlyos betegség, esetleges halálközeli élmény után – sokan megzuhannak, mások pedig valamilyen spirituális úton keresnek megoldást, magyarázatot. Mindenesetre az életről alkotott racionális kép megborulása bizonyos átváltozási folyamatokat indít el az emberekben. Az, hogy a *Glaukómában* például egy-egy, a saját sorsomból ismerős hang – családtagok, barátok, exbarátnők – kvázi kisajátításával idéztem fel közősen megélt helyzeteket, épp ilyen mozaikok egymáshoz rendelését eredményezte. Az énképünk alakulásában rendkívüli szerepe van annak, hogy a kapcsolataink

Sírbi Attila

hogyan működnek, mit sugároznak vissza a körülöttünk élők, s tudunk-e azonosulni ezzel a képpel, illetve alkalom adtán képesek vagyunk-e kitörni a ránk ruházott, illetve magunkra vett terhes szerepekből.

■ Neked sikerül?

– Nem mindig, de sokszor sikerült már. Ez egy nagyon rétegzett dolog, mintha párhuzamosan több társasjátékban játszanánk ugyanazzal a bábuval, s előfordul, hogy egy-egy lépésünk jó az egyik játékban, de kihágás a másikban, folyamatosan kísérletezünk az egyensúlyi helyzet megtalálásával.

Amíg apám élt, ő volt a minta, én is esztergályos akartam lenni, vagy esetleg asztalos, hisz bútorokat is készített. Hét-nyolc éves koromban halt meg. Nagyon csendes, szorgalmas, introvertált, de sokakat segítő ember volt, a példakép. Közben szerettem volna olyan laza, szabadszájú, beleváló gyerek is lenni, mint a legtöbb akkori osztálytársam, de nem voltam az, szívesebben vonultam vissza a saját gondolataimba. Közepesek voltak a kapcsolataim, az iskolabeli teljesítményem, de még irodalomból is átlagos vagy inkább átlag alatti teljesítményt nyújtottam. Elhittem, hogy középszerű vagyok és ennek megfelelő élet vár rám, majd tizenhárom-tizen négy éves koromban elkezdtem egyre többet olvasni, vizualizációs gyakorlatokat csinálni, meditálni, jegyzetelni és elemezgetni az álmaimat, különös tapasztalataimat, mások racionálisan nehezen megmagyarázható élményeit. Fokozatosan egyre több olyan ember került a közelembe, akikkel tudtam ezekről beszélgetni, lettek eredményeim rajzpályázatokon, s nagyon erős meggyőződéssel hinni kezdtem abban, hogy dolgom van ezzel az egészszel.

Még általános iskolás voltam, mikor édesanyám agyvérzést kapott, s nem sokra rá a nővérem elköltözött otthonról, onnantól magamnak kellett rendben tartani a háztartást, az életemet, s közben valahogy megtalálni a helyem a gimnáziumi közegben. A körülmények tehát nem könnyítették a céljaim elérését, de egyre kevésbé voltam elszenvedője, inkább tervezője és alakítója lettem a játéknak, s azt hiszem, az esetek többségében ma is az vagyok.

■ Visszatérve még egy kicsit az előző kérdéshez, nem is egy, az egyénen kívül álló traumáról kérdeztelek voltaképp, hanem a személyességen belül hallgató, lappangó görcsökről, a trauma csöndjéről, ami akaratumkon kívül is befolyásol minket, ami csak akkor válik a bensőnk aktív mozgatóerejévé, ha megszólítjuk, ami éppen ezáltal oldódhat fel talán, és transzformálódhat jó esetben kreatív energiává.

– A stressz is csak akkor okoz súlyos károkat az emberi szervezetben, ha negatív hatást tulajdonítunk neki, ha viszont potenciális energiaforrásként tekintünk rá, a hasznunkra fordítható, a kutatások ezt igazolják. Azt hiszem, ugyanígy van a múltunkból felhalmozott görcsökkel is, szóra bírhatóak, inspiráló erővé tehetőek, az alkotásban különösen, persze, de a mindennapos célok megvalósításához is. Csakhogy a legtöbben nem figyelnek a tanulságokra, inkább táplálják magukban a szenvedés csíráit, míg erdővé nem terebélyesedik bennük a gyűlölet valaki vagy valami iránt, akire vagy amire ráfogható a boldogtalanság, a boldogulás elmaradása. Könnyű meggyőzni magunkat, hogy nem rajtunk múlt, pedig az esetek többségében rajtunk is múlik. A legkínzóbb görcsöket, elfojtásokat is szóra lehet bírni, át lehet transzformálni pozitív energiává, s így meg lehet haladni, ha hajlandóak vagyunk vállalni a felelősséget magunkért, s határozott célokkal elindulni az ehhez vezető úton. Az első publikálásra szánt verseimet és kritikáimat egy fűtetlen téli szobában írtam, olyan körülmények közt, ami látszólag teljesen el kellett volna, hogy lehetetlenítsen mindenféle kreatív tevékenységet. Ha akkor nem koncentrálok, nem vagyok tudatos a céljaimat illetően, most valószínűleg nem beszélgetnék.

■ **Hogyan „történik” esetekben, mit jelent számodra az elengedés? Ha paradoxonnak tűnik is, éppen a megragadás, a kibeszélés, és ezáltal múlttá válás, feledés által képződik meg vagy tűnik el valami?**

– Igazán elengedni csak jó érzésekkel lehet valamit vagy valakit, annak a belátásával, hogy már nincs közös utunk. A neheztelés, bánkódás, harag mindig fenntartja a kötelekeket. Az egy ábránd, hogy a megírás által végleg eltávolítható, lezárható valami, talán a terapikus célú írás a gyakorlatban elláthat ilyen funkciót, mert nem lépi át a privát szférát, de igazából épp a megtörtént dolgok válnak maradandóvá, mások által is átérezhetővé, ha az ember kiírja és megjelenteti a személyes élményeket feldolgozó szövegeit. Nyilván részleges, nem pontosan rekonstruálható, biografikus szempontból kérdéses hitelű mindez, mondhatjuk, és így is van, de a megjelenés után már egy külső memóriaként létezik tovább az, ami a papíron van, és akkor is előhívható, újraértelmezhető, amikor már a szövegírói entitás elveszítette integritását, s nincs lehetőség visszakérdezni, hogy akkor most ez vagy az a gondolat hol is helyezhető el a valóság és fikció délibábos tengelyén.

■ **Fontos része az életednek a képzőművészet, sokszor éppen vizuális alkotások indítanak be, motorizálnak esetekben textuális felületeket. Az inspiráción túl mit jelent számodra a képzőművészet?**

– A képzőművészeti érdeklődés valami nagyon ösztönös dolog esetemben, tinédzserként grafikus akartam lenni, rajz tagozatra mentem a gimnáziumba, aztán festészetet tanultam. Versikéket írogatni is korán kezdtem, tízéves voltam, de akkoriban persze el sem tudtam képzelni, hogy egyszer az írásaim meg is jelenhetnek, vagy a képeim kiállításokra kerülnek majd.

A szöveges és képi érdeklődés hamar összekapcsolódott: képregényeket rajzoltam, s még egy iskolaújság szerkesztésébe is belevágtam volna, ha kapok tanári támogatást, de nem voltam jó tanuló, ezért elhalt a dolog. Ez sokat elmond a mai alapfokú oktatásról szerintem. Amíg a kreativitás és az önállóság inkább hibának számít, mint erénynek, amíg a tanítóknak nincs lehetőségük, erejük, idejük a gyerekek ötleteit támogatni, addig nincs rendben valami. Szomorú, hogy a kortárs művészeti folyamatokba a fiatalok nem kapnak betekintést, így az érdeklődő, nyitott, kreatív gyerekeket is misztikus köd választja el a jelenkori történésektől.

Én csak a gimnázium után, Debrecenbe kerülve kezdtem ismerkedni a kortárs képzőművészettel, majd az irodalommal. A festészetre ugyan szinte semmi időm, energiám nem jutott az elmúlt években, de műkritikák írásával, kiállítások megnyitásával aktívan foglalkozom, a PhD-kutatásom pedig a szövegeket használó, ezredforduló körüli magyar vizuális művekre koncentrálok. Közben egy szerény gyűjteményem is kialakult, a képek tehát körülvesznek, inspirálnak. Izgalmas, amikor egy-egy statikus mű vízióvá érik, aztán valamifajta verstörténéssé válik, amibe személyesebb emlékek is belekeverednek, a *Két akaratban* sok ilyen szöveg olvasható, s azóta is születtek hasonlóak.

■ **A traumatizált személyiség vagy alany létezésének rendjébe és értelmébe vetett hite inog meg. Verseidnek van olyan céljuk, hogy visszaállítsák a rendet, visszaadják a hitet? Lehetséges ez?**

– Lehet ez a hatása egy-egy szövegnek, bár az első köteteim írásait látva talán ritkán ismerhető fel ilyen cél. Egy-két éles szemű kritikus a reményvesztett versbeszélői hangok mögött mégis felfedezett egyfajta metafizikai reményt. Az újabb szövegekben ennek a metafizikai érdeklődésnek nagyobb tere van. A személyes élményekből építkező írásokat felváltotta két különböző szövegtípus, idővel azt hiszem, mindkettő kötetté érik majd. Sok antropológiai dimenziókkal bíró téma foglalkoztat – például a muzealizáció kérdése, az öregedés, az álmodás folyamata, a tes-

Székely Árpád | Beszélgetés Bernadett Fehérelle

ti protézisek kiterjedt használata –, s ezeknek a témáknak rendre utánanézek, mielőtt esszéversszerűen állnának össze a kapcsolódó gondolatok, képzetek. A szövegek másik csoportja kifejezetten mágikus logikára épül, s ezek kísérletet tesznek egyfajta hitelmény előidézésére, ugyanis a rituális cselekvéssorok általi célbeteljesítés lehetőségére építenek, többnyire meghatározott cselekvéssorok, s a rítust kísérő jelenségek leírásai. Részint automatikus írással készült és később stilizált szövegekről van szó, de van köztük olyan is, amelyik például egy képsorozat szimbolikus alakjait idézi meg.

■ Testközpontú vagy?

– Nem mondanám magam sem test-, sem pedig lélekcentrikusnak, mert a kettő egyensúlyában hiszek – már ha egyáltalán van értelme még beszélni erről a dichotómiáról. Akár a mindennapokat, akár az irodalmi szövegeket nézem, a kizárólagos testcentrikusság éppolyan kiüresedetté és érdektelenné tud válni, mint a testiséget tagadó, tisztán pszichés vagy szellemi történéseken való ábrándozás. Csak ezek egységében képzelhető el az emberi létezés. ■ ■ ■

■ **Sirbik Attila** (1978, Jugoszlávia): író, a *Symposion* folyóirat főszerkesztője. Első regénye *St. Euphemia* címmel a Magvető és a Forum Könyvkiadó közös gondozásában jelent meg 2015-ben.

■ **Áfra János** (Hajdúböszörmény, 1987): költő, szerkesztő. Legutóbbi verskötete: *Két akarat*, Kalligram, 2015.

Apa Szarajevóba ment

V e l ő r ó z s á k

Hány velőt csomagoljak mamikának, kérdezte anyám nem sokkal azután, hogy Vaszit elvitte a hullaszállító.

Ahányat akarsz, édes fiam, kiabálta nagyanyám a mosdóból, és hangosan köhögött, hogy elnyomja a szellentéseit, aztán megengedte a csapot, és hosszan folytatta a vizet. A panelban, ahol a decemberi esőzések miatt ismét bádogcsuprokat drótoztuk a plafonra, nagyjából mindenki egy időben öblített, s a szomszédok fel-felnevettek egymás fíngadozásain. A rendszer kloákája vagytok, mondogatta nagyanyám, valahányszor nálunk éjszakázott, majd megvetően hozzátette, hogy ő ezt sose bírná megszokni. Bármit meg lehet szokni, nem igaz, mamika? Hát én a mások seggével való fíngást sose fogom.

Holott amikor a felszabadulást követően Budapestre érkezett – és itt, akárcsak apám fogantatását illetően, örökre homályos marad a történet, tudniillik arra vonatkozólag, hogy vajon elvitték-e őt is a gettóból a többiekkel, s a láger felszabadítását tekintette felszabadulásnak, vagy az oroszok Erdélybe való bevonulását, akikkel aztán el is indult az elvezett férje után, egyértelmű választ sosem adott –, a lebombázott Ritz szállóhoz érve, amit eredeti formájában nagyon szeretett, felkapaszkodott az egyik klozetre, majd a déli verőfényben, mindenki szeme láttára, megürítette a beleit. Minden bizonnyal anyám ezért is tromfolta le. De nagyanyám oda se neki, magához kérette a szószedetemet, és együtt téptük ki a lapokat, hogy megsírítsük, így mondta, mintha hosszú metéltet sirítene a vasárnapi húslevesbe, a másnapi klozetspapírnak valót.

Aznap, amikor Vaszi bácsit a fekete keresztes autó elszállította, a körtés damasztabroszra, az indák közé, már odaszáradtak a húscafatok. Anyám, aki még a saját ujjlenyomatát is letörölte, ha takarítás után megérintett valamit, most magába roskadva, lehunyt szemmel állt a konyha közepén, és a halántékát dörzsölte. Sose láttam ilyen kimerültnek. Akkor is tartotta magát, amikor apám elhagyott. A kredencre terített Vörös Zászlón kilenc, nagyjából egyenlően elosztott húskupac állt ugyancsak Vörös Zászlóba csomagolva, az újságpapír lassan megszívta magát vérrel, és olvadni kezdtek róla a betűk. Lássuk csak, mondta anyám, de a szemét nem nyitotta ki. Aztán megrázta a fejét, a kredenc fiókjából előkapott egy tintaceruzát meg a noteszét, és csomagról csomagra haladva, a ceruzát mindegyiknél megnyálazva belefirkantott valamit. Az utolsónál azonban, mintha akkor vette volna észre, hogy én is ott vagyok, visszahőkölt. Menj be a nagyszobába, mordult rám. Csütörtök

volt már, kora reggel, de a szerdai borzalom az istennek sem akart véget érni. A lakásba bevették magukat Vaszi bácsi halálhörgései. Anyám és a nagyanyám a reggeli kávé mellett még sokáig vacillált, hogy menjek-e aznap iskolába.

Mert mi van, ha kilocsogja.

Ugyan, ki hinné el neki.

Talán mégis menjen.

Ezt te sem gondolod komolyan, fiam.

Anyám attól féltett, hogy sugármérgezést kapok, ha otthon maradok. Szart a halott, fingott Fábrián, mondta erre a nagyanyám, és akkorát nyert, hogy kilökte a protézisét.

Végül mégis elmentem iskolába, de csak a nagyszünet után. Már becsengettek, mikor megérkeztem, a rántott velős szendvicsemből kiáradó mustárszag mindjárt belengte az egész helyiséget, ami a petróleummal keveredve, a kongresszusra ugyanis minden osztályteremben lekenték a parkettákat, felkavarta a gyomromat. Baszd meg, Keller, miért nem etted meg otthon, dohogta Szalai Anna orrát a pulóverébe fúrva, pedig annak is fáradt olaj és égett fokhagymaszaga volt, majd kiment a táblához, s miután ő volt a hetes, próbálta elcsendesíteni a többieket, akiket szerre csapott meg a mustáros velőszag, és egyre-másra felmordultak, hogy már megint bűdös vagyok. Történelemóra következett éppen, a tanárnő, akinek román volt a férje, ebből kifolyólag mindenki azt hírsztelte, hogy mindketten szekusok, kicsit késve érkezett. Senkinek nem mertem bevallani, hogy én ettől függetlenül kedvelem őt. Kiváltképp a szigorát.

Osztály, vigyázz! Tanárnőnek jelentem, osztályunk létszáma negyvenkettő, hiányzik Szász Karcsi... Csak Szász Karcsi hiányzik, ugye?... Szalai Anna itt megállt egy pillanatra, segélykérően nézett szét, mire mindenki pukkadozni kezdett, ő pedig fülig pirulva és dadogva fejezte be a jelentést. Jelen van... negyven... jelen van... negyven... negyvenegy.

Pancser, kiabálták be a hátsó sorokból a fiúk, de a hangjuk felcsúszott, mint a pulykáké, ha cukkolják őket, és kirobbant a nevetés.

Mi ez a szag, kérdezte a tanárnő, aki ezúttal nem reagált a viháncolásra, és kinyitotta a katedra felőli ablakot. Fűtés nem volt, késő ősztől kora tavaszig levágtott kesztyűben ültünk, az ujjaink úgy elkékültek, hogy a tintát, ami a kínai töltőtollakból a bőrünkbe ivódott és ilyen vagy olyan, leginkább valami állatformát öltve terült el kinek-kinek a mutató- vagy középső ujján, esetleg a kettő között, kimondottan szépnek láttuk, még versengtünk is, hogy melyikünké a nyerő. Nekem egyszer pillangóim voltak, hetekig veretlen maradtam velük. Aznap viszont borzalmas volt a beáramló hideg. Stere Dorina leült a katedrához, összébb húzta magán az irhakabátját, a kucsmáját telente sosem is vette le, és kitevítette az osztálynaplót maga elé. Lassan, nagyon lassan lapozott, egy oldalon három név volt, mindegyiken hosszan elidőzött, nem emelte fel a tekintetét. Én az osztálynévsor közepén voltam, Kászoni és Kútvölgyi között, a huszonegyedik lapon. A testem belefeszült a várakozásba, istenem, csak felelni ne kelljen, kezemet a combom közé szorítottam, és belemarkoltam a húsomba. Az egyenruha alatt frottír melegítőnadrágot viseltem, megnyugtató bolyhok puhasága, a süppedős anyag találkozási pontja a bőrömmel. Ahogy az ujjaim melegedni kezdtek, már ki tudtam tapintani a bolyhokat, előbb nagyobb csomókban, aztán egyenként morzsolgatva, egyre feljebb a térdemtől, végül az ágyékomhoz érve, ahol a súrlódástól kikopott az anyag, körözni kezdtem a középső ujjammal a két kis meredélyen, ma már tudom, hogy a szeméremajkaimon. Teljesen felhevültem, és ettől a rettegés is elpárologott énből, fél szemmel azonban Szalai Annára sandítottam, aki elmerült egy virágmintás emlékfűzetben, s miközben ráhajolt a titokfültre, ahová a szerelmi valomásokat szokás írni, de legalábbis az igazán meghitt dolgokat, kidugta a nyelve hegyét. Ettől még jobban átmelegedtem, és egyre gyorsabban köröztem az ölemben, majd a nyílásba mélyesztettem az ujjamat. A tanárnő lapozott egyet, összerendeztem, az ujjam meg-

akadt a varráson, ami megfeneklett a mélyedésben, sehoggy se tudtam kipiszkálni onnan, mintha beszívta volna valami. Lássuk csak, mondta tagoltan, az Oszmán Birodalom válsága és virágzása, majd visszaforgatott két lapot, egyet előre, és kirévedt az ablakon. Ismét elkapott a rettegés, összecsuppentetem a varrást, félrelöktem, szétnyílt az ölem. Ettől kissé meglepődtem, mintha nem is a saját testem volna, tőlem idegen erők uralták az ágyékomat. Aznap a kék vitorlás tetra bugyi volt rajtam, az egészségügyi fehérneműm, ahogy anyám hívta, ezt kellett felvennem, ha orvoshoz mentünk, mert anyám szentül hitt abban, hogy egy nő akkor is úriasszony, amikor beteg, vagyis: tiszta, és főként vadonatúj a bugyija. És aki a janicsárok lázadásából felelni fog máma, hallatszott távolról a tanárnő hangja, az nem más, mint... Az ismeretlen erő, bármennyire is résen akartam lenni, nem hagyott nyugodni, magába szippantotta az ujjamat. Lüktetett a halántékom, zúgott a fejem, és hiába iparkodtam, nem bírtam abbahagyni, amitől büntudat gyötört. Keller, derengett valahol a messzeségben, de még mindig nem álltam le. Keller, mondta a tanárnő, és miután még néhányszor elismételte, felállt a katedrától, majd elindult felém. Az egész osztály némán követte, végül rám szegeződött a tekintetük. Elkaptam az ujjam az ágyékomtól, az ölem még mindig görcsösen szívta volna, belesajdult a hasam. Mire odaért hozzám, már a padon volt a kezem. A mutató- és középső ujjamra véres, viasszerű váladék tapadt, és a körmömről lefolyva megült két oldalt a körömágyban. Ahogy száradt, pokoli gyorsan, elveszítette a fényét, matt lett, fakó, mint a szépia. Állagát tekintve, mint a hűlő viasz. Szalai Anna addigra már táskájába süllyesztette a virágos emlékfüzetet, és fél könyökkel a padra ereszkedve az arcomba meredt. Keller fiam, mi van veled.

Fucking bloody bitch, you've robbed me. You slipped your bloody dirty hands in my vallet and took my money. Még mindig a Banja Luka-i buszpályaudvaron ácsorogtam, az első menzszem emléke felülírta az első nyilvános maszturbációt. Percekben nem, csak a tövig szívott csikkjeimben tudtam számolni az időt. Szerettem volna valami megnyugtatót írni Ask Burlefotnak, valamit, amivel visszaszerezhetem a jó híremet. Vagy ha azt nem is, legalább az emlékeinket meghagynám a maguk igazában, amiket, egyre inkább úgy érzem, a pénzével együtt elloptam tőle – és hát magamtól is. Elvégre jó csapat voltunk. Hogy nem éltem meg, amit lehetett volna, kizárólag rajtam állt. Most már két embernek kellene írnom, merült fel sürgetőleg, de minden, ami oly tisztán kirajzolódott korábban, gondolatok és képzetek, most jelentésüket veszve, elsatírozva hevertek külön kupacokban, valahol hátul a tudatomban, és ahogy gyűltek a cikkek, egyre távolabbra úsztak, hiába is kaptam valamelyik foszlányba, egységbe szervezni már nem lehetett. A dolgok és én. A szavak róluk. Vajon, ha biztonságban lennék, ha az egészet újrakezdve megtanulhatnám a biztonságot, képes lennék-e hosszabban elücsörögni a dolgokon, amelyek épp most alakítják a következő percet? S azzal együtt azt is, akivé válhatok. Én a folytonosságomat eddig nem tartottam számon, úsztam az idővel és a cigifüsttel, vagy benne ragadtam, míg a dolgok úsztak tova, ahogy másokéhoz se mértem soha. Lehet, az is közrejátszott, hogy az orromon túl nem láttam, de hát ki tanított volna meg reá: apám? Most viszont szívesen beszéltem volna valakivel. Talán épp Ask Burlefottal, vagy anyámmal, csakhogy énnekem már nincsen türelmem kivárni, míg odáig eljutunk. Hány számonkérést kellene végigszenvednem, hányszor esdekelnem, magyarázkodnom, míg végre kérdeznem is lehet. Askkal minden bizonnal könnyebben menne – nem, nem azért, mert kitárulkoztam előtte –, de meg tudom-e ugrani vajon, hogy amit az imént nagynak érzékelve kisiklani hagytam, most, hogy már időben is messzibbre került, megint önmaga legyen. És ha Askot újra merésznék és szabadnak látnám, de legalábbis apámnál kevésbé önámítónak, kell-e még egyáltalán beszélnem vele. Próbáltam felidézni az iménti nagyságot, mindazt, ami általa közelebb vitt önmagamhoz, de így, apámról leválasztva nem sok értelme volt. Aztán mégis. Eszembe jutott a Hotel Dzale forgóajtaja, és a téblábolásom a reggeli ima

alatt. Hajnali öt volt, a harangkondulást észre sem vettem, csak a müezin hangja döngölt bele az idegenségbe, a magaméba is. Én még sose jártam muszlim országban, a vallásokról, az egy anglikánt leszámítva, szégyenletesen keveset tudtam, és őszintén szólva, nem is érdekelt. Zavarba hozott, amikor anyám kollégái keresztet vetettek, s hogy milyen irányba – nem mintha fontos lett volna! –, azt az anyanyelvükből következtettem ki, attól pedig különösen felhorgadt a mérgem, amikor a hasmenésemre szénén égett, porított, majd vízben oldott gyufaszálat itattak velem. Vaszi bácsi halálát követően ugyanis még sokáig fostam, lehet, így távozott a víz belőlem, ami a fogadalmamat követően, hogy tudniillik nem fogok többet pisilni, bennem rekedt. Úgyhogy anyám egy reggel bevitt a tervezőintézetbe, csinálj valamit a gyermekkel, Luminița, mondta, majd ráfeküdt a rajztáblájára, és egy pengével lekapirgálta a pauszról, amit előző nap elronthatott. Legszenőbb Űraszonyunk, Istenünk szülőanyja, orcámat, szívemet s minden gondolatomat feléd fordítva, könnyek között kérdezem: meddig még, irgalmas anyácskám, meddig tart e szakadatlan fájdalom; meddig terjed az idegen ellenség hatalma, mely a nyomorult emberek életét megrontja; meddig akarják a latrok elorozni testünk-lelkünk tisztaságát, meddig zabál minket a kárhozat? Serkenj fel, Mindenható Űrnőm, serkenj fel és mutasd meg hatalmat, hogy a Szentháromságban uralkodó Istent szüntelen imádjuk, miképpen te is imádkoznál értünk, Szent Szűz, érettünk, az anyaszentegyházért, az ígét terjesztő evangélium örök igazáért, népünkért, vezetőkért, özvegyeinkért, árváinkért és az üldözöttekért. És így tovább. Miközben Luminița néni sírós hangon kérlelte a mennyei anyácskát, a hasmenésembe szuszakolva az egész földkerekség miatti bánatát, én szemlesütve készültem a förtelmes pillanatra, mikor fel kell hörpintennem a sűrke máglávászt – nagyanyám főzetének legalább a színe guszta volt. De azért egy fél pillanatra mégis csak felkaptam a fejem. Hisz a hosszú felsorolásban valaki olyan is helyet kapott, ami arra utalt, hogy Luminița néni magáért a kárhozatért fohászzkodott. Onnantól kezdve, noha a nagyanyám bizonyára még a túlvilágról is papistának akart volna látni, én pedig, amíg élt legalábbis, a kedvéért nemegyszer ministráltam is, nem volt kihez fordulnom a kéréseimmel, a hitéletet pedig épp oda űztem, a túlvilágra, ahol a sok felkent kísértet elkeverült Ask Burlefot sci-fi táborával, hogy olykor rajtaüssenek a híveken – vérszomjasan.

A visokói hotel halljában, amint a fiúk felém fordultak, és kezüket az arcuk elé emelve összefonták karjukat a mellükön, meg is rettentem annak rendje s módja szerint. Támadóállás. Aztán torokhangon énekelni kezdtek, majd letérdeltek, és homlokukkal megérintették a kifakult padlószőnyeget. Vigyázz, kész. A következő mozdulatot, ami csatakiáltás kíséretében majd biztosan célba vesz, akkor se néztem volna végig ilyen közlelről, ha nem zavarnak el, de végül felegyenesedtek, ismét énekeltek, és kezdődött előlről az egész. A hasis okozta vörösség egy csapásra felszívódott a szemük fehérjéből, benne álltam öt ember fókuszában, mégis egy légiüres térben valahol. Évek óta, mióta a nagyanyám is itt hagyott bennünket, imádkozó embert nem láttam, nem jártam tömegbe, a testmozgást pedig inkább köttem harcmodorhoz, mintsem istenhez. Odébb kotródtam, ahogy kérték, messzibbről nézve sem hagyott nyugodni a látvány, a torokhang azonban, némi idő eltelével, megnyugtató. Szokatlan érzés futott végig rajtam, az érzékeim ellazultak, alig valamit érzektem a külvilágból, a gondolataim viszont, amiknek sehogya se lehetett megálljt parancsolni, a látvánnyal együtt megzavarták az elmémet. Jószerivel fel se fogtam, mi történik énvelem, aztán elhalt minden, s ki-ki ott folytatta, ahonnan kiszállt. A suhancok visszamentek a shishához, a portás meg a forgóajtóra tapadt Askhoz, és most már sokkalta csendesebben próbálta kiszabadítani. Szuszogott, ügyködött, végül mégiscsak ellillant a nyugalma, s újra az ajtónak veselkedett, dőngette, rúgta, miközben sziszegve káromkodott.

Ask Burlefot nézte egy darabig, majd rácsapott az ajtóra. – Mo-ment! – mondta tagoltan, mintha csak a nagyanyámat hallottam volna, ahogy az *embert* szótagolja, amitől a portás visszahőkölt, én pedig, mióta a Nikola Teslán mellém telepedett, először láttam olyannak, amilyenek nagyanyám taglejtése megtestesítette az embert magát. Néztem a meztelen hobbit-lábát, ahogy a lábujjai szétnyíltak, mint a sültzalonna, a betonszürke szeme azonban rémisztő kerekre tágult, s ha a hangját a plexiüveg fel is fogta, a tekintete mindenén áthatolt. Ott álltak, nézték egymást a portással. Végül Ask lehajolt, komótosan felvette a saruját, elegyengette a szíjakat, és a mutatóujjával meglökte a forgóajtót, ami – hihetetlen, de – újra működött. Utána mentem. Igazad van, betéptem, nem vagyok büszke rá. Végigmért, beletúrt a korpás hajába, és csak annyit mondott: – Akkor hát irány Szarajevó.

Amíg a Banja Luka-i buszpályaudvaron a szarajevói kegyelemfuvarra várakoztam, lebeszéltem magam minden kezdeményezésről, miközben persze továbbra is ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy beszéljek valakivel. A sofőr jó fél óráig, de bőven lehet, hogy annál is tovább, nem került elő.

Szerettem volna kölcsönkérni tőled, írtam Asknak, de nem volt bátorságom. Aztán már nem tudtam, összezavarodtam teljesen. Ezt sem úgy vettem el. Vissza fogom fizetni, amint lábra állok. Vissza fogom, esküszöm.

Értem, jött a válasz valamennyi idő múlva.

Vettem még egy kávé, az ő pénzéből, és vártam, hátha ír még valamit, de nem. Remekül állunk, gondoltam, vagy tán ki is mondtam; a hosszú csend, nem pedig a mennydörgés isten igazi haragja – kezdek is mindjárt az esdeklést. Hát ezért nem akartam soha pápista lenni. Hisz az esdeklés a szerencsétlenek párbeszédnek vélt monológja, akik a reménytelenség okát és célját összeszova fürkészik a miérteket. Önmagukon kívül rekedve belevesznek a szerencsétlenségükbe, a szerencsétlenségbe vetett hitük hajtja őket, ahhoz keresnek isteneket. Az esdeklés mindig fölfelé irányul, de soha nem fókuszál egyetlen pontba, mert kételyei vannak, hogy odafönt meghallja-e valaki, ráadásul idegesítően sírós a hangja, ha pedig nem vesznek tudomást róla, mindjárt sziszeg. Könyöröggünk, mondta a szőrös nyelvű plébános. Maica Domnului, mondta Luminița néni. És nem kért, hanem esdekel. De ugyanígy könyörgött a néphez a kárhozát is minden kongresszuson. Eldurant az agyam, csakhogy a dolgok most nem álltak össze, lusta voltam számba venni őket, vagy a várakozásban eleve nem adatik meg a kellő türelem ehhez. Ide-oda repdesek, vetetem véget a ki tudja hányadik nekifutásnak, valami nagyon el lett cseszve énvelem. A magamról való tudás legalább annyira repetitív, mint a hibák, amiket minduntalan elkövetek. Ki tudja, tán az elmében hibázik valami, hogy minden egyes alkalommal, mikor győzedelmesnek hinném, de legalábbis kiegyensúlyozottnak a helyzetet – helyezést? –, ahonnan beszélhetek, belesodródok az esdeklők sorába, és a végén már sziszegek. Mindenféle jöttment fazonokat imádok, idegeneket, akik a vergődésemet kellő távolságból nézve nem csak kicsinek látnak, hanem nevetségesnek is – hiszen minden komikussá válik, mihelyst kitávolodunk belőle –, és a spektakulumon elszórakozva, esetleg a katarziszig eljutva még több erőt merítenek maguknak, velem meg elhítetik, hogy holmi szipákolásnál soha nem is leszek hangosabb. Aztán a szerencsétlenségemből nemhogy kiszállnék, tovább esdeklek, ha másért nem, hát azért, hogy beszélni hagyjanak. Hogy elmondhassam, miért látszik kicsinek, aminek a kiterjedésén kívül-belül ők is munkálkodtak, tehát az önrészüket is bőven benne van. Amikor meg ott állnak előttem – csak nagy ritkán igazi érdeklődéstől vezérelve, mert a szánnivaló nem kelt kíváncsiságot –, én pedig beszélhetnék végre, beleveszek a jelenlétükbe, ami újfent nem az én jelenem. Az nem lehet, hogy apám hiányát görgetem. Az túlon túl egyszerű magyarázat lenne arra, ami ezt a szűkölést kiváltja, és amitől én

undorodom leginkább. Most is csak az tart vissza, hogy már hallok is a hangomat. Hiába, hogy a dühöm az önsajnáltnál sokkalta nagyobb, az ujjaim esdekléssé pötyögik át az indulatot, s ha visszaolvasva még mindig találok a másikra irányuló agressziót, belejavítok, dikicselek, ahogy a nagyanyám mondta, mikor a naplóban az áthúzott szavakat meglátta, addig-addig, míg végül ott áll feketén-fehéren a könyörgés. Nem, mindennek apám távozása nem lehet a gyújtópontja. Ám ha az apámmal találkozási kipipálom ezt a hiányt, tán valóban újramezhetem. Ha nem is előlről, de valahonnan. Ez egyedül csak rajtam áll.

Elővettem a mobilomat újra, ezúttal azért, hogy visszaolvassak egy ilyen levelet. Hogy soha többé ne adjak ki magamból olyan hangot, amire unisonóban kapaszkodik fel a többi szólam, hogy merjek kérni, mielőtt rimánkodásba kezdenék.

Azt hiszem, az életben legalább egyszer az embernek döntenie kell a végletek és a normalitás között. Nehéz meghúzni a választvonalat, hiszen mindent, amire igényünk támad, normálisnak tartunk, sőt, eleve úgy hisszük, hogy kijár nekünk. Talán a mérlegelés nem is a végletek és a normalitás között kell hogy megtörténjen, mi azon már régen túl vagyunk, egyszerűen csak tovább kell menni, oda, ahol az ember nem válik erőtlenné, ha már beteljesítette az igényeit.

Ilyenszerű vagy ehhez hasonló üzenetváltás jó néhányszor elcsattant közöttünk, és nem túlzás azt állítani, hogy azokban a levelekben inkább a rimánkodás vezérelt, rád ruházva a felelősséget, hogy segíts kiutat találni abból a valóságból, ami kizárólag köréd épült, mert beléd feledkezve elfelejtettem magam.

De még ha nem is így történt volna: az én valóságom akkor is tartalmazza mindazt, amit te mondasz, a dolgokról meg rólam, és amit, az üzöttségedet, megosztottságodat figyelembe véve, igyekszem jól érteni. De mit kezdjek azokkal, amelyek minden iparkodásom ellenére ott ragadnak még hosszú napokra a fejemben, s én újra meg újra üres kérdéseket intézek magamhoz, hogy valóban ilyennek látnál, és ha igen, jöhet-e mindez szeretetből, amibe belefér, hogy botra beszélj. Hová a bütiibe tegyem a visszatérő mondatokat, amelyek most már nem csak a te otthonod meg az enyém közötti távolságról szólnak, hanem a különbségeinkről, arról a nyelvről, amely sose kérdez, de annál gyakrabban használ címkéket, és amelyhez énnekem nincsen közöm, legfeljebb akkor, ha azonosulok vele. „Amikor majd kiszállsz a dzsungelből, kaviárt fogunk enni!”, „Ha nagy leszel, megmutatom, hol élek”.

Mit jelent az, hogy nagy leszek? Nagy ember? Vagy kinövöm ezt a szerelmet? Melyik dzsungelből kell kiszállnom? Ahová hetente beugrasz egy kis szerelemért? Az én testem az én lelkem is egyben, benne van a múltam, a helyek, ahol éltem – ezek szerint énbennem a környék lenne kivetnivaló?

Amikor legutóbb visszatértünk egymáshoz, azt mondtuk, le fogjuk fektetni a kapcsolatunk szabályait. Nem így lett, én pedig igyekeztem igazodni a te ritmusod és valóságod után. Nem esett nehezemre, de egy ilyen dinamika azt is jelenti, hogy minden egyes szóhoz, ami átsuhan a fejedben, idomulnom kellene. Én sem kicsinek nem érzem magam, kedves, mint ahogy azt sem gondolom, hogy dzsungelben élnek, noha a környék valóban méltánytalan – mindenkinek, aki ilyen és ehhez hasonló kerületben lakik. Ha viszont a szerelmem ilyennek lát – ne kelljen már annyit magyaráznom, a keservit neki! –, meggyengít a hétköznapjaimban, amikor azért esek-bukok, hogy önmagamért, esetleg kettőnkért tegyek valamit.

Rombol engem ez a kapcsolat, mert nem hagysz beszélni, mert levélben zúdítom rád, ami bennem reked a távozásod után. Én pedig, amíg még ott vagy, minden egyes ölelést beszélgetésnek hiszek. Elborít a félelem, ha napokat késik a menzeszem, megöl a magány, a perspektívátlanság, de vajon elmondhattam-e ezt neked valaha is. Ha az ember csak kicsit szeretne, kis beteljesüléseket várna, azt hiszem. És mekkora cinizmus, hogy épp neked írom, neked, aki engem csak kicsit tudott szeretni, miközben, elmondása szerint legalábbis, bennem találta meg a legnagyobb beteljesülést. Minderről nem tudtam telefonon beszélni.

Satöbbi, satöbbi. Csömöröm támadt, megmordult az epém. Hisz én szakítani se tudtam a *másik* nélkül, még a búcsúlevélben is – nem az elsőben, nem is az utolsóban – azt vártam tőle, hogy megértse végre, amit nem lehetett. Mert minden egyes szavam és a dolgokról való tudásom vágybeszéd volt mindösszesen. Három évig, három kerek évig rimámkodtam neki. Hogy hagyjon el, majd, hogy jöjjön vissza, hogy ne menjen el, majd, hogy bírja ki nélkülem.

A személyzeti bejáróra sandítottam, mintha mocorgás hallatszott volna odabentről, eltettem gyorsan a telefonom. Megjelent a köpcös sofőr, már az ajtóban rám mosolygott, s mindjárt utána feltűnt egy hórihorgas figura. A barátom. Tíz perc múlva indul a nyolcas állásról. Megvan még a jegye? Megvan, mondtam kissé értetlenkedve, nehogy újat vegyen, felelte erre, én pedig megragadtam a kezét, és hosszan ráztam, nem hálából, hanem mert meleg vacok volt, otthonos, ahonnan el lehetett indulni a világ felé.

A buszon még sokáig olvastam a leveleket. Találomra nyitottam meg a külön mappába temetett sok száz monológot, amik nem csak terjengősek, modorosak voltak, de hamisak is, miután kasztráltam vagy nevetségessé tettem a dühömet. Ezek voltak a szépek, hevenyészett pillanatfelvételek, holott élesnek kellett volna lenniük, ezeket hagytam meg, hogy elhiggyem, maradt még a lelkemnek egy tiszta darabja, ami szerethető. De csak most láttam, hogy leginkább én magam hiányoztam belőlük. Tanulmányozni kezdtem az ájfont, hogy egyszerre töröljem őket, mert az ördög és a reája vonatkozó szilárd tudás most sem hagyott nyugodni, attól félttem, hogy egyenként, bele-beleolvasva meggondolom magam. Csak sokára találtam meg azt a funkciót, amit kerestem. Nem vettem mély lélegzetet, nem hunytam be a szemem, ellenkezőleg, olyan szaporán szuszogtam és pislogtam, mint a vörös homályban, az olimpiai sapkám alatt. Aztán egyetlen érintés – a gombnyomás itt eleve is túlzás volna – a megfelelő szövegmezőn. Üzenetei törölve. Hátradőltem és belekapaszkodtam a székhuzatba, ami az ülés alján elnagyolt öltésekkel volt hozzávarrva a ragacsos vinilinhez, az ujjbegyeim szerre tapintották ki az anyagból kitüremkedő szürke-piros hosszanti csíkozást. Apránként haladtam, a szöveg ritmusával, végül elértem a térdhajlatomat. Az érintésemtől bizseregni kezdtem, szerettem volna meleg tenyérrel végigsimítani a combomon, de a kezem hideg lucskokban úszott, ez az én igazi érintésem, gondoltam, és már nem akartam utánozni senkiét.

Már az autópályán robogtunk, innen legfeljebb egy óra Szarajevó. Megmordult ismét az epém. A hegyek opálosat pipáltak, hogy az embernek sejtése se lehessen, mi van odaát. Egy benzinkúti pihenőnél behánytam az egyik kukába, fekete szurok fröccsent a szemeteszsákra, bementem a mosdóba, kiöblítettem a számat, ez az én szájam, az enyém, mondtam a tükörben magamnak, és Szarajevóig aludtam egy jót. ■ ■ ■

■ **Király Kinga Júlia:** 1976-ban született Marosvásárhelyen, író, műfordító. A Kalligramnál megjelent kötetei: *A test hangjai* (novellafüzér), Giambattista Basile: *Pentameron* (fordítás). Budapesten él.

HARTAY CSABA

Kiplakátolt világosság

A parti épület belmagas fénye szabadulna.
Csak ne hazudjanak, ha a napot ábrázolják.
Minden lemente sérült, minden éj füledt zárkózás.

A villanás eredete a vitrin elrepedt lencséje mögött.
Volt egy első gyúlás, és arra emlékeznek a tűzpróbálók.
Minden szikra kishitű. Minden lángpusztítás tagad.

Ezért húzták feljebb a házak szemfedőit.
A macskaszőr-szempillás redőnyöket, ezért.
A kiplakátolt világosságnak is vannak ellenzői.

Álmatlan befőttek cseresznye-szemgolyói.
Ahogy ajtónyitással beborul, beomlik a narancs.
Gerezdjeire hullik a lédús nappalodás.

Megmarad a napszak, mint egy gránit sírboltozat.
És nincs többé a hajnal szívbetegítő kíváncsisága.
Vagy a dél tarthatatlan középállása. Nincs.

Csak ne hazudjanak, ha a napot kicsinyítik.
Igazat kérek, ha a lángot nagyítják.
Gerezdjeire hullik a cukorhóvel tartósított jelen.

A japáncseresznye árnyékában

Július lombjai.
Facsart élvezetre darazsak gyűlnek.
Találd meg azt, ki majd elhagy, évszak,
felejtés nélkül szeress.
Hószirup csurog a napból. Termékenyítő idő.
Július szirmai. Illathúsok.
Nincs sorvadás, nem lehet eladni a nyarat.
Azok a gyerekkori, fénydöngető fehér betonfalak.
Egyedül a lakótelep megválaszolatlanságában.
Egyedül állok a japáncseresznye árnyékában.
Július lombjai, szirmai, darazsai.
Lépcsőház ablaküvegébe égetett napszak.
Ahogy anyu teker előttünk.
Kormányán kosár. Barack és csoki.
Olvadt jégkrém rózsaszínjébe ragadt pillanat.
Július forró filmje, eldeformálódott múlt.

Elfogy

Ha egyszer elfogynak.
Feltöltődnek, mint mélyhűtők.
Elzárt tél. Nem múlik odabent.
Ha egyszer elfogynak, jön a dérhatar.

Nyárelő van. Érkezés. Évszakhajnal.
Te hogyan látod az éveket.
Én lépcsőzetesen. Eltolással. Térkövek.
Minden nap kiemelt, elejtett macskakő.

Ha egyszer elfogy az idő.
Visszatuszkolják a csapba a szomjat.
Fémbetűs mondanivalót a szájba.
Lefóliázzák a kiáltást. Párásodó némaság.

A legszárnyalóbb madár

Szívek érnek a fákon.
Barackoknak üteme.
A rostok vezetik a vért.
Leadják mélyre.

Ott lent az égpince.
Földmedence és létra.
Meválaszolatlan levelek.
Bontatlan sírüzenet.

Itt laktok, már tudom.
Mint összegből kivont.
Mint szorzás után osztás.
Mint tüskés erdő, tisztás.

A rengeteg minket néz.
A törzsek hosszanti szemek.
És levelek peregnék a széllel.
Pislognak követő árnyemberek.

Itt laknak. Meg lent is.
Itt az avar, s a tóba hullott kulcs.
Pikkely a szemhéj alatt.
Ereszd a legszárnyalóbb madarat.

Alatt élnek ők. Alatt.
Lejjebb, a barlang alagsorában.
Kit kínoz a jelen fénye,
lehunyt szemére felejtést tapaszt.

Őket mi kínozza? Az erdőt mi feszíti?
Izmos törzseit mi bírja rá?
Mert elfogyott, lemerült.
Felkereshetetlen tájaid esteledés őrzi.

■ **Hartay Csaba** (Gyula, 1977): költő, író. Legutóbbi kötete:
Fényképavar, Kalligram, 2016.

A tigris

Ósi Perzsa fáma:

Csak egy ketrecbe zárt tigris támadásához hasonlítható az a fajta indulat, mely a nőkbe fojtott több ezer orgazmus túlcserélésakor tör elő.

Egy tigris önmagában állva is külön verset kíván, a tigris vonzó, tömény magány: követel.
 Az antiszociális tigris csak két pózt ismer:
 Az első az emésztés mint a beteljesülés fölött való meditáció:
 egy szerzetes tudatos álma, a totális kiüresedés és érdektelenség sétája
 a barlang és az erdő közt. A második a vadászat:
 A magányos és kielégítetlen nő a bárpultnál, ha eljön az idő,
 lényegre törő: kérdés, tévesztés és mellébeszélés nélkül támad:
 profin markol szájával 15 centit a vastag ütőérből,
 tövig elmerülve a felszakadt bőr esztétikumába.
 Higgadt és kiegyensúlyozott, mint egy öreg alkoholista
 kötéláncos, aki egy liter vodka után sem hibázik a levegőben.
 A depressziót és a stresszt meghagyja áldozatának.
 Izgató, de nem izgul. Izgalmas, de nem izzad,
 ha játszik Veled ízlésesen.
 Kihívó bundája nem rejti el a szándékát,
 csak a fekete az alvadt, a narancssárga a friss vér
 fröccsenését az aktus után. A tigris nem illuzionista,
 gyorsan, de konkrétan jelzi szándékát.
 Csak önmagára gondol, ha maszturbál.
 Nem kelt feltűnést, mégis gyönyörködtet,
 Rutin technikával csinálja az erekciót,
 alig használt érrendszert és vénákat nyit meg a testben,
 félkarú rablóként pörgeti az adrenalint:
 lenyűgöz, leesik az állad, csodálad,
 a földön találod magad.
 Még dobogsz, vergődsz, őrjöngsz:
 A habitus, a stílus és a temperamentum összhangja,
 nincs semmi mesterkéltség a dizájnban. Az esztétikai maximum-

ra való ösztönös törekvés, a tökéletes megjelenés klasszisa:
pokolgépszerű detonációja az avantgárd hatásnak,
amit kelt a kisugárzása, kerozintól robban csak úgy a tűz, mint
amikor a tigris saját testét tetoválja.
Látszólag nem használódik el, a szín nem kopik a folytonosságból:
nem alakul át a láng mintázata: ismétlődik
véges táncmozdulatokkal, a látvány, a minta, így változik: mintha.
Ez kábít el: a rideg, kimért folytonosság, az örökké szép meglepetése,
majd unalma. A reakciód késik, a sejtek nem bírják a váltást:
a pulzus intenzitása lüktet, dobban, megáll.
Élvezés-veszély, az Én elvesztés kényszeres félelme, nem-lét
körüli állapotok. Beteljesülés:
A gyomor falai közt egyé válik préda és ragadozó.
Rituális megemésztése az együttlétnek.
Mindez egy pillanat alatt történik, jövő és múlt nélkül,
mindig most.

Endoszkóp

A tintahal végtelennek tűnő átmenet,
*(iszod a sört az állomáson, dörzsölöd a szemed:
mennyi forma, mennyi szoknya, mennyi láb.)*
tengernyi színskálájával hipnotizál,
nem mozdul, mégis változik, a festék
nem ő, csak a kódolás játszik a színnel,
gyilkol: ez a kimeríthetetlennek tűnő illúzió.
Vagy az alakváltó polip (majdnem) végtelenségig vitt variációi
*(legurítod a rumot, rágyújtasz: zsíros, fonott, rendezett
vagy csípőig érő haj, esetleg hajgumit használ.)*
a túlélésre, az ösztönös trükkök sorozata (szinte) mindenkit rászéd.
A forma mértéktelensége (ez a beláthatatlan sejt kombináció) varázsol:
rabul ejt, megtéveszt: csapda és túlélés egyszerre.
Akárcsak a haranggém átváltozása: a szárnyaiból fon fekete fátlyat maga köré,
miközben a vízre hajolva vár mozdulatlanul:
*(este van: az arcok részegek, fáradtak, töröttek vagy sietnek.
Nem tudják eldönteni (józanon), hogy a vonatra, vagy a vonat alá
ugorjanak.)*

A haranggém áldozatának árnyjáték az éjszaka,
semmi sem az, ami
a tény: a sötét remek lehetőség az ölésre, *(ahogy a zenehallgatásra,
az öngyilkosságra, a szeretkezésre is.)*
A kozmogóniába a halhatatlanság testiség nélkül van kódolva:
a test csak váltóruha.
Állandó és folytonosan ismétlődő imágók lehetünk,
ha akarunk, ha nem: vagyunk.
A forma érzéki csalódás: takar, rejt, magába-
zár, *(mint a lyukas függöny, amin
átszűrődik a fény éjjel).*
Az illúzió a hibára épül:
véges ismétlődése az anyag- és mintagyártásnak.
Ami teljes és egész, *(mégis minden nap szétesik
darabokra, ilyen a természete:*
hogyan mindenhol ott van:
a kávéautomatában, a hajléktalanban)
az nem forma. Az van.
És van, és van. Ez van,
nem lehet *az*, mert mindig van
valami kutyaszorító vagy forma-bontó:
például egy póráz
az idő által futtatott t é r nyakán.

A forma szubsztanciája csak fantazmagória.
*(Ne nézd a verset se mint egészet vagy maradandót
inkább lásd, ahogy megszűnik versként lenni részleteiben:
trikó, zokni, belül tiszta vodka még, kívül már bomlik
a teste a kuka mögé bedőlve. De te csak a trikót látod,
a zoknit. Foszlik.)* Nézd, ahogy múlik az anyag, a formát öltött gondolat:
hogyan a tintahal, a polip, a gém, a hajléktalan
csak szervek, gének, sejtek és atomok állandó
költözése, előre megírt kilakoltatási parancs.
Nincs szabad akarat: csak a kódolt ezernyi trükk-, szín-, formaváltozat
kényszeres ismétlődése: nem lehet kilépni
nem lehet lelépni, nem lehet...

■ **Mellár Dávid** (Pozsonypüspöki, 1992): költő. Dunaszerdahelyen él, a pozsonyi Comenius Egyetem hallgatója.

Az élő ház

Csend és a kései órák sejtelmessége tapad a hosszú folyosóra. Mint ahonnan sikerült teljesen kivonni azt a tényállást, hogy még percekkel ezelőtt pizzamás fiatal fiúk mászkáltak fel-alá rajta, készültek lefeküdni, fogat és lábat mostak a mosdóban, kopott és telefirkált ajtajú préselt lemez szekrényeikben tettek-vettek, hangoskodva beszélgettek, cukkolták egymást; egyszóval felnőttiséget, önállóságot játszottak maguknak, egymásnak. Mostanra mindenki eltűnt a folyosóról, megszűnt minden mozgás, csak a csend és a sejtelmesség maradt, az növekedik egyre jobban, mintha nem csak a folyosóhoz tartozna, hanem egy kitartóan előrefele néző, merev tekintetű is, ami már rég levált tulajdonosáról, és ezért arra kényszerül, hogy sajátosságait innen a folyosóról gyűjtse össze, a folyosót megülő némaságból és sejtelmességből épüljön fel.

Mintha lejtene előrefele a folyosó, oly könnyedén lehet haladni rajta. Előre a bal oldalon összezáró szekrény sor mellett, ebben a barlangszerű képződményben, amelynek falai elveszítették jól ismert tömörségüket, be-bemozdultak, mintha légies, függőnyszerű anyagból készültek volna, sőt valamilyen megfoghatatlan zöldes fény is átszüremkedett rajtuk. A folyosón sötét van. Csak egy gyertyafényi remegés vetül ide-oda rajta, ezért a folyosó hosszát sem lehet belátni, csak tudni lehet: néhány méter után balra a konyhába vezető lépcsőre nyílik az ajtó, az után pár lépésre, ugyanazon az oldalon, két fiúvéccé található, míg valahol távol, a messzeségbe, egy emeletre vezető lépcsősor, amelyen a lányok szobáikhoz lehet fellopakodni. Kevés ez a fény, mégis a folyosó egy-egy részlete hirtelen belekerül a fénykörbe, láthatóvá teszi magát, most éppen egy felirat egy levert lakatú szekrényen, „tudod, hogy ez nem igaz, tudod, hogy ez hazugság”, olvashatóak a kék színű golyóstollal felfirkált imbolygó szavak, de a következő pillanatban a fény áthatol a tér porózus szövetén, és a folyosó jobb oldalán található mosdó egyik kagylójának fémcsapja válik láthatóvá, sőt hallhatóvá, mert a rosszul záródó csapból kövér vízcseppek indulnak alá, újra és újra, idegesen nekiütődve a mosdókagyló pókhálószerűen repedezett kerámia aljának.

Mielőtt végleg beragadna, vissza kell emelni innen a tekintetet, bele kell találni újra a folyosó irányvonalába, ami nem megy egykönnyen, túl megfoghatatlan, anyagtanul minden, alig jelenik meg valami, máris felszívódik, vagy áttűnik rajta valami más – most éppen a szekrényajtó imbolygó betűin egy pókháló, amely egy átellenben lévő szekrény felső polcának jobb sarkát hálózta be; a pókháló előtt lekopott sörtéjű fogkefe, vásott élű, fanyelű bicska, meg Apollinaire *Tizenegyezer vessző* című, szakadtra olvasott könyve hever, mert valamikor odahelyezte őket egy meggondolatlan kéz, konok véglegességet háromszögelve ezzel az összefüggéstelenségben. De nem csak véglegességet, hanem elhagyottságot is, mert a folyosón növekvő némaság és sejtelmesség hamar felfedi egy másik arcát, miszerint ez

a némaság és sejtelmesség lehet, hogy egyszerűen csak távolság, távolság mindattól, ami itt van, ami elhagyottságot teremt, mintha világúri árvaság rakta volna szét maga körül ócska kellékeit, ezeket a lesúrlódott, áttetszővé vált, ezért egymáson könnyen áttűnő, egymást elfedő képeket, amelyek, mint denevérek a vaksötét barlang mélyén, összecsongolyodva várják a rájuk vetülő világosságot, hogy hirtelen összerezzenhessenek, megelevenedhessenek, szárnyra kapjanak, és csapatoslag nekirepüljenek a kinti harapós fénynek.

Mintha egy hatalmas reflektort kapcsoltak volna fel egy pillanatra.

Hirtelen Vatta feje tűnik fel, ahogy a szekrény sor oldalán nyíló hálósoba előtt rejtőzködve, egy szekrény takarásából próbál kileskelődni. Megint a kibolyhosodott, lilás fürdőköpeny van rajta, annak zsebeibe csúsztatta be kezeit, dagadt fején szuszogó fontoskodással, szemében ferde ijedtséggel, így próbál kikukkantani a szekrény mögül. Kápé küldte ki őrt állni, mert Bélabá még ilyen későn is szeretett rajtaütni a szobán, torkát köszörülgetve, gúnyosan odaszúrva egy-egy mondatot, „még élsz, Kristóf?”, de attól is lehetett tartani, hogy megelégedve az engedetlenséget, egy-egy atyait is kioszt a bentlakó seregnek.

Ott leskelődik Vatta a zöldre festett faajtó előtt, amelynek felső felén egy beüvegezett rész található, amelyet belülről csipkézett szegélyű, azonosíthatatlan színű függöny takar, rajta tompa fény sugárzik kifelé. Túl szűk az ajtókeret, éppen csak el lehet félni Vatta mellett. Meg is lehetne érinteni, de félő, hogy mint kelt térsztában, úgy fog a kéz elsülyedni benne, meg az őt körbelengő szag is visszataszító, a fiatal, kövérkés test csípős kipárállása, ami egy szakadozott, szétaposott tornacipő belésének szagára emlékeztet. Így is túl közel kerül a feje, jól láthatók arcán az éppen nekiinduló szakáll kunkorodó szálacskái meg a feje magasságában jobbról, nem, balról, a rajszöggel rögzített hálónévsor, huszonnégy név egymás alatt, kisilabizálhatatlan, összemosódó, fekete színű, nyomtatott betűkkel írva, amelyeket egy Underwood márkájú amerikai írógéppel vittek fel a lapra.

Az ajtó túloldalán hirtelen megrebber a függöny sarka. Talán valaki ki akar nézni odabentről. De nem fedi fel magát, a szűrt fény továbbra is egyenletesen sugárzik kifelé. Még is szinte tapintható a mozdulatlan vászon figyelmeztetése: valami más is van odabent. Összeszerűsödő félelem, megilletődöttség, vakmerőség, amire nem lehet csak úgy rányitni az ajtót. Mintha időt kellene adni annak, hogy odabent a formátlan formákba rendeződhesen. Izzadságcsepp indul lefele lassan a halántékon. A színtelen függöny azonban továbbra sem mozdul, bár mozdulatlansága mégis él, ugrál, pulzál, hol magán tartja, hogy visszaveri a tekintetet. Egy halotti lepel lehet annyira eleven, mint ez a jelentéktelen rongydarab. Pedig lehet tudni: a büntett csak a képzeletben rettenetes. Amikor látszani kezd, egyből természetessé válik, mindent felfed magából, és jól illeszkedő mozdulatok sorára esik szét. Nincs is miért tovább várni, rá kell törni az ajtót, hogy végre elkezdődhessenek a mozdulatok, hogy elkezdődhessen minden.

Felülről tárulkozik ki a szoba. Valahonnan az égő mellől, amelyet nem lehet látni, de a fény mennyiségéből és állagából ítélve az égőt nem takarja lámpabúra. Míg a folyóson kevéssé a fény, itt túl sok van belőle, szinte szétszalazható pászmákba omlik alá, sárgásan, csillogóan megülve a lenti viszonylatokon, egyetlen nagytotálba, egy ellipszis alakú képbe rántva össze a téglalap alakú hálósobát.

Csak így tud egyszében megmutatkozni az, ami odalent van.

Aminek meg kell mutatkoznia, mert az egész kezd történni odalent.

Először a hosszú, vaskos faasztal mutatja meg magát. Mintha azzal, hogy magára vonja a figyelmet, képes lenne eltakarni azt, ami pedig már általa is történik. Hidegen világító fehér lapjáról itt-ott már lepattogzott a festék, élén mély bicskanyomok éktelenkednek. Az egésznek van egy szinte átkarolható terebélyessége, testessége, amely a vastag asztallábak felől válik érzékelhetővé. Hordozzák a súlyt. Akár egyszerre tizenkét fikat, akik az asztalon jelentésre készen, vigyázállásban, libasorban állnak. „Büntetésünket megérdemeljük, éppen ezért bekapjuk a saját nemi szervünket” – harsan fel egyszerre a tizenkét fiúhang.

Most teljesen üres az asztal. Csak egy zöld műanyag borítóval fedett füzet jelenik meg rajta egy pillanatra, majd egyből eltűnik, belesülyed a bántó fehérségbe. Nem is lehet sokáig időzni rajta, valami sokkal fontosabb ragadja el a tekintetet, az asztal előtt elterülő, kék, kirojtosodott szélű szőnyeg, amelyre most szemben az asztallal egy vasszéket állítottak. Iván ül rajta, térdig letolt alsónadrágban, és elszántan, vigyorogva néz szertesét. Ele-

ven, fürkésző tekintete feléleszti a szobát. Odarántja az asztal közelébe a szoba két oldalán egymás mellett sorakozó emeletes vaságyakat, az asztal és az ablakok között szabadon hagyott, térbe lehelyezett székeket. Közel hozza, látni engedi a fiúkat.

Mindenki ott van.

Ott van Kristóf, Alfréd, Kápé, Hevi, Ottó és Hajaska. Ott vannak a többiek is, ott kell lenniük, habár nem látszanak: Günti, Szécsi, Kölyök, Szálka, Tüske, Nyugi, Retek, Alki, Ábel, Mihály, Madár és Ropi. Csak Vatta áll kint az ajtó előtt, habár ő is megpróbál néha beleskelődni a függöny által szabadon hagyott résen. A székeken terpeszkednek el, az ágyakon ülnek, vagy hason végigheverednek, fejüket kezükre támasztva. Ott vannak Iván körül, felül, még alul is. Tekintetükben kíváncsiság ég, arcukon izgatottság remeg, és várják, hogy elkezdődjön, amit beígértek nekik.

Nem gondolták, hogy magukkal kell szembenézniük.

Szembetörténniük.

Először az ujjai közé fogja a puha húst, úgy kezdi húzogatni az előbőrt. Maga elé néz, arca merevvé válik, homlokán lassan elmélyül egy ránc. Csak a feladatra koncentrálnak. Pontos mozdulataival úgy próbálja kisajtolni a vágyat magából, mintha az képes lenne a testen kívül is létezni. Közben kuncogások hallatszanak az ágyak felől. Még a cirkusz részének tűnik az egész, amibe bele lehet, bele kell rondítani. „Húzd rá, cigány”, röfög fel Retek a sarokból.

Úgy tűnik, kell a biztatás, mert még mindig nincs merevedés, csak Iván pontos, nekifezült arca rándul össze röviden. Jobban magára fordul. Nemi szervét két tenyere közé fogja, s úgy kezdi egymáshoz dörzsölni őket, mintha fázós kezeit melengetné. Valami felengedhet benne, indul el egy izzadságcsepp a halántékán. Kezd kitarulni, veszélyessé válni, kapja el Kristóf a tekintetét. De nézni kell tovább, nem lehet elfordulni, nyílegyenes labirintus az egész, vérző tarajú kakas, a hátsó udvar mélyén kikapart patkánytetem.

Már szenved Iván. Eltátja a száját, amitől furcsán behorpad kétfelől az orcája. Mint partra vetett hal, gyorsan szedi a levegőt. Felnéz, kényszeresen elvigyorodik, de beletörök a vigyor az arcára kúszó kínba. Hiába tiltakozik, elborítja a vágy. Teljesen kitarolja. Ide-oda dobálja. Mi történik? Ki történik? Nincs ekkora mélysége a vágnak. Pedig van, több is van, kezeivel húzza szét, úgy emeli meg a fitymáját. Nyálat gyűjt a szájába, beleköp az így képződő résbe. Mintha magába élvezne.

Senki sem mozdul. Karcos csend üli meg a hálót. Pedig valahol távol, egy másik bolygón, még élesen felröhög Retek.

Ebben a csendben élvez el Iván. Könnyecseppek formájában hagyja el a vágy.

Továbbra sem mozdul senki. Ülnek, fekszenek ágyaikon, székeiken.

Nem lehetett az ehhez szükséges tudást megszerezni. Nem volt honnan. Hiába nem néznek egymásra, de mindenki pontosan látja, érzékeli a másikat. Mintha meztelenül hajtották, rugdosták volna ki őket egy nyílt térre. Csupa félénk, falusi fiút. Legénykét. Kicsiny, töpörödött, kézben zsigorgatott, szénára, paplan alá, petróleummal feldörzsölt padlóra, párlejes pornóújságra csurgatott vággyal. Az apjuk, az anyjuk tanulni indította el őket otthonról. Felkészülni az életre. Pedig senki nem indult el otthonról közülük. Mind kevesek voltak az induláshoz. Most pedig e nélkül kell megérkezniük. Itt lenniük. Együtt lenniük. Együtt történniük ebben az irtózatossággal.

Kápé ötlete volt. Öt lejbe került fejenként. Két isler és egy Rio márkájú üdítő árába. De csak Iván merete elvállalni közülük, tudta megszerezni a pénzt, százötven lej, amire később egy csomag Kentet vett. Igaz, ő kést tartott a párnája alatt.

Anélkül, hogy egymásra néznének, végre megmozdulnak, felállnak. Aludni kell tért, másnap hatkor ébresztő. De hiába nem néznek egymás szemébe, hiába hallgatnak, úgy indulnak szerteszét a szobában, mint akik tudják, egy életre össze fognak tartozni. Jobban, mint mások, jobban, mint az egyszerű barátok. Hiszen ők látták, jól ismerik egymás farkát. Egymás sok-sok titkos, bűnös örömét és szomorúságát. ■ ■ ■

A második

1.

Este iszapszagot hoz a szél,
egy kitekeredett, elfelejtett autó alatt
a fékolajtól ragad a langyos aszfalt.
Egy ember fekszik a földön,
fejében most ürül ki
gondolatainak labirintusa.

2.

Elpárolognak az emlékei: a fénynek teste lesz.
Elnyeli a sötétet a pulzáló láng,
majd felemészti önmagát. Összepréselődik
az alváz, mint az eltaposott bogár,
meggörbül az acél, mint a világ tengelye,
megfeszül és szétreped saját erejétől.

Csak a megtört fémtörzs roncsa marad,
zárlatos vezetékek szikrázó idegrendszere,
és az emberi testben az elroncsolt,
átszakadt, feltépett, szétzúzott szervek.
A távozó lélek megcsillan a ködben,
mint a parti sztriptízbár neonfénye.
Elpárolog a hűtővíz és a vér.

A csóva körül szúnyograj zümmög,
denevérek cikáznak az autórom felett,
és egy rókacsalád bújik elő a bokorból,
megkóstolják és szétcsócsálják a tetemet.
Megérik a húsban, a peték belsejében
a férgek, hogy eljött végre az idejük,
kibújhatnak zabálni, felhízalni magukat:
labirintust rágnak a rothadó testbe.

balatoni baleset

3.

Lefekszel a földre. Nyomják a hátadat
a kavicsok, göröngyök és rozsdás csavarok.
Hallod a balatoni diszkó messzi dübörgését,
a távoli sztrádán az autók úgy búgnak,
mint munka után a go go táncosok.

Megint tizennégy vagy, elcsavarogsz,
és elképzeled a saját halálodat. Ismered
minden pillanatát: átgázol rajtad egy autó,
a véred fröcsög. Látják, ahogy meghalsz,
és ettől élsz. Átrajzolod mindig az arcokat:
kínozza őket az iszony és a gyász.
Fetrengsz az önsajnálatban. Ettől élsz.

Fekszel a kiszáradt sárban, és hallgatod
a ciripelést, huhogást, ugatást és vonyítást,
figyeled, ahogy a csillagok fénylabirintusát,
a mezőn a szentjánosbogarak fényét
elnyeli a diszkó forgó, keringő, vibráló
stroboszkóp-szivének pulzálása,
és tudod, hogy az izzadó, kigyúrt testek
maszlaga nem más, mint por és hamu,
iszap és sár, amivel a képzeleted gyurmázik.

Gerevich András (Budapest, 1976): költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Tizenhat naplemente* (Kalligram, 2014).

Legóköckákből kirakott identitások

Gordon Eszter felvétele

■ Gyerekkorodat angol és magyar nyelvterületen, részben ír környezetben töltöted. Hogyan hatott rád ez a kettősség? Született „kisebbségi” vagy?

– A maga egyéni identitásával mindenki valamilyen módon kisebbségi, az viszont már más kérdés, hogy minden kisebbségi kategória más súlyt és értéket hordoz, sok mindenhez a „többség” semleges viszonyul. Persze a különböző identitások általában később alakulnak ki és környezetfüggőek. Gyerekkoromban Dublinban nem volt semmilyen kisebbségtudatom. Teljesen máshogy működtem. Egy tipikus ír, szeplős, márványbőrű osztálytársamnak sötét bőrű volt a kishúga, és nekem ez volt a világon a legtermészetesebb. Anyám magyarázta, hogy bizonyára örökbe fogadták, amit nem hittem el, és ragaszkodtam hozzá, hogy édestestvérek. Gyerekkoromban éppen azt tanultam meg, hogy más nemzetiségű gyerekekkel is jól kijövök, befogadnak, egyenrangú vagyok velük, így soha nem alakult ki erős nemzeti identitásom, ilyen szempontból Dublinban kisebbségtudatom nem is lehetett. Az osztálytársaim között is volt sötét bőrű lány, és volt egy norvég és egy

szerb srác, később finn és japán is, ez nem volt téma. Soha nem tartottam fontosnak, hogy a másik embernek milyen a bőrszíne, anyanyelve vagy hogy hova született. A másságtudatom a melegségemhez köthető, ami már Dublinban kezdett kialakulni tizenhárom éves koromban, de valójában csak Budapesten, néhány évvel később ért be. Bár mind a családom, mind a barátaim elfogadtak, soha nem éreztem magamat kitagadva, mégis kamaszkoromban sok sebet okozott, hogy egy megvetett, kirekesztett, sokat támadott kisebbségi identitást vállaltam fel. A mai napig minden emberrel, akit nemzetisége, bőrszíne, származása vagy egyéni szexuális identitása miatt támadnak, mélyen együtt tudok érezni, és ezzel folyamatosan megélem a kisebbségi létüket, és újrateremttem a saját kisebbségi szorongásaimat is.

■ **Az ELTE angol tanszékét, ahol végeztél, sokan a költők tanszékének tartották, hiszen ott oktatott Nádasy Ádám, Géher István és Ferencz Győző is. Hogy bántak ott a jövőbeli költőivel? Volt-e „külön költőképzés” is?**

– Életemben először Ferencz Győzőnek mutattam meg a verseimet, édesanyám ismerte, beküldött hozzá az Európa Kiadó szerkesztőségébe, 14-15 éves lehettem. Egy évre rá bekerültem az Almássy téren a Sárvári körbe, egy *Pesti Est*-ben találtam meg a kultúrház programajánlójában kis betűvel a programot, minden csütörtökön ott találkozott Kemény István, Vörös István, Térey János, Peer Krisztián, Poós Zoltán, Kun Árpád és többen mások. Bár a kör legfiatalabb kis Benjáminja lettem, félénk és csendes, de szerettem közéjük járni, elolvasták és megkritizálták a verseimet, ami rengeteg inspirációt adott, sokat tanultam tőlük. Az angol szakon az Eötvös Collegium bejáró tagja voltam, amit akkoriban Géher István vezetett, így rengeteg órájára jártam. A saját idejében is mindig szívesen látott, de inkább a versfordításaimat beszéltem meg vele, nem a saját verseimet. Látogattam a híres Lator-szemináriumot is, Varró Danival voltunk egy csoportban. Ferenczet is kereshettem volna bármikor, ritkán tettem. John Drew, egy angol költő-professzor tartott versíró szemináriumokat, de nem hittem abban, hogy angolul tudnék költöni, ezért az órára sosem iratkoztam be. Nádasyt viszont sokszor megkerestem, frissen vállaltam fel a melegségemet, sokat jelentett, hogy egy tapasztaltabb, bölcsőbb meleg pályatársra tekinthettem benne. Sokan voltak így vele, Ádám körül ki is alakult egy meleg művész-értelmiségi baráti kör, sok fiatallal, 18-20 évesekkel, mint én is voltam, de minden generáció jelen volt. Sokat buliztunk együtt, magánlakásokon, néha a *Mások* nevű meleg lap szerkesztőségén, illetve Halász Tamás tánckritikus szervezett Hernádcécén nyári összejöveleteket, saját fesztivállal. A baráti kör tagja volt például El Kazovszkij, Molnár Gál Péter, Bán Zsófia, Fehér Zoltán, képregényrajzoló, hosszú lenne a lista, néha beállított Kulka János vagy Zsótér Sándor is, hogy csak az ismertebb neveket említsem. Persze, köztünk sokan nem voltak melegek – bár ők voltak kisebbségben – például oszlopos tag volt Mestyán Ádám is. Ezek boldog idők voltak, bár sok tragédia ért bennünket. Azóta szétszéledtünk, felmorzsolódott a társaság, sokan, sajnos, már nincsenek közöttünk, mások külföldön élnek. Egyetemi éveim alatt bekerültem a Tóth Krisztina-féle „szalonba”, havonta egyszer találkozott nála Schein Gábor, Imreh András, Mesterházi Mónika, Szabó T. Anna, néha Varga Mátyás, Simon Balázs, Dragomán György, és Ménes Attila is csatlakoztak. Néhány évig ők lettek a verseim első olvasói és bírái. Az ELTÉ-n az akkori fiatal költők, mint Grecsó Krisztián, Harcos Bálint, Király Levente és Karafiáth Orsolya, a *Sárkányfü* nevű egyetemi irodalmi lap köré szerveződtek, de velük csak ritka és felületes volt a kapcsolat.

■ **Mit jelent számodra a nem, a nemiség mint konstrukció? Mennyiben aknázható ki a nemi ambivalenciák ereje a költészetben?**

– Ha az ember nem is változna, a definíciókat újrafogalmazzuk, egyre apróbb részletekig feltérképezzük a különbségeket. Ha definiálni akarod magadat, az identitásodat, kész kategóriák közül kell választanod, tudat alatt azokhoz alkalmazkodsz. De az ember változik. Saját magamon és a környezetemen is látom, hogy a nem,

Cseh Zoltán

a nemiség, az identitás mennyire képlékeny, mennyire környezetfüggő, és ez nagyon izgalmas játéktér a költészet és a művészetek számára. Itt Amerikában a tanítványaimon látom, akik 18-20-22 évesek, mennyire máshogyan alakítják ki a saját nemi identitásukat, milyen más szerepeket követnek, és azt hogyan kommunikálják le a külvilág felé, mint ezt az én generációm tette Magyarországon. Eleve egy olyan környezetben teszik, ahol az egyetemi végcék fele „gender neutral”, ahol bárki lehet transznemű. Van, aki nem azonosul sem a férfi, sem a nő kategóriával, hanem semleges nemű az identitása, nem szabad a „he” vagy „she” névmast használni velük kapcsolatban. Sok cikk jelenik meg az amerikai őslakosok eredeti, sokkal összetettebb, több irányú nemi identitásáról. Magyarországon, ahol a társadalmi identitások általában egysíkúak és bináris alapfogalmakra épülnek, jelenleg szinte elképzelhetetlen, hogy az ember a nemi vagy nemzeti publikusan vállalt identitását úgy építse fel, mint a gyerekkori legóvárat, kis kockákból, majd folyamatosan átépítse. Ez a magas szintű szabadságfok nagyon ritka, és persze itt is középosztálybeli értelmiségiekről, egyetemi diákokról van elsősorban szó. Szerintem ezzel a jelenséggel nagyon izgalmas dolgozni minden művészeti területen.

■ **Mit gondolsz a szubkulturális irodalomról? Létezik-e meleg, queer stb. irodalom?**

– Ha létezik olyan, hogy nemzeti irodalom, magyar vagy ír irodalom, akkor létezik meleg irodalom is. Minden halmazt fel lehet bontani kisebb halmazokra, különböző részhalmazokat létre tudunk hozni más és más szabályok alapján. Amikor az ember verset vagy prózát ír, ezek a kategóriák nem fontosak. Amikor elemez, akkor érdekes lehet feltárni, hogy mennyire olvassák és hatnak egymásra mondjuk a magyar vagy a meleg írók. Meleg költők versein például gyakran mutatható ki Kavafisz hatása, vagy az, hogy máshogyan nyúlnak a bibliai vagy mitológiai történetekhez. Viszont, természetesen, ahogy a magyar költők is részben francia, angol vagy német költészetten nevelkednek, úgy semmilyen szubkultúra sem választható le az irodalom egészéről.

■ **Ki volt Endreváry Kornél? És mért volt szükség rá?**

– Az egykori *Mások* meleg magazinban az 1990-es években rengeteg közismert szerző publikált, szinte mindenki álnéven. Mielőtt felvállaltam volna nyíltan a melegségemet, néhány meleg témájú versem jött le a lapban ezen a néven. Valójában több néven is. Néhány közülük bekerült az *Átadom a póráz*t című első kötetembe, ezért könnyen feltérképezhető, hogy én írtam. Később olyan nyálasabb verseket is álnéven hoztam le, amiket saját néven nem vállaltam volna fel rendes irodalmi lapban, mégsem akartam kidobni őket. Végül a *Mások*ban is saját néven publikáltam. Ez is egy játék volt, a coming-out lassú folyamata ilyen játszmákba kényszeríti az embert, de szerencsére ebben a korban ezt utólag könnyebb identitás-játéknak felfogni, mint tragikus bujkálásnak.

■ **Mit gondolsz a mesterséges és a természetes testről? Konstrukció-e a saját test? És van-e ennek hatása a szöveg testére?**

– Megint nagyon izgalmas területre lépünk, hiszen ma az identitás kifejezésének egyik fő eszköze a test, sok fiatalnak az egyik legfontosabb alkotói tevékenysége a saját testük szobrása. Rengetegen izmosítanak, gyúrnak, annyit edzenek és akkora súllyal, hogy a saját izlésüknek megfeleljenek a testük arányai, ennek gyakran feltűnő eredménye a széles mellkas és a vékony vádli. A saját testükre műalkotásként tekintenek. Tetoválásokba sűrítik életük üzenetét, célját, történetét, piercingekkel és ékszerekkel teszik tökéletessé, amelyek szintén rengeteg üzenetet hordoznak, csoport-identitást fejeznek ki. Persze a testkép-kényszer lelki nyomor forrása is. Amerikában sokan már 18 éves korukban befekszenek a plasztikai sebész kése alá, és egy életen keresztül formáltatják magukat ilyen módon is, a férfiak szilikon izmokat ültetnek be, leszívattatják a zsírt a hasukról. Külső megfeleléskényszer. De lehet a belső vágyak megvalósítása is: levágatják a farkukat, és a benne lévő

idegvégződéseket beforgatják, ezzel érzéki vaginájuk lesz, méh nélkül. A mai orvostudomány idejében az emberi test alakítható, képlékeny anyag. Mint az emberi lélek és identitás is. Minden test egy bizonyos társadalmi elvárás és megfeleléskényszer tükörképe – vagy az ellenállás materializálódása. A test elérhetetlen szépségideálok formaedényében mintázott mulandó anyag. Egy generáció múlva már fogamzáskor meg fogjuk tudni határozni gyerekünk alkatát, bőr-, szem- és hajszínét, már a gyerekcsinálás is a test tudatos megalkotásáról fog szólni. Úgy válogatunk majd, mint műalkotáshoz a színek és anyagok között, úgy alakítjuk magunkat, mint ma egy fényképet photoshoppal. Ez, persze, nagyon ijesztő, mert fokozódik a verseny, a kényszer, a kiszorulás veszélye. Az absztrakt testkonstrukció valódi játék lesz hússal és génekkel. Ezek a folyamatok a verseimben is megjelennek, a nyelvvel leírt, megteremtett testeken. A *Versek a testről* egy cikluson keresztül dolgozza fel a mentális testkép-zavart. Azt a verset át szeretném írni, nem érzem véglegesnek, több van benne, mint amit eddig kihoztam belőle, még több sebből is vérzik. Sok versemet át szeretném írni a *Tizenhat naplemente* című kötetből, mert egy-egy sorukkal nem vagyok elégedett, egy-egy szó néha az egész verset összevérzi.

■ **Létezik-e költői aktivizmus? Mit gondolsz a mai úgynevezett politikai líráról? És a slamról?**

– A politikai lírára, mint valami fertőzött Kádár-kori maradványra tekintettem sokáig, mint szinte mindenki a generációmban, de az utóbbi évtizedben olyan súlyos politikai változáson ment keresztül a magyar nyelvterület, olyan felülről irányított pusztítás és társadalmi szétesés tanúi lehettünk, hogy egyértelműen felértékelődött az aktivizmus szerepe. Polgárháborús lelkiállapotban élünk. Persze a mai ezerirányú kommunikáció, a sokdimenziós médiafelületek idejében ez már régen nem a Petőfi vagy akár Illyés Gyula-féle politikai költészet romantikus ideálja, és már nem is a Vietnam ellen tiltakozó beatgeneráció poétikája vagy Seamus Heaney visszafogott, megfontolt politikai ellenállása. Ez egy sokkal kiábrándultabb és periférikusabb politikai költészet, ami ma létezhet. Sok érdekes és izgalmas dolog kerül ki a slam területéről is, bár éppen a politikai szövegek nagy részének nincs irodalmi értéke, és bármennyire is nagyobb közönséget ér el, mint a hagyományos költészet – amiről azért nem vagyok teljesen meggyőződve – sajnos akkor sincs akkora hatása, mint például Ginsbergnek a maga idejében.

■ **Zárványletnek tartod-e a meleg sorsot? Az apaság és az öröklés jelentős szerephez jut tematikusan is a költészetekben. Miért izgalmas számodra ez a feszültség-góc? Mit jelent tulajdonképpen a „rossz biológia”?**

– Általában a melegek nagyon szoros baráti közösségben élnek, ami a „család”-ot helyettesíti, ha ilyen hagyományos kategóriával akarjuk értelmezni. Gyakran egy fiatal, miután felvállalta nyíltan a világ előtt az eltérő nemi identitását, keres a közösségben magának egy tapasztaltabb „apát”, aki segíti őt megtalálni a világban a helyét, megérteni és megértetni magát és a környezetet, segítik őt abban, hogy felépítsen egy olyan identitást, ami róla szól, amit vállalni tud. Ez egy hosszabb, lassabb, gyakran fájdalmas folyamat is lehet. És nem szexuális kapcsolatokról van szó, ezek valóban szülői vagy mesteri szerepekre emlékeztetnek. Majd, ahogy az egykori tanítvány idősebb lesz, maga is segíti a fiatalabb generációt. Bizonyos közösségekben, mondjuk New Yorkban, vissza is tudják vezetni, ki kinek volt mestere, tanítványa, szeretője, élettársa, így léteznek sok generációra visszanyúló „családfák”. Szeretem a gyerekeket, és sokáig vonzott a hagyományos család eszménye, ezt a verseimben is megírtam, és az életben is több sikertelen kísérletet tettem rá. Mint gyakran a feltűnési viselkedéssel megáldott emberek, néha úgy érzem, hogy mindig egy egyszerű átlagember szerettem volna lenni, aki megfelel az elvárásoknak, így láthatatlan marad, és csendben él. Voltak ilyen leegyszerűsítő, romantikus elképzeléseim. Ma már lemondtam a családalapításról, nem nekem való, és az alkotást, a tanítást, és a közösségteremtést tartom életem céljainak.

Gerévich Ámós | Birtalan Zsolt felvétele

■ Verseid egyik legizgalmasabb vonása az időkezelés egyedisége: rengeteg óra- és időmotívumot használsz, az emlékezet korokon is átnyúlik, történeti és közösségi lesz. Börtön vagy épphogy gyógyszer az idő?

– Az időkonstrukciónkban az az érdekes, hogy objektíven úgy alkottuk meg az időt, hogy az mindig azonos sebességgel múljon, a másodpercmutató elvileg ugyanolyan időközönként ketyeg a nappaliban. Az ember belső órája viszont relatív, változó sebességgel múlik az ideje. Egyszerre, párhuzamosan múlhat több, különböző belső idő. Ez folyamatosan belső káoszhoz vezet. Nagyon leegyszerűsítve, például érzelmileg mindig nagyon dominánsan élt bennem egy gyerek, aki évekkkel le volt maradva, olyan lassan nőtt, és nagyon nehezen hangoltam rá a valós életemre és koromra, rengeteg szorongás és feszültség forrása volt. Magamban neveltem ezt a gyereket, próbáltam az ideje múlását felgyorsítani, a sajátomat lelassítani, hogy összeérjünk. Belül minden vágyat és frusztrációt időkérdésként élek meg. Nincs elég idő kielégülni, a vágyakat kielégíteni. A tévedéseim nagy része nem más, mint rossz időzítés, elsietett döntés. A verseim is ezt tükrözik. Gyakrabban kellene Senecát és Buddhát olvasnom.

■ A kreativitáselméletek szerint a másság stimuláló erő, és új, sosem látott dimenziókat nyithat meg. Hogy látod te ezt?

– Ha az ember a művészet- és irodalomtörténeteket olvassa, valóban kirajzolódik egy olyan kép, hogy gyakran a kreativitás forrása lehet, ha valaki olyan kisebbséghez tartozik, amelyek negatív előítéletek, megvetés, kirekesztés áldozatává teszi. A szorongás vagy harag feszültsége alkotói energiává alakítható. Persze sok más forrása is lehet a belső hajtóerőnek. Új, sosem látott dimenziókat, azt hiszem, nem sikerült még megnyitnom a verseimmel, és bennem sem nyílt meg ilyen kapu. Ki tudja, mi várhat még. Valószínűleg itt olyan állapotról van szó, amikor a másság nem csak neurózissal jár, hanem a kirekesztettség és üldözöttség tapasztalata a pszichózist is megközelíti, de az ember még vissza tud jönni, hogy megírja a belső élményt. A zsenik működhetnek így. Ismert példa James Joyce és a lánya, akit Jung kezelte, és talán ő állapította meg, kettőjük között az volt a különbség, hogy miközben Joyce a pszichózisból vissza tudott térni a normál tudatállapotba, és ott meg tudta írni az agymenéseit, a lányát elnyelte a pszichózis, nem tudott a felszínre jönni.

■ Jelentős műfordítói tevékenységet tudhatsz magad mögött. Kit fordítottál a legszívesebben? Mit tanultál a fordításból?

– Minden költőtől mást tanultam. Heaneytől kimerítést, illetve azt a stratégiát, hogyan tud hatalmas műveltséget aktivizálni, különböző korokat és kultúrákat összekötni, Frank O’Harától játékosan és könnyedséggel kezelt szorongást, Creeleytől nyelvi minimalizmust, Bernsteintől kiforgatott versszerkezetségi logikát – mindenkitől tanulhattam valamit, amit a saját verseimben vagy vissza tudtam adni, vagy nem, de mindenesetre közvetlenül vagy közvetetten hozzájárultak a szövegeimhez. Minden költőt élveztem fordítani, megtalálni a kihívást, amitől izgalmas lett. Vagy csak nem jut eszembe, ha volt olyan, aki untatott vagy leterhelt. Sokkal inkább az szomorít el, milyen kevés manapság a lehetőség versfordításra, mennyire nem értékeli sem az olvasóközönség, sem a szakmai, kritikai közeg az ilyen teljesítményt.

■ **Csehy Zoltán** (Pozsony, 1973): költő, műfordító. Legutóbbi munkája: *Experimentum mundi (Poszt)modern operakalauz* (Kalligram, 2015).

■ **Gerevich András** (Budapest, 1976): költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Tizenhat naplemente* (Kalligram, 2014).

Hurokszabadító Krisztus

Gerevich Andrásnak New Yorkba

Hulljon felhő hónaljából részvét, figyeljete!

Áll a cigány a mezőn.

Áll elé egy csendőr, kérdezi durván:

Mit csinálsz, te cigány?

Állok a mezőn.

Még szemtelenkedsz, te!

A csendőr tekeri hátra a cigány kezét, viszi. Jut börtönbe a cigány.

Megy este és megy reggel.

Áll a börtönben a cigány.

Áll elé a börtönőr, nézi a rácsokon át.

Mit csinálsz, te cigány?

Állok a cellában. – Mondja a cella közepén álló cigány.

Még szemtelenkedsz, te!

A börtönőr kinyitja a zárat, tekeri hátra a cigány kezét, viszi. Jut sötétzárkába a cigány.

Megy este és megy reggel.

Áll a sötétzárkában a cigány.

Áll elé az ügyeletes foglár, nem lát semmit, tudja, a cigány bent van, kérdezi durván:

Mit csinálsz, te cigány?

Állok a sötétzárkában. – Mondja a sötétzárka közepén álló cigány.

Még szemtelenkedsz, te!

Az ügyeletes foglár kinyitja a sötétzárkát, tekeri hátra a cigány kezét, viszi. Jut illatos akasztófára a cigány.

Áll elé az Úrjézus, kérdezi szelíden:

Mit csinálsz, te cigány?

Állok a nyakammal az akasztófakötélen. – Mondja az akasztófán lógó cigány.

Dehogy állsz te, szegény cigány! – Mondja az Úrjézus, és szabadítja ki fejét a hurokból, ölében viszi szelíd lelkét a Mennybe. Himbál utána a kötél, tiszta üres, óbégat a csendőr, a börtönőr, az ügyeletes foglár ezt látván. Egyszer aztán változik át a himbálódzó kötél igazságosztó-kigyóvá, fojtja meg összeset azonnal, hever a holttest a földön mindhárom. Ocsmány lelkükért jön az Ördög, húzza lefelé a Pokolba.

Ínyemig száradjon le a szám, ha nem igaz!

Másodlagos

1. Magasugró

Utoljára
egy szürke, kétrészes ruhában
és bórszínű harisnyában
utazott. Néhány nappal
korábban
a bécsi Európa
Bajnokságon atlétaként aranyat nyert
a Harmadik

Birodalomnak,
megdöntötte a magasugrás
világrekordját.
Nekifutás előtt az apjára gondolt, aki olyan
fenyegetően
tudott nézni, mint senki más.
Egy Kölnbe tartó gyorsvonaton ült
egész éjszaka. Szemben egy
pasas

a szemével már
minden
porcikáját
megfogdosta.
Magdeburgnál megállt a vonat, az atléta
leszállt, hogy kinyújtóztassa
az elgémberedett
lábait a

peronon és vegyen
néhány olcsó zsemlét.
Szülei úgy nevelték, hogy egy
tisztességes
lány
spórolós.
El se hitte magáról, hogy nemzeti

hős,
akire még a Führer

is büszkén gondol. Apja
azóta irigy rá azért a
kézfogásért
a berlini olimpián.
Nem is indulhatott volna a
versenyen,
ha Gretel
Bergmannt ki
nem
zárják.
Még az ötlet is rossz, egy
zsidó

nem nyerhet,
hogyan is képzeltek?
A hosszú út
előtt nem volt ideje
borotválkozni.
Ideges, mert púdere sincs. Mi lesz, ha most
kapják el, talán a kalauznak feltűnik, milyen
szőrösek
a lábai. A kalauz
valóban odasúgta egy rendőrnek, szerinte
ez a nő valójában

férfi.
Nem tudta, hogy a női atléták mind ilyen
gizdák
és borostásak.
A rendőr elkérte
az igazolványát, majd
bekísérték az
őrsre, úgy döntött, mindenáron
kideríti az igazságot. Felszólította:

– Vetközzön le! Megvizsgálom.
– És ha ellenállok? – válaszolta a nő.
– Akkor letartóztatom engedetlenség miatt.

nemi jelleg

Az atléta egy ideig
hezitált.

Tizenkilenc éves, de már
mindenütt ismerik
a nevét.

Érmeit és igazolványát kitette
az asztalra, de nem segített
semmi. Az iskolában
deszkának

csúfolták. A csípője se szélesedik, mint a többi
lánynak. A gyárban békén hagyták, rendesen
végezte a munkáját mint
csomagoló. Először csak azért kezdett

atletizálni, mert
menekülni akart
a környezetéből, szinte
csak nők vették
körül, a három nővére
és az idegbeteg
anyja.

Megtanították
neki, hogyan viselkednek
a férfiak.

Ha most tiltakozik, levetkőztetik
és megerőszakolják.
Végül kibökte:
– Férfi vagyok.

2. Fakabát

1938. szeptember 21-én egy fiatalember női
ruhában
a kölni vonaton
utazott. A szemben ülő
férfi
azt hitte, káprázik a
szeme. Egy fiatal lány ilyen

szőrös
lenne? Gyűlölte a rendbontókat, a buzikat
meg a zsidókat.

Intett is a kalauznak, hogy intézkedjen.
A női ruhás fiatalember leszállt
a magdeburgi állomáson, hogy reggelit
vegyen, mielőtt tovább indul a vonat.

Egy rendőr
megállította és az iratait kérte.
Nem érdekelte,
hogyan az iratban az állt Dora Ratjen
olimpikon atléta,
bekísérte a rendőrsre.

A gyanús elem
ott gyorsan bevallotta, valójában

férfi.

A rendőr hívott
egy orvost és a feletteseitől is engedélyt kért
a kivizsgálásra.

Dora hamarosan meztelenül állt
egy bizottság
előtt. Az orvos véleménye szerint

az elsődleges nemi jellegek nem
egyértelműek, de ennek ellenére
Dora férfinak bizonyult.
Őrizetbe vették. A rendőrnek később
telefonáltak a
pártból,

mert az olimpiai sportbizottság vezetői
beadtak egy kérvényt, hogy engedjék
el az atlétát, mert
női ruhában ő igenis a Harmadik
Birodalom
érdekeit szolgálta. Dora nevét később
Heinrichre változtatta.

3. *Heinrich Ratjen*

Itt, Erichshofban egyszerű
népek laknak.
Bréma közel van, de mi
oda kérem nem járunk.

Emlékszem, még
a feleségem szólt, hogy
megszületett.

Fiam lett! Hát mondom,
nagyon büszke
voltam három lány után. Még megettem a
disznókat, aztán bementem.

Lujza sírva
mondta, hogy ne bántsam, de mégis lány
lett, nézzem meg.
Majd a guta ütött meg. Az anyja

picsáját, becsaptam az ajtót,
aztán elmentem a

kocsmába. Azért útközben
mégis szóltam a papnak, hogy

kereszteljük meg a kölköt mielőbb. Nehogy
rontás törjön ránk.

Szóval abban nem volt hiba. Dorának
vasárnap fel is adták a
keresztvizet. Majd egy
év is eltelt, amikor a gyerek
beteg lett,
a doktor úr nagy késve eljött. Annyit
vizsgálta a Dora pináját,
hogy már azt hittem
valami baj van. Azt mondta, fiú lesz ez,

nézzem csak meg, ez itt
csak egy vágás a heréjén. Amikor a doktor
úr elment, úgy
voltunk, hogy jobb nem bolygatni a dolgot.
A lányruhák
is megvannak, meg is van keresztelve.

■ **Lesi Zoltán** diplomamunkája egy Weöres Sándor szonettjeit elemző számítógépes program volt. Élt már Sarkadon, Szegeden, Budapesten, Teheránban és Bécsben. Kötetei: *Merül* (JAK–Prae, 2014), *Daphnis ketskéi* (FISZ, 2009). A FISZ és a Jelenkor Horizontok Világirodalmi Sorozatának egyik szerkesztője. Készülő verseskötetére 2016-ban Mórícz Zsigmond-ösztöndíjat kapott.

Könyvjelző

Andrisnak

Igenis létezem, ahogy te is. Igaz, csak annyira, mint ez a gyűrött lepedő,
vagy a fürdőszobából kihallatszó vízzubogás.

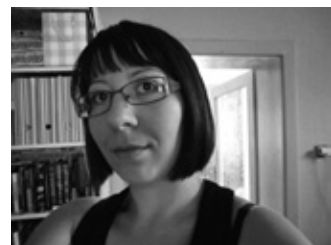
Mindig olyasmi után vágyunk, ami a nyomokból

ítélve létezett vagy kikövetkeztethető. Ahogy a könyvlapok
között elfogy a távolság, a történet, és egymásra
feksznek végül az éjjeliszekrényen, úgy bújunk össze rétegeinkkel.

A lapok közt sincs több élet: a levegőtlenség, a távolság hiánya
kiolvasatlan. Velünk marad-e a távolság esélye? Hogy egyszer kiolvasnak?
Lehet-e nem idegenként visszajönni a fürdőszobából,

meztelenül a lepedőre? A könyvek szerint nem. A lapok közt igenis
legyen távolság. De mit jelez a foltos, gyűrt lepedőn felejtett
könyvjelző felkunkorodó vége? Mit akar az összecukott könyv, melyből
a távolság kihullott?

Rosmer János (1975): költő. Verskötete 2010-ben *Hátsó ülés* címmel jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában. Ausztriában él.

Az időben feloszló anyag és a térbe vésett emlékezet

Az identitás konfliktusai Gerevich András
Tizenhat naplemente című kötetében

Gerevich András legutóbbi, 2014-ben megjelent kötetében¹ tetten érhető mind az életmű folytonosságának megőrzésére irányuló törekvés (pl. a motívumok tekintetében), mind a versnyelv, eszköztár és tematika megújítására tett kísérlet. Ez a meglehetősen általános megállapítás pontosításra szorul: a kötetben az *Átadom a pórázt* óta csaknem változatlan kategóriákkal és minőségekkel dolgozó, valamint ezek elmélyítését és árnyalását célzó poétikai eljárások más nézőpontba helyezése történik meg. A stratégia nem változik, ugyanúgy a már említett, szinte szilárd körvonalakkal rendelkező strukturális keret alkotóelemeinek felnagyítása, eltakarása, megvilágítása és az értelmezhetőségi horizont kitérítése zajlik a narrátor által megszerzett tapasztalati tudásanyag pillanatnyi állapotának megfelelően, azonban véleményem szerint az eddigi, öndefiníciós törekvéseknek talajt biztosító mitológiai, individuális és történeti határok egy sokkal átfogóbb közeggel bővülnek, ez pedig, mint később látni fogjuk, biztosítja az „én” számára önnön vizsgálatának egy új szintre helyezését is. Ez az új közeg pedig a transzcendencia.

A kötet recepciójában talán a legérdekesebb pont a szerkesztettség, a szerkesztésmód tudatosságának értékelése. A kritikusok egyetértenek, bár nem maradéktalanul, a transzcendencia perspektívájának megítélésében, amely egy, Gerevich költészetében ez idáig ismeretlen időkezelés és időérzékelés játékba hozá-

sát jelenti,² valamint a kulcsmotívumok beazonosítását tekintve is hasonló álláspontokat képviselnek,³ azonban ez az egyetértés megtörik az újítás mértékének és a szövegtestet rendező eljárások feszegetésének, egységességének tekintetében. Míg Inzsöl Kata úgy gondolja, hogy „összességében a versek a korábbi kötetek anyagánál kevesebb izgalmat tartogatnak, hanyagabb szerkezetűek és szerkesztésűek”⁴, és Nagypál István szerint „[ú]gy tűnik, [Gerevich] szeretne elmozdulni a korábbi könyvei világától, de nem tudja összefogni, nem tudja összerendezni az újonnan született verseket”⁵, Csehy az előbbiekkal szemben ellenkező meggyőződésének ad hangot, amikor a homokóra óriássá nőtt szimbólumának a kötetben belül érvényesülő funkcióiról beszél.⁶ Csehy szerint a homokóra egyszerre idő- és tértagoló szerkezetként működik ebben a költői világban, hiszen a kötetfelépítés rendkívül hasonlít a tárgy felépítésére. Csehy több indokot jelöl meg, amelyek alátámasztani látszanak ezt a feltevést: maga a kötet két, a versek számát tekintve szimmetrikus egységre bontható, valamint a kijelentést támogatja bizonyos szöveghelyek interpretációja is, amelyek az örökkévaló, végtelen időbe való visszatérést, a manuális interakciót mint a homokóra működésbe hozásának elengedhetetlen feltételét és az időszámítás újratekintésének dinamikáját képezik le.⁷ Az eddig megfogalmazott észrevételekhez még hozzátenném, hogy az első, monumentális gyászvers mint-

egy jelzésszerűen felmutatja az összes, a további szövegekben más összefüggésekben (is), szűkebb és tágabb kontextusokban körüljárt tematikát és motívumot. Ez az eljárás nem idegen Gerevich szöveggeneráló és kötetkompozíciós stratégiáitól, ennek példáit megfigyelhettük a *Férfiak* és a *Barátok* esetében is. Az utolsó ciklus számozott versei hasonló elven működnek, az olvasás során birtokunkba került információk és összefüggések azonban egy más, érezhetően kiegészítő jellegű megvilágítást kapnak, amely a már felrajzolt mintázatok újra- és átértékelésére, az értelmezési folyamat ismételt elindítására ösztönöz. Az utolsó vers újrakezd, a homokóra megfordul.

A *Barátok* című kötetben a templomot jelölném meg mint hasonló, fő szövegszervező szimbólumot. A templom azonban nem pusztán anyagi létező, hanem az a hely, amely közvetítői szerepet tölt be ember és isten, valamint a földi, mérhető idő és a szakrális, kozmikus idő közt: matéria és transzcendens egysége, legalábbis annak a közegnek a szimbóluma, ahol ez a kötelék létrejöhet. Gerevichnél kétségkívül ez az egység megbomlik: ebben a szférában a kommunikációképtelenség még radikálisabban érvényesül, mint a szociális kapcsolatok dimenzióiban. A kijelölt pozícióba helyezett homokóra azonban megnyitja a transzcendencia, az örökkévalóság és a végtelen lehetőségét. Az elaprózott, kényszeresen számolt, egységekhez rendelt, széttördelt, s ily módon racionalizált idő, amelyhez a megszólaló „én” ragaszkodik, és amelytől – csupán látszólag paradox módon – igyekszik elszakadni, magában rejtja a kilépés lehetőségét is, az időkorlátok feloldódását egy másik dimenzióban: „Látod, / ez a homok sokezer éves, de ebbe / a kis üvegbe bezártak néhány percet, / ami most visszatérhet a végtelenbe.”⁸ A „család idejét” mérő eszköz Gerevich költői pályafutásának kezdete óta az egyik leggyakrabban használt motívum,⁹ de leginkább az előző kötet *Családi időszámítás* című ciklusában nyert többletjelentést, amikor is a homoszexualitás általi (egyrészt választott, másrészt biológiailag kódolt) meddőséggel került összefüggésbe, és a genetikai folyamatosság narrátor általi megszakíttóságának kifejezőeszközevé vált. A családtörténet (főként mentális beírottság) által meghatározott határidők áthágása itt a történelmi, számolható időből való kilépés dimenziójává táguul: az ember által, sőt szinte a fiziológiai folyamatokhoz mérten felaprózott, közegéből kiszakított, anyagi formát öltő idő¹⁰ visszatér az örökkévalóságba. Az individuum kilépése a földi élet normatív, racionalizált, koordinátákhoz kötött, (magán- és világ)történelmi meghatározottságú közegéből kizárólag a határtapasztalatok élményének következtében lehetséges: ilyenek a messianisztikus hit és szerepvállalás,¹¹ a fizikai testtől és szükségletektől való elszakadás lehetősége,¹² a téboly¹³ és a teljes egyesülést lehetővé tevő halál¹⁴

egymást korántsem kizáró tapasztalatai. A *Memento mori* (7–28) című kezdőciklus az összes említett háttérhelyzetet megidézi. A narrátor elvesztett barátai feltett érzett gyászával foglalkozó szövegek Gerevich eddigi kötetében is kiemelt helyet kaptak, itt azonban túllép személyes traumáinak és büntudatának rögzítésén: a ciklus *Búcsú* (27–28) című szövegében rendkívül finom hangoltságú, gyengéd részvét szólal meg. Az idillikus környezetleírás előhívja a tragédia körülményeinek emlékképeit, a kórházi események asszociációit. Az otthont a múlt súlya, nem pedig a jövő reménye tartja egyben: „...a lakásban a mázsás antik bútorok / adnak a térnek tartós szerkezetet, / az újszülött első mozdulatainak / vad koreográfiája helyett.”¹⁵ A narrátor a természet és történelem részévé emeli a magzathalál szörnyű tapasztalatát átélt nőt: a gyökértelenség és elidegenedés illetően felszámolása az önvád és a keserűség személyiséget felemészítő hatásai ellen dolgozik. Az elemzett szöveg mélysége talán akkor domborodik ki leginkább, ha összevetjük a *Hat vers a kudarcról* (85–91) című ciklus első szakaszával (feltéve, ha elfogadjuk alanyaik azonosságát): a vetélés az új élet kihordására biológiailag determinált női test lázadásaként jelenik meg a vágyott anyai szerepvállalás ellen: „Hiába fogan meg, nem tud megtapadni. / Elképzelem testében az örvényt, / beszív és nem enged a felszínre.”¹⁶ Úgy látom, a *Búcsú* (27–28) talán az egyetlen olyan vers, amely legfőbb értékét jelentő, először megjelenő részvétteljes és gondoskodni vágyó hang miatt nem illeszthető be maradéktalanul a ciklus egységébe. A ciklus többi szövege azonban tökéletesen leképezi azt, amit a cím sejtet: az individuum ráeszmélését saját halandóságára, testének romlandóságára az elmúlás látványának és (közvetett) megtapasztalásának következtében. Véleményem szerint minden halál, feloszló test, metafora, szimbólum és portré, amely megjelenik a ciklusban, illetve a kötet egészében, változatlanul és kizárólag a beszélő mint individuum identitás- és szubjektumkonstruáló eljárásai, kiválasztott szerepekkel való azonosulásra tett és öninterpretációs kísérletei felől nyer értelmet. A *Határidő* (9–16) című monumentális gyászvers 10. szakasza írja le legexplicitebben a *memento mori* tapasztalatának elevenségét: a megelőző szakaszokban (5. és 6.) megdöbbenő, sőt kíméletlen realiztikussággal, aprólékosan ábrázolt öngyilkosság és a deformálódott test képe („...a múltat csontig lerágod, leszopod, / mint halak és férgek testéről a húst.”¹⁷), a halál ilyenféle közelsége egy ez idáig rejtett dimenzió intenzív érzékelését biztosítja a beszélőnek: „Minden lelassult, mindennek ideje lett”¹⁸, „[a] sziklafalon a sirályok unottan gubbasztanak, várják a lelkeket, hogy átkísérjék őket a tenger felett.”¹⁹ A korpusz felbomlásának drasztikus leírása az éles kontrasztnak köszönhetően – a vers befejező szakaszának idilli hangulatával támogatva – biztosít

ja a testi folyamatok (mint az élő test elválaszthatatlan attribútumainak) kiemelését és a megtapasztalás élenkségét: „Mindennek íze, szaga, formája lett, / kikapintod izzadt testeden a szívverésedet, / a lélegzeted csendben hallgatod, / hangosan sóhajtasz, hogy halld a hangodat / a tenger hullámainak robajában.”²⁰ A barát halála az idő és emlékezés keretei közt értelmeződő, véglegesített tájékozódási pontként tűnik fel a beszélő számára, kizárva ezzel a múlt lineáris folytathatóságának lehetőségét. A barát személye és a közös élmények az emlékezet megbízhatatlan működésétől válnak függővé, amely ismétél és átír, s amely létrehozza az elmúlt homogén, lezárt közegét.²¹ A víz²² a kétfajta idő metaforájaként jelenik meg a szövegben: az örökkévalóság mint az anyagtalán lét dimenziója,²³ valamint a testet felemészítő idő, amelyet a sorozatos határok beiktatásának segítségével az egyén igyekszik hatalma alá vonni. Az idő homogenitásának objektív elosztása, testi létezésünkől való függővé tétele, határok kiszabása a lét dinamikájának csupán korlátozott megértését teszi lehetővé:²⁴ az irányítás kényszerének csaknem nevetséges megnyilvánulásait a vak véletlen teszi jelentéktelenné – legalábbis a szubjektum szempontjából.²⁵ Elemi erővel nyilvánul meg tehát a test romlandóságának gondolata és az időszűke, amelyet Csehy a *Barátok* (2009) kontextusában érzékelt,²⁶ a tét azonban lényegesen nőtt: a két téma már nem csupán – a hasonló szimbolikát használó – narcisztikus vágy, biológiai folytonosság és családi időszámítás tekintetében értelmeződik, hanem elsősorban a transzcendens felé tett elszámolás és elszámolhatóság vonatkozásában. Ebből a szempontból utólagosan új értelmet nyer a szeretők „panoptikuma”²⁷, a bűnök és kudarcok felsorolása, s főként a magány és az otthontalanság érzete, amely majd a *Tizenhat napfelkelte* ciklusban rajzolódik ki.

A *Memento mori* ciklus második verse Krisztus alakját idézi meg: az átszellemült anyag és megtestesült lélek márványszobra. Az idilliből apokaliptikussá váló látomás kulisszái közt a világban való jelenlét hiánya kimozdítja az orientációs pontokat: az Idő feloldja a határokat és szembenállásokat, majd kilép az anyagi világból; az életből távozóban egyesül a világmindenség. A gyász és a hiány miatt átélt trauma az emlékezésen keresztül és az emlékezés által ismétlődő tapasztalat: a vers keretei között a veszteség kozmikussá tágu. Fölköli tudatosságot sejt abban, ahogy Gerevich a *Szobor* (17–18) című művén keresztül rákapcsolódik a Borbély Szilárd-i hagyományra, s további versekben vél felfedezni általa gyengébbnek ítélt borbélyi áthallásokat, amelyet pozitívumként értékel: Gerevich költészete így nem válik a minta dogmatikus leképezésévé.²⁸ Egyetértek Fölköli észrevételével, sőt véleményem szerint a megállapítás a tágabb kontextust tekintve is maradéktalanul megállja a helyét; Gerevich

kötete úgy tűnhet, mint áthallások, kulturális utalások, irodalmi hagyományok és toposzok rendkívül sűrű, de áttetsző hálózata, amely szilárd alapot nyújt egy önálló költői világ(látás) közvetítésére anélkül, hogy másodrendűvé fokozná le azt. A *Homokóra* (19–20) című szövegben megjelenő intertextuális utalások is ilyen funkcióban vannak jelen: az élet napjainak elmúlásával szemben tehetetlen narrátor bibliai párhuzamot épít a szöveg testébe – ennek következtében felsejlik a transzcendencia vigasztaló jelenléte. Csehy a „...gyermeki ártatlanság privát jelképiségébe visszazugorított evangelisták...”²⁹ szövegbe idézését emeli ki, „...akik megváltójukra várnak, hogy annak tetteit és testét könyvvé, narratívává, történelemmé írhas-sák.”³⁰ Véleményem szerint ugyanilyen érdekes a keresztre feszített Jézus Krisztus negyedik mondatának intertextualizációs játéktérbe való behelyezése,³¹ tekintve, hogy az említett idézet már önmagában is vendégszöveg, ennek köszönhetően kétfajta értelmezése – az Istentől való elhagyottság érzete és ennek imitációja – egyidejűleg aktivizálódik. Ennek fényében úgy tűnik, a *Homokóra* (19–20) zárata a több szinten szerveződő intertextualizáción keresztül a „rögzített” interpretációs keret legitimitásának elbizonytalanítását célozza: s mivel a *Versék a testről* (51–54) ciklus a szöveget a testtel, valamint a húsba írt magántörténelemmel azonosítja, az elmondottak a test dimenzióira is vonatkoztathatóvá válnak.

A földi idő és test,³² kozmikus idő és test, valamint a többfajta időtapasztalat kapcsolatát a narrátor több vers központi témájává emeli, viszont a tér funkciója és viszonyai nemkülönben releváns tényezők a megjelenített szövegvilág interpretációjának szempontjából. A *Tizenhat napfelkelte* (31–47) ciklus első versében (*Úrutazás*, 31–35) a narrátor az asztronauta szerepét próbálja fel. Ahogy a végtelen idő objektíválására tett kísérletek sem bizonyultak produktívnak, az egzakt tudományok törvényeinek és egységeinek a Földön kívüli térre való ráerőszakolása sem válhat azzá: abban a közegben, ahol a bináris oppozíciók hierarchikus viszonya a mellérendelődés folyamatával összhangban feloldódik, az űr kolonizációjának a szexuális aktus metaforájává való átalakítása szükségszerűen bukásra van ítélve, a szexualitás szakterminológiájának használata pedig kisszerűvé (érdektelenné?) teszi magát a próbálkozást. A szűk határok közé zárt szubjektum mozgásteret dinamikus konfliktusban áll a végtelen világűrrel, amelynek részei beivódnak tudatába: a földi közeg, a gravitáció hiányának következtében a testérzet inszignifikánsná válik, a narrátort (mint élő személyt) saját elementáris testi meghatározottságára csupán a viszketés ingere emlékezteti. Az élő szervezet jelzéseként a mellbimbó ingerelhetőségét jelöli meg, a test azon részét, amelynek megléte nemsemleges, amely jelzi a női és férfi lét közös gyö-

kerét, támogatva ezzel a szövegbe szőtt magzati állapotra és a megtermékenyítés aktusára asszociáló utalásokat. A „nemtelen végtelen” dimenziójának meg tapasztalása beleég a tőle korporealitása által elszigetelt létezőbe.

A kozmikus dimenzió megjelenített képeit a *Voyageur* (36–37) sorai tovább árnyalják: ezek tanúsága szerint a halál egyet jelent az emberi szellem végtelennel való egyesülésével. A zaklatott, félelemmel teli környezetleírás azonban jelzi: a megszólaló szubjektum otthontalansága kilépett a városok és kontinensek közegéből, s kozmikus mérteteket öltött. Fölköli Descartes és Pascal gondolatvilágának megjelenését köti Gerevich egyes szövegeihez.³³ Véleményem szerint a kapcsolat és hatás tagadhatatlan, hiszen a gondolataik meghatározóak a test és lélek, valamint test és kozmosz kapcsolatáról szóló (nyugati keresztény) diskurzusok tekintetében. Nekem mégis inkább Buber felvetései jutottak eszembe, amelyeket az einsteini univerzumfogalom világképbe való beépíthetőségével kapcsolatban fejtett ki filozófiai antropológia tárgyú művében.³⁴ Buber szerint a táguló világűr bár véges, határokkal kijelölt, s ezáltal elgondolható, de vizualizációja meghaladja az emberi képzelet képességeit: ez a világkép az egyén számára nem válhat valószínűságon belakható térére, s így otthonná sem: „imago mundi nova – imago nulla.”³⁵ A *Tizenhat naplementében* megjelenő kozmikus dimenzió mintha Buber meglátásainak illusztrációjaként lépne elő: „A gondolataid néhány centit / haladnak előre-hátra: / még be vannak zárva / koponyád szűk szorításába, / és a képzeletedben / táguló világűr / feszíti szét a fejedet.”³⁶ A szubjektum azonban küzdelmet folytat a teljes elidegenedés ellen: a kozmosz részleges internalizációja csupán részei képiességének megragadásán keresztül mehet végbe.³⁷ A narrátor az ismert, a már kolonizált szféra felől közelít az elképzelhetetlenhez,³⁸ de ennek sérülékenysége épp annyira fenyegető, mint az idő mérő homokóra törekenysége volt.

A *Versék a testről* (51–54) című ciklusban megjelenített megsokszorozódó test képét véleményem szerint előrevetítik a *Zuhany* (45–46) és a *Nikoláj tébolya* (42–44) című szövegek. A *Zuhanyban* megjelenő sérült testet megtisztítja a fürdés és a természeti környezet: a tükrörben láthatatlan „én”-t a természeti élőlény tekintetében való tükröződés rehabilitálja, visszavezeti az önazonosság állapotába. A *Nikoláj tébolyában* ezzel szemben az azonosság elveszik: a szétszakadt személyiség különböző azonosulási lehetőségei válnak testtel rendelkező létformává (barna kutya, papagáj kitűző, enciklopédia). Ebben a szövegben jelenik meg először a test írással való azonosítása: címszók, jelentések, magyarázatok ragadnak a test felületére, amely ezáltal olvasható lesz, és elsősorban konstruált entitásként jelenik meg. A szó, a jelentés, a be-

széd, a nyelv anyagtalán teste – az anyag romlandóságával szemben – a vers tanúsága szerint képes az „én” időbeli megőrzésére: „A Duna zöld és barna hullámai között / a szavak csónakok és uszályok.”³⁹ A nyelv és test kapcsolata a későbbi ciklusokban még kifejettebb formát nyer.

A *Versék a testről* kilenc számozott szakasza a tudat panasza. A karteziánus megosztottság a teljesség megélésének hiányát implikálja: a tudat/lélek és test közötti diszharmónia verbalizálódik itt. A vágy uralta hús vékony jégrétegbe, tehát az időt és emlékezést szimbolizáló megszilárdult vízkoporsóba zárja a tudatot, amely képtelen kontrollálni a folyton változó és megsokszorozódó, a természet anyagi szférájához kötődő testet. Az ösztönkésztetésekkel átítatott korpusz vágyainak megbabolázása maga után vonja a tudat/lélek – az autonóm test halála nélkül – feloldhatatlan elzárását. A versben megjelenő vágy és hiány repetitív játéka az előző kötetekben konkretizáltan jelent meg.⁴⁰ Az itt megjelenő vágy viszont univerzális, többregeű és a végletekig kielégíthetetlen. A vers narrátora már nem csupán jelzi, hanem egyenesen kijelenti: a hiány betölthetetlen. A kielégítésére tett kísérletek szükségszerűen kudarcba fulladnak: az űr belső térré való alakítása, valamint a test metamorfózisai pedig szétfeszítik a határokat; a más élőlényekkel való azonosság és a világűr bekebelezése ellenére (vagy épp emiatt) a létezés integritása elérhetetlen marad.

Az áterotizált test képe mutatkozik meg a *Meztelen* ciklus (57–63) öt rövid versében. Az érzéki férfitest-re irányuló tekintet Virginia Woolf *Orlando*jára tett utalás segítségével jelzi a társadalmi nemi azonosulás nem-esszenciális voltát, amely a *Mint egy nő* (60) című szövegben expliciten is kifejezésre jut: a narrátor nemi viselkedését a szerelmi együttlét során a másik fél rá gyakorolt hatásától teszi függővé. Mindkét nem „én”-be kódoltsága egyszerre ijesztő és felszabadító tapasztalatként jelenik meg. Az *Orlando a mendenceparton* (57–58) és a *Július* (63) szövegek kifejezik az élettörténet testbe való bevéődését: a szeretők intertextusok formájában rögzülnek egymás testén, ezen a felcímkézhető, írható és olvasható felületen. Az idilli, erotikus játék megtörése azonban magában rejt az idő- és térérzékelés roncsolódásának lehetőségét: a *Nightswimmer* (59) záró sorai véleményem szerint sokkal inkább a rend helyreállításának, az új valóság megteremtésének és az emlékezésben való tájékozódás lehetőségét beszélik el, mint pusztán az „emlékek mulandóságát”, mint ahogy azt Fölköli feltételezi.⁴¹

A *Napok és szavak* ciklus (67–72) versei szintén az idő, az emlékezés, a test és a szöveg által kijelölt térben értelmeződnek. Már maga a cikluscím is a fragmentáltságot hangsúlyozza: a szubjektum emlékezetének és performatív „én”-képének töredékessége ellentétes viszonyba kerül az idő folytonosságával.

A szétforgácsolódott élettörténet eseményei a kontextus hiányában értelmüket veszítik, ez pedig arra kényszeríti a beszélőt, hogy saját élettörténetének folytonosságát interszjektív kapcsolódási pontok segítségével konstruálja újra.⁴² A ciklusban az írotttság aktuusa és eredménye válik kulcsszerepűvé: az események és gondolatok (nyelvi) rögzítése és strukturális elrendezése úgy tűnik fel, mint egyedüli mód az átélt állapot időből való kiemelésére, sőt valóságossá tételére is.⁴³ „Végül mindenképp szöveg lesz”, közli a *Betűbeton* (70) narrátora, felsejdtíve előttünk a történetek, versek, gondolatok, a test, egyszóval az emberi lét értelmezésnek való kiszolgáltatottságát. A szavak otthonossága egyben labirintus; az „én” textussal való identifikációja sejteni engedi a „felszín” alatti kontextualizáció és intertextualizáció folyamatainak működését.⁴⁴ Ez a fajta tudatosság képes ugyan biztosítani az önazonosság élményét, viszont magában rejt az ismétlődés csapdáját is, így a biztonság illúziója az önámítás felismerésének következtében semmissé válik.⁴⁵ Az önméltetés egy másik dimenziója nyílik meg a *Budapest* (75–81) hat számozott szakaszában. A gyermekkor felvillanó emlékképeivel indító szövegben a város teste, amely magán viseli a történelem nyomait, s amely a gyermekkor otthonosság helyszínéül szolgál, ezzel egyidőben megjeleníti és magába fogadja korai jeleit a diktatórikus rendszerek és gyűlöletre építő ideológiák – elsősorban az európai kultúra legnagyobb tragédiájával végződő antiszemitizmus – újjáéledésének. A magántörténelemben lassanként beszivárgó (családi és nemzeti) múlt felfedezésének gyermekkorai izgalma („A Tabánban néha megnyílik a föld, / és elfeledett pincék tárnak eléd. / Egy lerombolt városrész nyirkos és üres / kazamatái viszik a titkokat lábad alatt.”⁴⁶) merőben más irányt vesz a mechanisztikus folyamathoz hasonló kisbetűs történelem létének tudatosítása által, s a múlt minden új titkának megismerése iszonyatos súllyal ne-

hezedik a beszélőre: a múlt és a környezete bűnei őt is jelölik. Budapest tehát az a (szűkebb) tér, amely a beszélő elidegenedésének egy újabb kontextusát jelöli ki.

A *Tizenhat naplemente* utolsó ciklusa (85–91), amely a *Hat vers a kudarcról* címet viseli, a kötet olvasása után összegzésként hat. Egyrészt minden motívum, minden problematika, amellyel eddig találkozunk, itt újra megjelenik: az idő- és térbeli ott-hontalanság, a gyász, a büntudat, a vágy és hiány izgalmassága, de lélekörölő munkája, a keresés nyughatatlansága, a testi meghatározottság szenvedései. Másrészt viszont túllép az előző szövegek világán, s az erőteljes önreflexív eljárások által szintetizálja és továbbépíti azokat. Egy új „én”-kép rajzolódik ki szemünk előtt. A narrátor mintha már kész lenne elfogadni a lét (megfelelő látószög nélkül) interpretálhatatlan és főként ellenőrizhetetlen rezzenéseit, keretek közé szorításának improduktivitását, az emberi létezésben mélyen gyökerező idegenség és töredékesség miatti szorongást. Ennek a felismerésnek eredményeként a ciklus utolsó szakaszában feladja az irányítást; a narrátor előtt az időtlenség zajtalanságában egy pillanatra megmutatkozik a transzcendencia: lényre összeolvad a mindenséggel.

A *Tizenhat naplemente*, mint ahogy Inzsöl Kata⁴⁷ is megjegyzi, átmeneti kötet, de úgy látom, ez pozitív minősítésként értendő. A transzcendencia lehetőségének felsejlése olyan értelmezési keretet teremt, amelyben az eddigi kötetekben megjelent, sokak által autotelikusnak ítélt élménykatalógus öncélúsága felszámolódik, és a saját halandóságát felismerő emberi lény vallomássá transzformálódik. A letisztult képiességre építő, köznapi beszédhez közel álló költői nyelv pedig meggyőző a gyónás őszinteségéről: a szubjektum felelősséget vállal önmagáért. Elfogadja és mélyen átérzi az ember esszenciális, leküzdhetetlen átmenetiségét a természeti és a transzcendens lét között. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, Budapest, Pesti Kalligram Kft., 2014. A kötetbe tartozó szövegeket dolgozatomban mindvégig e kiadás alapján idézem. A versek lelőhelyét (oldalszám) a továbbiakban a cím utáni zárójelben adom meg.
- 2 Vö. CSEHY Zoltán, *A homokóra két edénye*, Műút [online], 2014, 047, 68. Elérhető: <http://issuu.com/muut/docs/047#download> [cit. 2016. 02. 01.].
- 3 Természetesen itt nem a különböző értelmezések eredményeire gondolok, hanem a hangsúlyos pontok kijelölésére, amelyek relevanciáját, egy egységes értelmezési keretbe való beépít-

hetőségét az egyes kritikusok az esetek többségében eltérően ítélik és valósítják meg.

- 4 INZSÖL Kata, *A világ úr*, Jelenkor [online]. Elérhető: <http://www.jelenkor.net/visszhang/430/a-vilag-ur> [cit. 2016. 02. 01.].
- 5 NAGYPÁL István, *Az idő metaforái*, Kortárs [online]. Elérhető: <http://www.kortarsonline.hu/2015/06/irodalom-az-ido-metaforai/28042> [cit. 2016. 02. 01.].
- 6 CSEHY Zoltán, *A homokóra két edénye*, i. m., 68–70.
- 7 Vö. CSEHY Zoltán, *A homokóra két edénye*, Műút [online], i. m., 68.
- 8 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 47.

- 9 Feltűnik például az *Átadom a pórát* (1997) *Kertimunka* (68) című szövegében, valamint a *Férfiak* (2005) *Homokóra* (60–61) és *Ágnes kertje* (75–77) című szövegeiben is.

- 10 Az *Örökség* (47) című szövegben a keménynyitójás elkészítési ideje emelkedik ki, de például az *Úr-utazásban* (31–35) a gravitáció hiánya magával hozza az idő kijelölt határainak elmosódását is. A saját testi lét markerének szerepébe a visketés ingere kerül: test nélkül tehát elveszik az időérzékelés.
- 11 Lásd pl. a vallások körébe tartozó intertextusokat megjelenítő szövegek: *Hat vers a kudarcról* (85–91), *Homokóra* (19–20). Ha tág kontex-

- tusban vizsgáljuk az utalást, akkor az orosz táncos naplóbejegyzései alapján, aki egyszer prófétaként, másszor istenként azonosítja magát, a *Nizsinszkij* (21–22) című szöveg ide is beilleszthető.
- 12 Ennek aspektusait jeleníti meg pl. *Versek a testről* (51–54), *Ami felesleges* (26) és az *Időkút* (23–24).
- 13 Lásd pl. *Nizsinszkij* (21–22), *Ami felesleges* (26), *Nikoláj tébolya* (42–44).
- 14 A *Memento mori* (7–28) és a *Hat vers a kudarcról* (85–91) ciklusok szövegei állhatnak itt példaként.
- 15 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 28.
- 16 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 85.
- 17 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 12.
- 18 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 15.
- 19 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 16.
- 20 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 15.
- 21 Vö. *Határidő* (9–16).
- 22 A közismert toposz egy másfajta összefüggésben is megjelenik a *Maszkok* (25) című szövegben: a Duna vize a hamis személyiségképeket konstruáló öngyilkos barát megtisztulásának eszközeként funkcionál. A halál végleg feloldja a párhuzamos életek fenntartásának terhét, a narrátor szempontjából pedig utat nyit a bűntudat és csalódás megbocsátással való átalakításához. A fürdés mint megtisztulás más ciklusok verseiben is megjelenik (lásd például *Zuhany*, 45–46), máskor pedig áterotizált képpé konvertálódik (pl. *Július*, 63).
- 23 „... testét sodorja a folyó, / lelke a lét körforgásában / pörög, mint a rulettgolyó.” (*Határidő*, 10) A ciklus másik, *Időkút* (23–24) című szövege a lefolyó metaforáján keresztül érzékelteti a kétfajta idő és az ezekhez kötődő szférák viszonyát. A saját élete kioltására készülő barátban aktivizálódik az az ösztönösség, amely minden élőlény sajátja (pl. a tücsök zenéje harmóniában van az idő örvénylésével), s melyet az ember számára talán racionális és kulturális beállítottsága tesz érzékelhetetlenné. Az öngyilkosság gondolata, a fájdalom (s talán az örület), azonban feloldja ezt a kötetet: sejteni engedi a jelenné váló múlt megtisztulásának kitérnyű folyamatát (szökőkút és lefolyó) a transzcendens szférájában. A lét és idő körforgásának érzékletes ábrázolására tehát három fő, hasonló morfológiai tulajdonságokkal rendelkező tárgyat használ a versek beszélője: a homokóra, a ruletkerék és a lefolyó/szökőkút egységesített képét.
- 24 „Berreg az ébresztő, / kong a harang, csipog a stopper, / mint a légiriadó vad szirénája / jellik: lejárt a határidő. / Lekésted. Lemaradtál. / Ennyi volt.” GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 11–12.
- 25 „Csak az óra ketyegését hallod, / a homokórában pergő anyag halk / nesztét, ahogy egyre gyorsabban / múlnak a percek, / idegesen pörögnek az óra mutatói, / mint elszabadult ruletkerék.” GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 11.
- 26 Vö. CSEHY Zoltán, *Szodoma és környéke*, Pozsony, Kalligram, 2014, 659–662.
- 27 Kele Csilla fogalmazott így: vö. KELE Csilla, *Verslábak és testcselek*. Gerevich András *Férfiak* című kötetéről, *Új Hegyvidék* 1–4 (2008), 38.
- 28 Vö. FÖRKÖLI Gábor, *A testtel mért idő*, Tiszatáj 69 (2015/9), 87. A szerző az *Erkély* (71) című műben véli felfedezni az legerőteljesebb hatást. Meglep azonban, hogy nem említi a szignifikáns és szinte magától értetődő párhuzamot Gerevich *Határidő* (9–16), Borbély *A Dunába* és József Attila *A Dunánál* című munkái között. A József Attila versében generációk folytonosságát jelképező folyó Borbély szövegében ennek megszakítottságának és a gyermekhalál felett érzett gyásznak a közegévé változik, Gerevich pedig az öngyilkosság eszközeként definiálja újra, amely azonban megnyitja a világmindenséggel való egyesülés lehetőségét. Az említett versek fellelhetők: BORBÉLY Szilárd, *A Testhez*, Pozsony, Kalligram, 2010, 50–53.; JÓZSEF Attila, *József Attila összes versei*. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/11800/11864/html/1936.html#a-dunanal> [cit. 2016. 02. 01.].
- 29 CSEHY Zoltán, *A homokóra két edénye*, Múút [online], i. m., 68.
- 30 CSEHY Zoltán, *A homokóra két edénye*, Múút [online], i. m., 68.
- 31 Lásd pl. KRÁNICZ Gábor, *Jézus kiáltása*, ÚjNautilus [online]. Elérhető: <http://ujnautilus.info/kranicz-gabor-jezus-kialtasa> [cit. 2016. 02. 01.].
- 32 Ennek a kapcsolatnak két momentumát jelenítik meg a *Poszáta* (39) és *Délelőtt* (40–41) című szövegek. Az előbbi felvillantja a korpuszba írt idő folytonosságát: egy poszáta mozgása már önmagában is reprezentálja az egész faj törzse fejlődését; egy sűrített pillanatban teszi jelenvalóvá. A *Délelőtt* (40–41) azonban az egyéni
- romlandó testre fókuszál, amelyet még zárt térben is átitat az időként értelmeződő víz. A jelen megfoghatatlanságának kiemelődése mellett az elszalasztott alternatív létehetőségek felett érzett bánat is fontos szerepet kap, de a melanholikus hangulat nem dagad tragikussá: a múlt (és emlékezés közege), ha tájékozódási pontokat nem is nyújt, de megjelenhet benne a pillanatnyi idill: a békesség lehetősége.
- 33 FÖRKÖLI Gábor, *A testtel mért idő*, i. m., 86.
- 34 Martin BUBER, *Problém žloveká*, Praha, Kalich, 1997. Lásd elsősorban a 32–34. oldalakat.
- 35 Martin BUBER, *Problém žloveká*, Praha, Kalich, 1997, 34. Az idézet magyarul: Az új világkép – semmilyen kép.
- 36 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 36–37.
- 37 Az internalizáció aspektusa megjelenik a *Versek a testről* című ciklus első szakaszában is: „Az öröm az, amikor érzem magamban / a világnak azt a fogható, látható részét, / ami az enyém, érzem, ahogy lenyelem.” (GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 51), valamint a hatodik szakaszban: „Mintha a világúrt nyeltem volna el.” (GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 53).
- 38 Vö. *Biliárd* (38).
- 39 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 43.
- 40 Inzsól Kata az elemzett vers zárósorait a *Búcsú Londontól* című szöveggel hozza összefüggésbe az elvontabb narratív eljárások megjelenésének bizonyítékként: vö. INZSÓL Kata, *A világ úr*, Jelenkor [online]. Elérhető: <http://www.jelenkor.net/visszhang/430/a-vilag-ur> [cit. 2016. 02. 01.].
- 41 Vö. FÖRKÖLI Gábor, *A testtel mért idő*, i. m., 87.
- 42 Vö. *Napok és szavak* (67).
- 43 Vö. *Erkély* (71), *Tíz év* (68). A rögzítetlen gondolatok folytathatatlaná válnak, érthetetlenőségük, szintaktikai összeegyeztethetlenségük megerősíti az élettörténet töredékességét, az emlékezésben keletkező hiányok betölthetlenségét.
- 44 „Betűkből építész kis otthon. / Betűk súlyától zsibbad a tested, / körbe falazod magad szóval: / könyvespolcod bábéli torony.” (GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 70).
- 45 Vö. *Biztonság* (72).
- 46 GEREVICH András, *Tizenhat naplemente*, i. m., 77.
- 47 Vö. INZSÓL Kata, *A világ úr*, Jelenkor [online]. Elérhető: <http://www.jelenkor.net/visszhang/430/a-vilag-ur> [cit. 2016. 02. 01.].

KÍGYÓtér

kígyóTÉR

„Jézus nem akarja, hogy napsugár legyek.”
(The Vaselines)

Apám bibliájának első dogmája így szólna: ne beszélj a szexről, inkább szerezz egy kurvát! Erre gondolkodok Jolán öncélú sztorizgatásainak közepette, aki arról tart nekünk kiselőadást, hogy mennyire szánalmasak a szülei, majd a többi haverom is rákontrázik, hogy az ő szüleiik meg még ennél is szánalmasabbak, és tőlem is azt várják, hogy erre építsek egy még betegebb történetet, amitől meg aztán végképp mindenki lehidál.

Én meg persze jó kisfiúként teljesítem a közösség elvárásait.

Anyám bigott katolikus és hivatásos közhelygyáros volt, akiről sokat elárul, hogy a pozitív gondolatok híveként mindig mindent jónak akart látni. Komolyan bízott abban, hogy ezek az energiabiszbaszok határozzák meg az életünket, és ezért olyankor mondott, hogy ez a világ, amiben élünk, csodálatos, és napi szinten motivációs meg ilyen szentírásos idézetekkel tömte a fejem. Például, adj hálát az Úrnak, meg ilyen szarokkal. El tudod képzelni. Kár, hogy a frázisokért nem jár Nobel-díj...

A fater személyisége meg tökéletesen kifejezhető azzal, hogy állítása szerint a nők bohókásak... Érted? Bohókásak.

Szóval ez annyit jelent, hogy Jolán ha most kérdezné, azt mondanám: az én szüleim voltak a semmitmondás akadémikusai. Ezt bizonyára értékelné. De már nem fogja, mert meghalt. Valami nemi betegség végzett vele, évtizedekkel ezelőtt.

Ez is tipikus példája volt azoknak a régi párbeszédeknek, amelyek a fejemben zajlanak. Valószínűleg kattant vagyok.

Mindenesetre gyakran elbeszélgetek magammal magamról.

Talán ez is a maszturbálás egy formája...

A közhelyes családomnak köszönhetően a gyerekkorom „tökéletesen” telt. Egy jóra való, introvertált szerencsétlen, gombafrizurás seggfej voltam, aki focista akart lenni. Egy

olyan kis pöcs, akinek még akkor se állt volna fel a farka, ha szüksége lett volna rá. És nem a hollywoodi értelemben voltam nyomi gyerek, hanem igazi, folyamatosan prédikáló béna, akiből soha nem lesz normális fazon... Pedig milyen jó sportember lettem volna: kockahassal, szuper csukákkal, napbarnított testtel. Egy igazi világsztár. Akit imádnak a nők.

Már gyerekkoromban jellemző volt rám, hogy mindig valami másra vágytam. Valami újra. Új emberekre, új utcákra, új nőkre. Ez a változáskényszer jutott osztályrészemül. Magamból is mindannyiszor újat akartam. Erről is a nők tehetnek...

Apám most nyilván azt állítaná, hogy egy jó dugás erejéig bárkiből lehet igazi.

Talán ő is megváltozott. De erről egyelőre nem szeretnék beszélni...

Szóval képzelheted, hogy évekig mennyire nem voltam a nők kedvence, sőt mondok jobbat: rám se néztek. Az önostorozás ennek köszönhetően idővel beivódik az ember szokásrendszerébe, amitől gyakorlati értelemben is megbolondul...

Apám most erre azt mondaná, hogy nem véletlen, hogy a nő a bordánkából lett öszszegyűrva.

De tényleg. Képzeld el, ha az egyik kezünket kellett volna rájuk áldozni.

A nyomorék férfiak ádámcsutkáival. Az elfajzott és csonkolt családfenntartók.

Bár egy előnye biztosan lenne az egykezésnek: megoldaná a rejszolás és a seggtörlés dilemmáját...

Mondtam már, hogy keresztény neveltetést kaptam?

A katolikus erkölcsök szerinti élet érzélgössé, magányossá és impotenssé tett. Társkeresőkre regisztráltam, jópofa képeket készítettem, kedveskedni akartam, és hittem az Úrban, cserébe pedig szerencsétlen voltam és semmitmondó.

Kóválygásaim közepette pedig egyszer csak eljött a hollywoodi pillanat.

A közhelyes apám erre biztos azt mondaná, hogy az élet mindig tartogat magában meglepetéseket.

De boc. Tablettaidő van.

Mrs. Jones szerint azért kell tablettákat szednem, mert teljesen be vagyok csavarodva. És folyamatosan arról papol, hogy vigyázzak, mert nem szabad, hogy bármilyen értelemben is felizgassam magam. Lehet, hogy még nem mondtam, de egyébként kórházi kezelt vagyok, vagy valami ilyesmi. És állítólag most pont azt az időszakomat élem, amikor összevissza beszélek, hallucinálok, és néha túlságosan agresszív viselkedést tanúsítok, sőt mondok jobbat: még diagnózist is készítettem rólam ez a picca...

Nekem azonban lövésem sincs, hogy mit keresek itt valójában.

A doktornő évek óta itt sűrűg-forog körülöttem, és egyvalamire azonban egészen biztosan nem emlékszik. Hogy lefeküdtünk kábé két évtizeddel ezelőtt. Sőt, azt sem tudja, hogy az egész intézet nőálmányát megfarkaltam.

És itt most nem túlzok.

Mindenre emlékszem, jó az arcmemóriám. Bár ez sem teljesen igaz...

Ezeket azonban nem közlöm vele. Tudod, az a bizonyos erkölcsi fölény...

Egy adag Biopanol. Két darab Neurol. Egy félre tört Ataralgin. A reggeli adag.

Az élet szép – mondaná erre anyám, ha látná, ahogy tömöm magamba a dilibogyókat.

És végképp nem ironikusan értené...

Szóval valami megváltozott, és sok-sok nővel volt dolgom. Kívülről-belülről ismerem mindegyiket. És ezt is apámnak köszönhetem.

A faterről sokat elárul az is, hogy szerinte a világ teremtésének legfontosabb kérdése, hogy vajon mit csinált Isten vasárnap, miközben pihent. Szerinte az ember ugyanis sok mindent tesz akkor, amikor épp nem csinál semmit. És valószínűleg így van ez a fentiekkel is. Ha már a képükre lettünk teremtvé.

Egyébként ő szintén fatökű volt. Már mint az apám. Nálunk ez, azt hiszem, családi vonás. Anyám mániás depressziója és pozitív motivációs idézetekbe, illetve antidepresszán-sokba vetett hite évekig megfosztotta az ősoimet a férfiaságától. Lelkileg kasztrálta őt. Ez költészeti értelemben képzavar, orvosi értelemben meg gyakorlatilag impotencia. Majd anyám egy nap gondolt egyet, és otthagyt minket. Egyszerűen lelépett. Új élet. Új emberek. Új világ. Ez is családi örökség.

Apám második dogmája szerint – amit anyám elhúzása után fogalmazott meg – akkor cserélj nőt, ha tudsz. És most bizonyára azzal érvelne, hogy társadalmunkban egyébként is minden jobbra cserélhető. Lecserélhető a mosópor, a számítógép, az ülőgarnitúra, a testünk, a bőrünk, de még a hajunk is. Nem is beszélve a tablettákon élő feleségről, és az alkoholista, elhízott férjéről.

Hát hogyan cserélnénk?

Apám is a fogyasztói társadalom mártír áldozata lett úgy, hogy közben Isten-né vált a számomra.

Anyám meg eltűnt, és azóta nem láttam. Vagyis egyszer igen – akkor is azzal jött, hogy az imái a pasijával meghallgatásra letek, meg hogy ez a fa-zon az ágyban egy isten –, de erről sem szeretnék még beszélni.

Furcsa, hogy ha az emberrel történik valami komoly, azonnal szabbaddá lesz. Miután anyám lelépett azzal a gazdagabb és jóképűbb, hosszú hajú faszival – akiről csak annyi volt meg, hogy sildes sapkát hordott, és állítólag kurva nagy hatalom volt a kezében –, apám egy ideig elég komolyan padlóra került.

Anyám erre azt mondaná, hogy semmi sem tud olyan keményet ütni, mint az élet.

A fater a szakítás után néhányszor megverette magát a muter pasijának angyalarcú testőreivel, majd hónapokra eltűnt. Senki sem találkozott vele.

Állítólag ivott, nőtt, és amerikai írókat olvasott.

Visszatérése után viszont igazi egyéniséggé nőtte ki magát. Életében először megfelelt az elvárásaimnak. Elérkezett a pillanat, amikor hasonlítani akartam rá.

– Kurvák ezek mind – szólt egy alkalommal a nőkről, miközben rágyújtott egy cigire –, és ez alól anyád se kivétel.

– Ha mindegyiket jól gerincre vágod majd – szólalt meg néhány alkalommal később –, megkezdted magasról leszarni a család melegét.

Ezt akkoriban még nem tudtam értelmezni.

– Jézusmária – mondaná erre anyám meglepődve, majd csendben keresztet vetne, és sűgva megjegyezné, hogy ne aggódjak, az élet szép...

A fater a szakítás után – leszámítva a pár hónapos „betegszabadságát” – minden nap apa-fia programot szervezett. Minden nap elvitt engem egy szórakozóhelyre, és minden éjjel befizetett nekem egy kurvát. Úgy jártuk az éjszakát, mint két magányos suttyó, miközben egész nap ontotta magából a bölcsességeit.

– Ne idegesítsd magad, ha először nem sikerül – hallom rekedtes hangját, amikor első alkalommal választottunk magunknak prostit az erre kiszabott kiskönyvecskéből. Kissé zavarban voltam. De ő, az én apukám, apucikám, megnyugtató. Azt mondta, ne aggódjak, a töketlenség a férfivá válás első lépése. Az impotencia leküzdése pedig annyi, mint kítaposni az utat az istenné válás felé. Mindezt azért mondta, mert tudta, hogy még szűz vagyok. Látta rajtam.

Szerinte az első sikeres aktus után minden punci csupán egy átmenetvé válik. Egy út a következőbe. Egyik a másik után. Az a sok ábránd, hogy egzisztenciát teremts a nem létező családod számára, egyszerűen lehullik rólad. A frusztráció megszűnik létezni. A neurotikus értelemben vett atomrobbanás káros sugarait lemossa rólad a sűrűn csöpögő ondóeső.

Már megint sikerült felizgatnom magam.

Egy adag Paretin. Fél adag Neurol. Egy fél Diazepam. Csak kétes esetekre.

Mrs. Jonest most biztosan boldoggá tenném. Ő meg cserébe elmebetegnek néz. Szexuális aberráció és disszociatív személyiségzavar – szerinte ez a diagnózisom.

Szóval apámmal minden este kurvázni jártunk.

Olyan volt, mintha fociztunk volna. Újra gyerekek érezhettem magam. Passzolgattuk egymásnak a nőket. Oda-vissza, és lőttünk, lőttünk és lőttünk. Apám, miután valamelyik este megkúrt egy vörös nőt – akikkel tényleg teljesen más –, újabb igazsággal állt elő: szerinte az első igazán féltékeny lény tuti, hogy a Sátán volt.

– Képzeld el – mondja –, annyi szűz picca angyal közül kibasszák ezt a szerencsétlent a mennyországból, és az egyetlen, igazi hús-vér muff, akit elsőként meglát, a pasijával lófrál a Paradicsomban... Hát nem kiábrándító?

– Mindenesetre – teszi hozzá – én nem lettem volna annyira kegyes, hogy meghívjam őket egy gyümölcsre...

És így ment ez nap nap után.

A kurvákkal az első alkalom meg tényleg nem volt sikeres.

Két nőt is kifizettünk – apám mindenből mindig kettőt akart, mint valami elbaszott Noé –, és álltam ott lankadt fasszal úgy, hogy nem is egy csaj várt a végkielégítésre.

„Tudod, közted meg az élet között az a különbség...” – hallottam tompán életem első prostijának félrészeg hangját. Meztelen testének látványa végképp nem mozgatta meg a fantáziámat.

Főként, hogy tudtam: minden este más rakja belé a farkát. Mondom, túlérzékeny voltam, ami bizonyos értelemben az impotencia előcsarnoka.

– Tudod, közted meg az élet között az a különbség – ismétli meg a prosti felizgulva –, hogy az élet gyakran meg szokott baszni...

Hát ilyen volt az első élményem egy kuplerájban.

Egy elcseszett beszélgetés lankadt pénisszel.

Ezután az élmény után iszonyatos dughatnékom és lelkiismeretem-furdalásom támadt. Főként, mert nem sikerült, és főként, mert fizettünk érte...

– Rá se ránts – mondja apám, és kacsint. Majd hozzáteszi, hogy gondoljak bele, ha Isten tényleg a saját képére teremtette az embert, a világ kialakulásáig folyamatosan szexhiánya volt. És még azután is... mert apám szerint bizonyára Isten nem az a figura, aki megkúrja a teremtményeit. Inkább rájuk küldi a Szentlelket, a piszkos munka elvégzése érdekében. Ezt nevezem én erkölcsi alibizmusnak...

A nőekkel eltöltött második éjszaka lehetőségért egy új városba mentünk. Új emberek. Új élet. Új nők. Mondom, családi vonás.

Ez az éjszaka már sokkal sikeresebb volt, és hála Istennek, elég könnyen elfelejtettem az impotencia okozta negatív élményeket. Nem volt nehéz. Keményen dugva egy vörös menyecskét az ember jobb esetben nem a petyhüdt pöcsére asszociál. Apám szerint minden a határok átlépésével kezdődik.

A szüzességem elvesztésével átléptem egy határt, és tudom, hogy eléggé hülyén hangzik, de sikeresen bele is zúgtam a kurvámba. Apám viszont azonnal kijózanított:

– Ne feledd! – szólt rám. – Isten a szerelmet valószínűleg vasárnap este találta ki, és szinte biztos, hogy recskázott közben – egészítette ki mosolyogva, majd megint rágyújtott egy cigire, és én ezzel teljesen kiábrándultam. Ezután soha többé nem voltam szerelmes...

A harmadik alkalom az utcalányokkal szinte már tökéletesnek bizonyult. A teljes felátadás. Egy szőke, rövid hajú nővel dugtam úgy, ahogy szerettem volna. Mindenfajta pózban. Előlről. Hátról. Oldalról. Ő volt minden, amire esténként rejszoltam. Ő volt az éveken keresztül zajló magányos fantáziálások megtestesülése. Tudta nélkül ez a rövid

hajú csaj jelentette nekem Krisztus utolsó eljövételét. Elérkezett a megismerés: meguntam az örökös társkeresőket, és az örökös jópofiskodást. Meguntam, hogy mindig a legjobb arcomat mutassam.

Miközben szexeltünk, ráébredtem, hogy eddigi életem olyan volt, mint a tenger fenekén rothadó vízi hulladék, aki lebegve várja a megmentésére siető búvárokat. Apám erre azt mondaná, ha igazi életet akarsz, igazi halottnak kell érezned magad. A víz alatt megzöldülve azonban nem kezdhet új életet az ember.

– Már nem félsz a haláltól – súgja a fülembe apám.

– Már nem félek a haláltól – ismétlem meg. A nőm felnyög, elkezd reszketni, és a legkatartikusabb pillanatban elévez. Ezután apám vállveregetésére ocsúdok fel, aki gratulál az első biológiailag is sikeres teljesítményemhez, majd biccent, és halkán a fülembe súgja, hogy ne éljem bele magam. Ezután rágyújtva egy cigire hozzáteszi, hogy a kurváknak minden orgazmus csupán szakmai ártalom.

És egyszer csak belép Mrs. Jones.

– Hogy ityeg a fityeg, öreg úr? – kérdi.

Jól, mondom magamban, majd az emberiség történetének kezdetére gondolok, ahol az éden fáján lógó kígyó először a nőt hálózza be úgy, hogy hatalmat ígér neki. Majd a palijával együtt mindketten bekapják a horgot.

Mrs. Jones kiteszi elé a tablettáit, amit nekem kell bekapnom, és én is elérkezek a felismerésig: az „apuci” és az „a pun-ci” között nincs lényegi különbség.

Paralen. Bioparon és Nurophen. A reggeli adag.

– Kérdezhetek valamit, Mrs. Jones? – kérdem.

– Persze – válaszolja.

– Szent Péter vajon tudja, mi az a kapuzárás-pánik?

A hölgy nem válaszol, és még mielőtt bármit a szájába adnék, fogja magát és kimegy.

Egy nyeletnyi víz, és apám hangja szól a távolból:

– Tudtad, hogy minden egyes baszás csupán egy lépés a megtestesülés oltára felé? – kérdi, és én nem válaszolok.

A kellemes tabletták után az ember újra úszni kezd a nap-sugár alatt szárnyaló pillangók és égő csipkebokrok tömkelegében. Az ondóvirágok tavaszi illatfelhőjét felém fújja a kellemes, hűvös szél.

Ha meg kellene határozni apámat, akkor azt mondanám, hogy a szexuálpszichológia apostola volt. A kefélek Pétere. Aki háromszor élvez el, mire a kakas kukorékol.

Mrs. Jones közben újra belép, és rám mosolyog.

– Bevette? – kérdi.

Egy adag Paretin. Fél adag Neuro. Egy fél Diazepam.

Bólintok, és alig várom, hogy elmenjen. A falból közben újra előtör apám rekedtes hangja:

– Egy amerikai író szerint a pokol nem változik, csak az, amit gondolunk róla – mondja, és közben rágyújt. – Akárhogy is nézzük, ez a szexre is igaz.

A negyedik szexuális átokfutásunk után szinte biztos voltam benne, hogy rászoktam a kurvázásra. A prostitúció szenvedélybetegem lettem. Bizonyos értelemben teljesült az álomom. Nem lettem focista, mégis jó lövéseim és jó nőim voltak. Csak lőttem, lőttem és lőttem. Mindegy, hogy kire. Mindegy, hogy hogy. A kurvák szenvedélybetegként az ember eljut a rádöbbenésig: egy kígyóval és egy kis pénzzel mindenre rá lehet venni a nőket.

Az ötödik alkalom csak azért volt érdekes, mert nem izgattam fel a csajsziomat. És én sem mozogtam jól. Ez a fizetett szolgáltatások kapufája volt. Egy olcsó holmi a kínai piacra. Egy lejárt szavatosságú ipari kellék.

Passzivitásával a csaj kiverte nálam a biztosítékot. De nem zavartattam magam. Az alkoholista is iszik néha rossz minőségű italt.

Ha már szenvedélybetegséget kell választanod, ez az, amit egészen biztosan ajánlhatok.

Egy nő kihasználásától nem leszel másnapos, nem fog fájni a fejed, nem leszel tüdőrákos, sőt, ha óvszert használsz, sohasem betegedhetsz meg. Nem lesznek véraláfutások a szemed alatt, és nem leszel rövid időn belül meghülyült drogos sem. Itt a függőségnek nincsenek mellékhatásai. Ha már rá kell szoknod valamire, ez legyen az.

Az én első addikcióm az anyatejhez köthető. Az első fizikai értelemben vett elvonási tüneteimre meg már nem emlékszem. Bár a női mellek még mindig a gyengém.

Két adag Paretin. Egy Xanax. Két Neurol. A reggeli adag.

Bizonyítható tény, hogy az Úr fia anyjának is egy szüzet választott. Ez sokat elárul Isten nőkről alkotott véleményéről.

Egyébként fogalmam sem volt, hogy apámnak honnan volt pénze minden este kurvázásra. Sőt, emlékszem, egyszer elmentünk az Aphrodithébe is, ami egy luxushely, luxuskurvákkal, luxusárrakkal. Azok a nők, öregem! Igazi kígyóbüvölők voltak.

Valami régi amerikai író mondta azt, hogy minden nő kurva, és minden kurvának megvan a maga ára. Ezeknek is megvolt. Az ősöm egy vagyont fizetett...

Az igazság apám szerint az, hogy társadalmunk alapja a család, ami tele van alkoholista és perverz férjekkel, depressziós anyákkal és magára hagyott, introvertált gyerekekkel.

Sőt, mindig azt mondta, hogy ha ő lenne Isten, komolyan szerteszéjjel baszná az egészet. Mondjuk egy magányos vasárnapon.

De ez a vasárnap az Aphrodithéről szólt. A menynek országáról. A hely maga volt a Paradicsom.

Egy dél-amerikai író szerint a szívnek több szobája van, mint egy kuplerájnak. Nos, ez a szerző tuti nem járt még az Aphrodithében.

– Tudja az Isten, mi van vele – hallom a falból apám hangját.

– Húzza fel a csiklóját – válaszol egy női hang, talán az anyámé.

Most kiverhetném a balhét.

Apám az Aphrodithé után újabb igazságot fogalmazott meg: szerinte a világ legnagyobb stricije mégiscsak a jóisten.

– Miért is? – kérdeztem vissza elbambulva.

– Mert a történelem összes kurvájáért vállalja a felelősséget – válaszol, majd kacsint és hátba vereget.

Mrs. Jones meg kétségbeesetten néz rám, és én felidegeskedek, és hangeszen azt mondom neki, hogy a legperverzebb vágyaidra vagyok kíváncsi.

Azt ordítom az arcába, hogy az akarok lenni, akire gondol, miközben a lágy esti fényben ujjazza magát...

Kínos fájdalmat érzek a karomban és a mellkasomban, majd a sokadik prostira gondolok, aki meztelenül táncokat lejt a pirosító napsugár alatt. Az Aphrodithé gyönyörű ribancái egymás mellett kígyózva vonaglanak, csak azért, hogy kedvem leljem bennünk. Mindegyikkel lefeküdtem...

A kurvákkal töltött éjszakák hétköznapjaiban a viselkedésem teljesen átlagosnak bizonyult, a nők erkölcsösnek hittek, mert a valós életben nem akartam senkit sem megfarkalni. Minden ösztönömet tökéletesen kiéltem az esték alkalmával. És ez imponált az egyszerű nőknek. Kiegyensúlyozott voltam, átlagos és határozott. Volt egy kedves ismerősöm is, aki mindig mosolygott rám, és valószínűleg többször is elképzelte, ahogy megdugom. Csinos volt, de én mégsem szerettem volna semmit sem tőle. Elszoktam az ilyesmitől, meg amúgy is, kevés teret hagyott volna a felszabadulásra. De rá már nem is emlékszem iga-

zán. Ahogy egy amerikai író fogalmazta meg valahol: kurvákról könnyű írni, de egy rendes nőről nagyon nehéz...

– Csak kívülről tekintesz mindenkire, pedig ugyanolyan vagy te is – mondja nekem egyszer ez a csaj az erkölcsös életemet firtatva. Hangja patetikus volt, és őszinte.

– Azt hiszem, nincs igazad – válaszolok apám hangján. – Én azt játszom meg, hogy azonosulok...

Ennyire emlékszem belőle.

Mondom, régi párbeszédem zajlanak le a fejemben.

Egy újabb nap. Egy újabb kupleráj. Egy újabb Paretin.

– Ígérj meg nekem egy dolgot – mondok egy éjszaka a sokadik kurvámnak teljesen indokolatlanul. A hangom hallatára hosszú lábai mellől természetellenes mozdulatok közepette lefele pillant, és elcsodálkozik.

– Mit? – kérdi hetykén.

– Hogy soha nem fogod akarni, hogy bemutassalak a szüleimnek – válaszolok, ő pedig biccent, hogy minden rendben van, ezután felemeli a gyakori anális szextől maximális szélességűre kúrt ánusztát, és izomból, amilyen gyorsan és tömören csak lehet, a mellkasomra ereszti a benne lévő feszültséget. Ezt hívják szaknyelven barnamacinak. A kurva ezután fogja magát, leszáll rólam, és gyengéden megpuszil. Egy amerikai író szerint a jósággra a pokol kellős közepén bukkan rá az ember. De mi van, ha ez a mennyország? A prosti végigcsokolja az arcomat, majd a fülembe súgja, hogy apámat már amúgy is ismeri...

Na, ő volt Mrs. Jones, az ápolóm, aki most kétségbeesett arcot vág, aki most rángat engem, és aki szerint totál becsavarodtam.

Szarral a mellkasán azonban az ember nem gondol a szerelemre.

Szarral a mellkasán az ember úgy érezheti, hogy átlépett egy határt.

Ennyi kurva után már én is felszabadultam. Felszabadított a gátlástalanság...

– Meguntam az örökös ábrándokat – mondok apámnak egy alkalommal kúrás közben, mintha csak leckét mondanék.

Újra a gyerekkoromban érzem magam.

– Végre az vagy, aki lenni szeretnél – mondja ő, miközben rágyújt, és épp egy nagydarab vörös prostituáltat kefél.

– Végre az vagyok, aki lenni szeretnék – ismétlem meg. És kissé keményebben szorítom magamhoz a szinte fenéig érő hosszú barna hajú nőmet. Ujjaim rátekerednek a nyakára, és egyre tompábban hallok távoli nyögdécseléseit. Kiváltságosnak érzem magam.

Egy adag Xanax. Két darab Paretin. Egy Neurol. A reggeli adag.

Apám egyszer azt mondta egy amerikai íróra hivatkozva, hogy minden élet orgazmussal kezdődik. Én viszont kijavítottam: férfi orgazmussal. Nőé nem kell hozzá. Bizonyára ez is sokat elárul Isten asszonyokról alkotott véleményéről. Ez azonban mit sem változtat a tényen: minden nóból rövid időn belül kurva lesz. Minden férfiből rövid időn belül szájalmas szoknyapecér.

Újra kölyök vagyok.

– Nem igaz, hogy nincs az a pénz, amiért az ember eladná a gyereket – mondja apám csillogó szemmel, már nem tudom, hányadik alkalommal.

– A szerencsések csak az – folytatta –, hogy senki nem tudja kifizetni.

– Jól van? – kérdi egy ismeretlen hang a távolból. Nem, nem tudom, hogy jól vagyok-e.

– Anyádnak egy szót se – hallok apám rekedt hangját.

– Szeretném, ha leápolna – ordítom Mrs. Jonesnak.

Az utolsó időben már telefonon rendeltük a prostikat. Az erkölcsös, templomszerű családunkat végképp nem szennyezte be a kurvák gusztustalan életmódja. Telefonáltunk. A ribanc pedig jött. Igény szerint. Vagy ezer nőt dugtam meg otthon a saját ágyamban. Teljesítve ezzel minden férfi álmát.

– El fogjuk veszíteni – hallok egy hangot, és biztos valaki szüzességére gondolnak.

Legutoljára egy milffel dugtam, aki valahonnan ismerősnek tűnt. Egy dolog viszont kurvára zavart benne, hogy folyamatosan a volt fasziját istenítette. De a korához képest tök jól csinálta...

Miután kielégített, odasúgtam neki, hogy ha valamit, akkor ezt aztán soha nem néztem volna ki belőle. Ő pedig pirospozsgás arccal letörölte szájáról az ondómat, és csak ennyit mondott:

– Az élet szép.

Ezután állítólag megbolondultam, és bezártak.

– Bevette az összeset – mondja egy hang.

Bizony, bizony, az összes kurva bevette.

Hirtelen nyomást érzek a mellkasomban, és valaki magas feszültségű áramot vezet belém, miközben habzó szájjal, hörögve azt kiabálom, hogy csak egy utolsó orgazmust szeretnék.

Még egy rántás, és megpróbálnak lenyomni a számon egy csövet. Olyanok, mint az apám.

Pedig én csak egy utolsó orgazmust szerettem volna. Semmi többet. Én nem akarom. Engem nem kell hogy szeressenek.

Szívszorító fájdalmaim közepette apám teljesen elnémul, és csak érzékenyült arcokat látok, majd szétáradó fényt, ami szembejön velem egy szétkúrt pina alakú alagút végén. Ezután elkezdek pörögni:

Focista akarok lenni. Apám megerőszakol kisiskoromban. Többször is kényszerít rá, hogy azt tegyek, amit szeretne. Jolán dumál. Én dumálok. Anyám otthagyt minket, mert nem tud együtt

élni a szégyennel. Engem meg rábíz Istenre. A hülye

Jolán, szidta a szüleit, majd meghalt nemi betegségben.

Én is szidtam. Én is meg fogok halni. Én is betegségben.

Apámmal végigkurvázom az egész életemet. Ilyen prosti, olyan prosti, amolyan prosti, sok-sok pina, majd bezárnak.

Apám börtönbe kerül, majd megöli magát. Mrs. Jones. Tableta. Mrs. Jones. Tableta. Részletek, részletek egymás hegyén-hátán.

És egyszer csak marihuánaillatot érzek, és megjelenik egy hosszú hajú, valahonnan ismerős, jóképű fickó sildes sapkában, aki rám kacsint,

majd a hüvelykujját az ég felé emeli, kifújja a füstöt, és a fülemben súgja, hogy basszak rá, nem én vagyok a felelős. Meg valami olyasmit mond, hogy

nyugi, ne aggódjak, ez most fasza lesz. Ezután int nekem, hogy el onnan, és

fülsiketítő ordításra ébredek. Felülnézetből látom, ahogy egy megizzadt kopasz pasas mosolyog rám, és valaki tényleg úgy visít, mintha a fogát húznák. Az izzadt

kopasz fazon elmosolyodik, majd a levegőt kifújva, csöndesen, kimerően megszólal.

A szavait, hogy „kislány, Mária”, az újszülött bömbölésétől már szinte alig lehet hallani, és én mindent elfelejtve azon gondolkozom, hogy atyavilág... ■■■

Talán én vagyok az, aki sír...

GÁZ VAN: itt a digi-forradalom

Tukmálják, hogy olvassam: ránk tört.¹ Vagyis, hogy vegyem már tudomásul hogy ipari forradalmakban már a „harmadiknál” tartunk, (én még a második végénél se...). A „harmadik” alatt sok minden mellett (új energiahordozók), azt kell érteni, hogy benne vagyunk a *digitális korszakban*. Nagyon kell neki örülni: hogyan találnád meg a Jászszentkarafaszántói Imakönyvsarokvas-készítő Kft.-t GPS nélkül? Mivel játszanál az orvosi rendelőben két órát, ha nincs okostelkód? De van ennél jobb is a kínálatban: a konyhát (hűtőgépet, takarító automatát, mosást-vasalást) elintézik a kütyük és algoritmusok. Sőt, ma már autók száguldanak sofőr nélkül, miközben az utas Harry Pottert olvas a hátsó ülésen; férjed/feleséged zsebében a *smart phone* elárulja, hogy társad épp hol/kivel csalsz meg (melyik utca, melyik szám, név, fénykép, jövedelem stb.). És mivel figyelni testműködésed, felírja (talán szádba is nyomja) a legújabb kardió-gyógyszert. A gépek nem lázadnak (ahogy H. G. Wells jósolta anno), hanem hűségesen szolgálnak. Ráadásul nem kell keccsölni, hátsó tengelyt emelgetni – a kocsikat automata gyár gurítja ki az utcai parkolóba – elől bemegy a pléh, festék, kábeltömeg és üveg, a végén kijönnek a kocsik – alig látsz melóst: minden automatikus. Még a forgalmi kiváltását is elintézik. Itt a mennyország.

Mennyország?

Ahogy a Móricka elképzeli. Az önvezető autók már bűnösök az első halálos gázolásban, a zsebedben lévő okostelefon téged jelent fel a hatóságnál (mert rá vagy kapcsolva), tudják rólad, kinek mit mikor szídtad a minisztert, a gyógyszer, amit a szádba dug, csak kísérleti darab, hetekig nyomod az ágyat tőle. (Nemrég lett bírósági ügy egy ilyen végzetes amcsi gyógyszerkísérletből...)

A digi-korszak árnyékos-sötét következményeiről kevesebb szó esik, bár szociológusok már rég felszólaltak. Mert pl. a *robot-technika* berobbanása – az algoritmusok uralma – ezrével termeli a munkanélkülieket. (A Volkswagen művekben tizenöt éve a gyártósorokon 1500 ember dolgozott, ma 64 robot forgatja, szereli-festi a kocsikat, a kirúgott, utcára került szerelők meg vagy átképzésre járnak, vagy otthon nézegetik az álláshirdetéseket.) Jó, ha nincs meló, az kinek-kinek magánügye, de az új digitális (robotikai) rendszer a gazdaságot is gáncsolja: a munkanélküli ugyanis nem vásárol, mennél több a robot, annál kevesebb a vásárló: pedig – mint a kézikönyvek mondják – a piacgazdaságot a vásárlás tartja fenn.

Az óriáscégek is sírnak: ami korábban a legjövedelmezőbb beruházás volt – hardvergyártás –, az leértékelődött: mára a szoftvertermelés, a program és algoritmus lett a menő. A Google nem csinál gépsorokat, nem bányászik olajt, mégis ő vezeti a szuper-cégek világranglistáját.² Nagy fordulat, senki se gondolta volna, hogy a programok írása vagy alkalmazása ilyen fokon lehet jövedelmező, aztán mára, az erre az e-technikára épült cégek – Amazon, Facebook, Microsoft stb. – előnye már behozhatatlan. (Még az IT-iparban is sírnak a hardvergyártók, ld. pl. hogy a Cisco, meg az IBM teljesítménye nem is szerepel a 2016-os listán.) Na, jó, a repülőgépgyártás megmaradt, mert kellene az újabb és újabb vadászbombázók, lopakodók, mint ahogy tengeralattjárókból is rendelnek évente vagy húszat. (Kinek adják el? Nemcsak Amerikának... – ennek is van már bűnlajstroma...)

Az algoritmusokkal dolgozó cégek és a programozók a digi korszak császárai – soha nem kerestek ennyit, mint manapság. Mi is csinálunk úgy, mintha örülnénk, hogy szeretőnk leveleit ilyen-olyan központban olvassák (a gépek), hogy teljes titkos profilunk forog sok hatóság és a kereskedőcégek képernyőjén. (Tudják pl. mi az izlésed, mit szeretsz olvasni, és jönnek a személyre szabott reklámok garmadával.) Nagyobb baj, hogy a „harmadik ipari forradalom” hozta nyakunkra a *cyber-war* fenyegetését, a *világhálón* vívott háborúk veszélyét. Ez az igazi gáz.

Mert ez már nem veszély: már bejött az ajtón, és fenyeget. (Pár hónapja a Yahoo-t, az IT-ipar óriáscéget fúrták meg³, részvényei zuhantak, majdnem bedobta a törülközőt. (A bevallott kár: 500 millió dollár volt.) De a J. P Morganba, az egyik legnagyobb befektetési bank adatbankjába is betörték – egy olyan intézménybe, mely jövedelmének három százalékát biztonsági berendezésekre költi: nincs nála jobban védett intézmény. Aztán a szemét hackerek mégis csak feltörték azt a lakatot – igaz, csak szimbolikus kárt (76 millió dolláros balhét) okoztak. Szerintem csak jelezni akarták, hogy itt vagyunk, és ha akarjuk, rámászhathatunk az egész cégre, aztán nézhetitek magatokat: jobbak vagyunk.

Magyarul ez azt jelenti, hogy eljött a hackerek – és ellen-hackerek – világa: lassan nem lesz érdemes drága repülőgép-hordozót építeni, mivelhogy egy lappal meg egy felturbózott kémprogrammal le lehet állítani egy város elektromos műveit, netán vízszolgáltatását. (A rossz emberek, kísérletként, egy amerikai kisváros esetében már csináltak ilyet.) De – te is tudod – ha lekapcsolják a villanyt, visszaesünk az őskorba, befagynak a közintézmények, megállnak a liftek, a kórházban nem megy a lélegeztető gép, leáll a művérkészítő berendezés. És persze a bankból sem tudod kivenni a pénzed, mert a kiadó automata is tropára megy. De van rosszabb scenárió is: megtámadják a légi irányítási rendszert, ami összeomlik, ennek horror-következményeit hollywoodi filmekben nézheted. Nem sorolom, elég, ha elképzeled, és összetojod magad. Az egészben az a ciki, hogy a csodatankok/tengeralattjárók várják az ellenséget – észre se veszik, hogy felettük-alattuk összeomolhat a rendszer.

De hál'istennek ez csak a *cyber-war* egyik oldala. A világ legnagyobb hadseregeiben már legalább húsz éve tréningben állnak a legtitkosabb egységek, az *ellen-hacker* csapatok. Őrült tempóban fejlesztik algoritmusait – ők hivatottak elgáncsolni a támadó hackereket. (A leghíresebb ilyen ellen-hacker egység, az izraeli „8200” fedőnevű csapat.⁴ Érdemes belenézni eredményeikbe – ha sikerül áthágni a biztonsági korlátokat.) Ezek a fiúk (és programjaik) hihetetlen dolgokra képesek – elég, ha csak a csoda-programra, a *Stuxnet*-re utalok, mely 2010-ben képes volt – üzemi hibának álcázva – behatolni a legtitkosabb iráni atom-építményekbe, leállítani az uránleválasztáshoz szükséges centrifugákat. Az atombomba-fejlesztés azonnal bedőlt: Irán feladta programját – inkább aláírták az (átmeneti) fegyverletételt. És ez, csak amiről tudunk, az ellen-hacker csapat – nemcsak Izraelben, de Amerikában, Oroszországban, sőt Kínában is – titkos társulat, résen van, és megvéd a nagy balhétől. És persze vissza is támad, de erről aztán végképp nem tudunk semmit.

A baj csak az, hogy a rabló-pandúr játékokban a „rablók” mindig egy lépéssel a pandúrok előtt járnak. Így van ez a *cyber war* esetében is. (Lehet, hogy csak én vagyok pesszista, és már rég tudják, mit fog lépni az „ellenség”, és alávágnak a készülő nagy-hacker támadásnak. Lehet, de azért nem árt, ha tudod, hogy évi több ezer nemzetközi szinten folyó hackertámadásról van szó. Ezeket kivédik, szó sem esik róluk, nem vagyunk beavatva: jobb is nekünk.) De pandúr oldalon tényleg bajok vannak: a WikiLeaks és Snowden tömeges adatszivárogtatása (a jónép felvilágosítását szolgáló tömeges adatlopás) - a rend-

szer sebezhetőségéről is szól. Bár én Snowden-párti vagyok – „információ szabadságot!” –, azért fura, hogy egy tűzfalakkal, biztonsági zárankkal ellátott *high security* rendszer ennyire átvágható. (Tudom, dolgoznak a megoldáson...hm.)

Az üvegszál-optika karrierje

A „harmadik” forradalom sztárja az üvegszál-optika. Hajszálnyi üveg”drót” (egy-egy szál: 0.25 mm átmérőjű, és több ezer adatot képes fénysebességgel továbbítani egyszerre). Ez lett a digiforradalom lelke. Ma az ilyen szálak sokszorozásával készült kábeleken telefonálsz Dél-Afrikába, ezek hálózák be a világot, a tengereket, sivatagokat, háborús színtereket és az Északi-sarkot. A műholdrendszerek az égben, üvegszál-háló a Földön tartják kézben a világot. Hát persze, hogy a pénzvilág találta fel ennek a mikronnyi csodának pénzt generáló alkalmazását. Az ún. HFT (*High Frequency Trading*) a fénysebességgel futó vásárlás-eladás – a legfrissebb tőzsdei mánia, az üvegszálak biztosította hihetetlen sebességén alapul. De – mint ezt kedvencem, Michael Lewis megírta a *Flash Boys* c. könyvében⁵ – ez nem volt elég. Tegyük fel, hogy a bróker cég New Havenben ül, és a Wall Streeten kereskedik. Az oda vezető üvegszál persze cikcakkban fut, kikerül egy tavat, egy-egy háztömböt, folyót stb. – ami idővesztés. A „*flash boy*”-ok rájöttek, hogy ha nyílegyenesen vezetik az üvegszál-köteget – akkor nyernek néhány *ezred másodpercet* (!) – olyan mikro-időintervallumot, amelyben (hipersebességgel persze) azt csinálnak, amit akarnak. Így is lett, városokon, tavakon, játszótereken keresztül túrták a földet és lefektették az új, nyílegyenesen futó kábelt – több százmillió dollárért –, de tényleg nyertek 40 milliszekundumnyi előnyt a konkurenciával szemben.

Másképp fogalmazva: 40 milliszekundummal gyorsabbak lettek, mint a mezítlás piaci résztvevők... Ami azt hozta, hogy ha valamelyik piacon megjelenik egy részvénytársaság kínálat, a „boyok” a konkurenciánál előbb érnek oda, és learatják a kínálatot, aztán – drágábban – azonnal tovább is adják a cuccot. Az új optikai kábel és a hozzá fejlesztett szuperkomputer ezredmásodpercenként több ezer tranzakciót képes bonyolítani. A *NYT Magazin* szerint (2014. április 6.) ez a felfedezés volt az elmúlt ötven év legnagyobb újítása a tőzsdézésben.

Közbe van iktatva persze egy ún. „fekete doboz”: az a két-három óriásbank, ami ki tudta építeni saját milliszekundumos rendszerét – ott, e „fekete dobozokban” manipulálja a rendelés-eladás feltételeit: nincs a világon hivatal, felügyelő, konkurens, ami oda be tudna nézni. Mi lehet benne? – máig titkos. Vagyis kikerülték a tőzsdefelügyeleti rendszert is. És ezzel az új (digi)technikával lefölözik a teljes részvénytársaságpiacot. Közben mind az eladót, mind a vevőt jól „leveszik”. Mert, hogy újdonsága miatt (meg hogy egyelőre senki sem érti, hogyan is működik ez a cucc) ez a fajta kereskedelem nincs is szabályozva. Lewis azért írta meg könyvét, hogy felhívja a SEC (tőzsdefelügyelet) ill. az államügyész figyelmét erre a kétes üzletre. Zárójelben: Lewis felfedezése egy Brad Katsujama nevű tisztességes nagybefektető HFT-re alapított cégének kísérleti eredményeit használta – Katsujama, a tisztos profiton túl azért is alapította üzletét, hogy leleplezze a bankvilág újabb ágazatában tobzódó visszaosságokat. És jött Lewis, aki volt olyan verzátus a szakmában, hogy megírja-leleplezze az egész ágazatot. Lett is eredménye: ma már a New York-i államügyész foglalkozik e sunyisággal – végre egy filosz bele tudott szólani a *high finance* zárt világába. (Nem biztos, hogy sokáig fog ezen az ügyön dolgozni. Egyik elődjét, a korábbi államügyészt, aki 2001 és 2005 között alaposan rászállt a pénzügyi visszaélésekre, és egy sor csalást leleplezett le biztosító társaságoknál, részvényforgalmazásban stb. – szóval ezt a fiút a *High Finance* meguntta, botrányba kergették, lemondásra kényszerült. A cégek ereje nagyobb, mint a törvény képviselőjének jogi hatalma.)⁶

Mivel erről már írtam itt-ott, most csak érintem ezt a technikát, ez is a „harmadik ipari forradalom” szülötte, teljesen átalakította – és sok tekintetben elbizonytalanította – a részvény- és kötvénykereskedés menetét. Mert akik ismerik – négy-öt óriásbank –, azok kaszálnak, a többiek próbálkoznak, de mivel iszonyú drága e rendszer kiépítése, egyelőre a „nagyok” vannak nyérésben.

És – tennem hozzá – a HFT kiépülése újabb veszélyeket hozott a Wall Streetre: ennek a forgalmazásnak köszönhetően jó néhány cég bedőlt, de én inkább az egész tőzsdeipar kockázatát számolnám. Szakemberek szerint a 2010-es „*flash crash*” – aminek több százmilliárdos buktáját a *program-vezérelte* kereskedés hibája okozta – kispályás próbálkozás volt az új rendszer rizikójához képest.

Megyek tovább a potenciális kockázatok során. A *Big Data* nevű internethálóról (a milliárdnyi adattömeget kezelő „halászatról”) sejtünk már ezt, azt. Sejtünk, mert a milliárdnyi adat gyűjtésével akarják kiszűrni a terroristákat, hackereket, egyéb rosszfúkat. De a Big Data mellett (alatt) az ún. „*Deep Data*” nevű internet mélyrétegről szinte alig tudunk valamit. (Nemcsak titkosított, de hozzáférése is veszélyes). Felteszem, hogy nagyrészt „rossz emberek” használják, de legális cégek is be-benéznek ide – enélkül éhen halnának. Ám épp ez a kockázat, hogy se a Big Data, se a Deep Data „közlekedési szabályai” – ellenőrzési lehetőségei – nincsenek kidolgozva. Ez egy szürke vagy fekete zóna – tele kockázatokkal a tiszta fehér (legális) net-forgalmazás számára is. (Ha laikus oda bemerészkedik, egy rakás vírust hoz magával vissza a „fehér” klaviatúrájára. És nincs mentsége.)

Sofőr nélkül a jövőbe

Örvendezünk, hogy Kaliforniában és Németországban már önvezérlő autók rohangásznak, nincs sofőr csak utas, és a progi mindent megcsinál helyetted. (Tesla művek e piac vezetői, ha jól tudom.) És az „önjáró autó” lett az új korszak szimbóluma. De mivel e téren óriási a verseny, előfordul, hogy majdnem kész állapotban dobják piacra az e-kocsikat – már meglett az első halott, a botrány dagad: lehet-e egyáltalán a közlekedési helyzetek *véletlen szabályozta* részét programokkal, automatákkal kikerülni? Szerintem nem lehet. Legújabbban Németországban ment neki az önvezérlő autó egy busznak, halott nem volt, de felvetődött a forgalmi engedélyek megvonásának kérdése. A német minisztérium egyelőre nem ment bele a kitiltásba, megvárják, még egy pár halott összegyűlik, aztán akarnek lecsapni. Tudjuk, a közlekedési törvényeket mindig is vérrel írták. Most is vérrel fogják írni. Egyébként a „kísérletezők” javára kell mondanom, hogy minden egyes e-autóra szabályként írják elő, hogy az anyósülésen utazó figyelje a helyzetet, meg a kocsi döntéseit, és ha kell, korrigálja a program lépéseit. (Más kérdés, hogy volt már olyan eset, amikor a programvezérlés nem engedte, hogy az utas beleszóljon a dolgába...)

A digi forradalomban nagy a verseny, ezért előfordul, hogy lespórolják a rákészülést, kiérlelés idejét, és inkább félig kész cuccot dobnak a piacra, csak hogy elsők legyenek: mert „a győztes mindent visz.”

Óriások – algoritmusokból

Említettem, hogy a világtőke szerkezetében óriási átrétegződés következett be: tíz éve az Exxon, Gazprom, General Electric vezették a tőzsdei kapitalizáció listáját, ma már az IT-cégek (Apple, Microsoft), illetve a programokkal, algoritmusokkal, BigDatával dolgozó vállalatok állnak a lista elején (Google – újabb nevén: Alphabet –, Apple, Amazon, az Exxon csak az ötödik.). Ami, ha közelebről megnézzük, furcsa átalakulás. Ugyanis az iskolában még azt tanultuk, hogy ha valamit termelnek – vasúti kocsi, eper, kredenc –, az egy idő után elfogy. És ahogy fogy, úgy emelkedik az ára, az utolsó darab a legdrágább. Igaz, újra lehet kezdeni a kredengyártást is, de ott is ez a törvény érvényesül: fogy, és drágul. A „határhaszon” elméletben – valamikor – az a példa járta, hogy amíg sok búzás zsák van, ára alig változik, az utolsó zsák viszont már nagyon drága lesz. Ma persze már nem használjuk a határhaszon elméletet, mert sok minden jött azóta: szervice-társadalom meg az elavulás jelenség (mesterséges és morális változatban): divatok jönnek-mennek, a termék, ami avul, aminek „erkölcsi kopása” van, az egy idő után nem termel profitot, azt

kiveszik a forgalomból.) A szolgáltatóiparban még jobban változott a helyzet: adótanács vagy bankszámla sem fogy el, legfeljebb a bank becsődöl. Most ez a „nem fogy el” logika működik a programok, algoritmusok gyártása terén, bár itt már keveredik a termék és a szolgáltatás fogalma: egy program nem tud elfogyjni, legfeljebb telítődik a piac, és csinálnak egy újabb verziót. (Hányadik Word vagy Photoshop progival dolgozol? Mire jók a programnevek mellett kiírt 3.0 vagy 10.0 számok?) Ezeket a termékeket nem a raktáron lévő darabszám határozza meg, hanem a piac telítettsége – amíg új és felkeltették rá az igényt (reklám, promóció) – drágább, ha már sokaknak van belőle, „mérsékelt” áron megy el. Amit mondandó vagyok: a programok vagy a digitális forradalom friss termékeinek bearázása igencsak problematikus lett.⁷

Zárójel: a programok-algoritmusok viselkedéséről. Olyan ugyanis van, hogy régebbi program csak régebbi gépen működik, akkor itt a végállomás, mert az őskomputerek vagy eltűntek (múzeum), vagy nem működnek. 1989 után, a Stasi ügynökök egy hányada azért úszta meg a számonkérést, mert ugyan megvoltak a szalagok – adatokkal, névvel, jelentésekkel stb. –, de nem volt meg a program, ami „olvasni” tudta volna azokat. És mikor előkerült a progi (egy idős nyugdíjasnál), akkor meg nem találtak gépet, amin futni tudott volna a progi és az olvasási művelet. (Régi ruszki gép volt, csak azon futott ez a progi, azt meg a Fal után ócskavasként kidobták...) Így aztán hiába volt meg az adat szalagon, lát-hatatlan maradt. Ez is egyfajta avulás. Zárójel bezárva.

Oké, itt van a „harmadik”, használjuk, örülünk, ha működik/fejlődik, csak ne feledjük: van mitől félnünk is – mint minden forradalom esetében. Csupán ennyi a gáz. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Jeremy Rifkin: *The Third Industrial Revolution*, NY. 2013. The Economist A third industrial revolution, 2012. ápr. 21.
- 2 *The Economist*, 2016. szept. 17.: 2006-os sorrend: Exxon Mobil, GE, Gazprom, Microsoft, Citigroup 2016-os sorrend: Apple, Alphabet (Google új neve) Microsoft, Exxon Mobile, Amazon, Facebook.
- 3 *Financial Times*, 2016. szept. 25.
- 4 *Financial Times*, 2016. július 10. <https://www.ft.com/content/69f150da-25b8-11e5-bd83-71cb60e8f08c>.
- 5 *Flash Boys: A Wall Street Revolt*, New York, 2014.
- 6 Ld. List of Cases of Attorney General Eliot Spitzer. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_cases_of_Attorney_General_Eliot_Spitzer#Others.
- 7 Régi példa ugyan, de olyan, ami ma is figyelmeztető tábla.

Robert Merton–Robert Sholes páros az opciós kötések és kötvények bearázásáért (is) kaptak Nobel-díjat, 1997-ben. Erre a modellre épült a Long Term Capital Management nevű cég, (John Meriwether volt bróker főnökletével) hihetetlen kockázatokkal vállalva – hisz mögöttük volt a Sholes-féle elmélet. 1998-ban 120 milliárdos hitelbe mentek bele, de – minden idők legnagyobb – vesztességével buktak. Allen Greenspan, Fed-elnök tizenhat bankot hívott össze, dobják össze a hiányt, különben a teljes pénzügyi rendszer összeomlik. Összedobták. De a probléma – a kockázati plafon és a bearázás – itt maradt, sőt óriásira nőtt a digitális forradalom pénzügyeiben. A LTCM veszélyt jelző felemelt ujj maradt mindmáig. (A LTCM esetét ld. Roger Loewenstein: *When Genius Failed. The Rise and Fall of Long Term Capital Management*, NY. 2001.)

Almási Miklós (1932): Az ELTE és a Művészeti-elméleti és Médiakutatási Intézet professor emeritusa. Kezdetben dráma (színház) és filozófia határozta meg életét, Lukács György tanítványaként sajátította el a szakmát, valamint a holisztikus gondolkodást. Első könyveit ez az észjárásbeli habitus határozta meg. 1990-től kezdte érdekelni a gazdaságfilozófia, egyáltalán az ökonómia (finánckapitalizmus), amiben sokat segítette az a kétszer egy év, amit Amerikában töltött: e rendszer működésének testközelebi élménye határozta meg további tevékenységét. Attól kezdve véli úgy, hogy a világ folyását e tőkeformák globális – és radikálisan új – működése (és diszfunkciója) határozza meg. Szerelme azért az esztétika maradt, oktatóként, kritikusként, esszéistaként a művekkel való bibelődés, a hermeneutika és elemzés tölti ki életét. 1987-ben választották akadémikussá, 2004-ben kapott Széchenyi-díjat. Könyvei a Kalligramnál: *A szerelem lehetetlensége* (2012), *Bevezetés a 21. századba* (miniesszé, 2015).

A magyar nők képe és funkciója a kortárs szlovák prózában

Anton Baláž: *A feledés földje* (2000)
és Peter Juščák: *...és ne feledd a hattyúkat!* (2014) című könyve alapján

Az idegenek, illetve az idegen szereplők már a romantika korától állandóan jelen vannak a szlovák irodalomban. A romantika irodalmának velejárója a jókról, azaz a mieinkről és a rosszakról, azaz az idegekről (törökökről, magyarokról, oroszokról stb.) szóló „mítosz”.¹ A huszadik század húszas éveire úgy is tekinthetünk, mint egyfajta határköre – főleg Ivan Horváth² és Ján Hrušovský művein keresztül –, mivel az „Európára való ablaknyitás” korszaka letörölte az exkluzivitásnak azon jegyeit, amelyeket az idegen alakja közvetlenül vagy közvetve a tématervezettséghez hozzáadott. A második világháború, de leginkább 1948 után az ideológiai tendenciák kifejezően voltak jelen a szlovák próza nagy részének összes szerkezeti szintjén, és ez főként az egyes kiválasztott nemzeti etnikumokhoz tartozó szereplők, kiváltképpen az oroszok³ és a németek ábrázolására volt hatással.

A más nemzetiségű szereplő besorolása egy szöveg epikai struktúrájába minden alkalommal determinált. Az elemzés során erre is tekintettel kell lennünk. A konkrét nem-szlováknak tulajdonított attribútumok a legtöbb esetben első kézből tájékoztatnak a mű keletkezési idejének társadalmi-politikai körülményeiről, és nemegyszer az irodalom mint olyan funkciójáról szóló elmélkedésre is buzdítanak.

A szlovák irodalom már negyedszázada nincs alárendelve a politikai hatalomnak, és éppen ezért nem kell „megváltoztathatatlan történelmi igazságokra” támaszkodnia, és ezek alapján (de)formálnia a nemzeti öntudatot. A 2000-es év óta egyre több „határon átívelő” alkotás születik. Az „idegenség” jelenségéhez való kapcsolódás elsősorban azokra az írókra jellemző, akik szlovák szereplőiket külföldi környezetbe szituálják (Kepplová, Dobrakovová, Rosová stb.), vagy nemzeti történelmünk megformálásakor automatikusan az (eticitás elvével meghatározott) idegenséghez jutnak el (Krištúfek, Rankov, Krajňák, Juščák, Hunčík stb.).

Főként az utóbbi irányvonal tűnik bizonyos esetekben problematikusnak. Ennek egyik oka – ahogy az már többször felmerült –, hogy a kortárs szlovák próza az emlékezet aktualizálására törekszik, emellett a kritika elvárja tőle, hogy ne terhelje pátosz, és konfron-

tálódjon a sztereotípiákkal.⁴ Csak hogy a szlovák irodalom fejlődése során megfigyelhető, hogy minél igényesebb célokat rendeltek a teljes társadalmat érintő funkcióihoz, annál bonyolultabb és kétségesebb volt azok teljesítése. Az az elképzelés, hogy éppen a mai szövegek ambíciója az emlékezet objektív aktualizálása – vagy hogy egyenesen képesek erre, ráadásul pátoszmentesen és távolságot tartva a gondolati sztereotípiáktól –, meglehetősen problematikus.

Fel kell tennünk a kérdést, hogy a történelmi határvökvre reflektáló kortárs próza olvasása során gondolkozhatunk-e egyáltalán a sztereotípiákkal (a gondolatiakkal vagy a nemzetiekkel) való bármiféle konfrontációról. Konfrontáció alatt itt viszont nem közvetlen, valós igazságuk vagy hamisságuk bizonyítását értjük, inkább az imagológia keretén belüli konfrontáció érdekel bennünket.

A sztereotípiát a humán tudományokon belül többféleképpen jellemezhetjük – ez összefügg a fogalomnak a szociológiával, a pszichológiával, az etnológiával stb. való interdiszciplináris kapcsolatával. Lippmann első meghatározó definíciója⁵ óta („a fejünkben lévő képek”) a fogalom változásokon ment keresztül. A változás főleg azt a tényezőt illeti, amire a fogalom használatkor a legnagyobb hangsúly helyeződött. Az érdeklődés középpontjában sokáig a sztereotípia és a jelölt objektum állt. Manapság már az a megközelítés rezonál, amely a sztereotípia „gyártója”/használója és az adott sztereotípia közötti összefüggést vizsgálja.⁶ Ma ez a szemlélet a meghatározó az imagológiai elméletekben.

Az imagológiai megközelítés

Főként arról, a francia komparatiztika számára specifikus területről van szó, amely „az irodalomban megjelenő nemzeti sztereotípiák kritikai analízisével” foglalkozik.⁷ A módszer tekintve a tanulmány imagológiai kiindulási pontjaként két modellt állíthatunk szembe egymással: Joep Leerssen⁸ holland komparatistáét és Bahman Namvar Motlagh⁹ iráni szemiológusét. Ezt kiegészítjük továbbá Róbert Gáfrik *Komparatistická imagológia* [Komparatiztikai imagológia] és Pavol Koprda *Hugo Dyserinck: Komparatistická imagológia*¹⁰ című tanulmányaival, Hugo Dyserinck értekezésével és Daniel-Henri Pageaux¹¹ különbözőség-teóriájával. Az imagológiai értelemben vett kép elméletét mint több sztereotípia eredményét a cseh származású hungarológustól, Rákos Pétertől¹² vesszük át.

Az imagológia a nemzeti sztereotípiáknak a szövegben való érvényre juttatását és funkcióját vizsgálja, azt, hogy az irodalmi nemzeti sztereotípia milyen mértékben vesz részt a szöveg alakításában, és hogy az adott irodalmi képet mindez hogyan motiválja. A szereplők tekintetében az imagológiai elemzések kitérnek arra is, hogy a szerzőt a szereplők külső és belső jellemzése során mennyire befolyásolják a nemzeti sztereotípiák, milyen irodalmi nyelvi eszközöket használ ehhez, és hogy a szereplők etnikai hovatartozása mennyire határozhatja meg a szövegen belüli szüzséalkotó viszonyokat, valamint arra is, hogy a nemzetiségétől függően az adott alak milyen környezetben mozog, hogyan nyilvánul meg, stb.

Az imagológiának nem az a feladata, hogy bebizonyítsa vagy megcáfolja az egyes sztereotípiák való(tlan)ságát, hanem elsősorban úgy tekint rájuk, mint a „trópusok” egy formájára.¹³ Az imagológia módszerei egyúttal párhuzamba hozhatóak az újhistorizmus módszereivel, amely úgy tekint az irodalomra, mint a társadalmi és a politikai kontextus szociális interakciójának egy formájára. Az irodalom tehát az egyik oldalon szerzői konstrukció (a társadalmi részeként), a másik oldalon mint az artefaktum maga, befolyással van a társadalomra.¹⁴ Éppen a sztereotípiára – abban a formájában, ahogyan azt az imagológia meghatározza és megkülönbözteti – tekinthetünk az irodalom társadalmi meghatározottságának példájaként.

Szükséges-e különlegesen viszonyulnunk a magyarok alakjához a szlovák irodalomban?

A magyar szereplők megalkotásáról és a kortárs szlovák prózában ily módon kialakult képükről nem beszélhetünk anélkül, hogy ne vizsgáljunk meg azt egy tágabb társadalmi és kulturális kontextusban is. Ennek a tanulmánynak viszont nem feladata a történelmi tények vagy a politikai környezet számbavétele, bár néhány fontosabb tényezőt meg kell említenünk.

A magyar etnikum szlovák irodalmi ábrázolása emlékezetünkbe kellene idézze annak európai formáját/modelljét. Viszont a két nemzet csaknem ezeréves együttélése (először a közös történelmi magyar, majd az osztrák–magyar államban) is érvényt szerez magának ebben a folyamatban, és nem utolsósorban értelmet is nyer. Irodalmunkban a más nemzetiségű szereplők közül éppen a magyarokat jelenítjük meg és tematizáljuk a leggyakrabban. De főleg a tizenkilencedik századtól – a kor irodalmának funkcióját figyelembe véve¹⁵ – az ő alakjukat övezi a legtöbb sztereotípiáé.¹⁶ A közös/kölcsönös állam fogalmát viszont nem érthetjük szó szerint. „A közös szlovák–magyar múlt igazából nem tartozik mindkét nemzethez ugyanolyan mértékben. Valami az egyikhez, valami a másikhoz, valami pedig vitatható, hogy kihez tartozik. (...) A közös múlt a valóságban nem egyforma, épp ellenkezőleg, mindenki a maga módján magyarázza, és gyakran ugyanazokat a dolgokat egészen más-hogy értékeli.”¹⁷ A szlovák kulturális öntudat rendelkezik néhány mítosszal és sztereotípiával¹⁸, amelyek megrontották, és a mai napig is megbontják a magyar nemzethez fűződő kapcsolatainkat. Ezek közül megemlíthetjük az úgynevezett ezeréves szolgaság mítoszáét, vagy például a Bél Mátyás etnikai hovatartozásáról szóló, vagy más nemzeti mítoszokat.¹⁹

A nemzeti sztereotípiák és a szlovákok kulturális identitása ellen (főleg a tizenkilencedik század második felében) intézett szisztematikus támadások kombinációja, ami történelmi tény, a magyar nemzet szlovák irodalmi képének kialakításában sem feltételez semmi jót. És az is igaz, hogy a „magyarkérdés” Szlovákia területén egyike volt a legfőbb politikai ütőkártyáknak (és ma is az), és a jelen politika szótárában csak „magyar kártya”-ként rögzült.

Ebben a tanulmányban a magyar etnikummal kapcsolatos nemzeti sztereotípiákat vizsgáljuk a komparatív imagológia módszereinek segítségével Peter Juščák és Anton Baláz regényeiben. Mindkét szerző a kortárs, azaz az 1989 után íródott szlovák irodalom képviselője.

Peter Juščák ...és ne feledd a hattyúkat! című regényének imagológiai elemzése

„Egy karcsú, magyar nő, akinek hosszú, fehér sál volt a nyakában, megpróbálta az elromlott viszonyokat rendbe hozni. Danutára mutatott, és azt kérte:

– Mondja meg valaki lengyelül, hogy bocsásson meg ennek az örült német nőnek!

Irena vállalta magára, lefordította a kérését, és a fehér sálás magyar nőnek egyre nagyobb lett a becsülete.”²⁰

Peter Juščák 2014-ben megjelent *...és ne feledd a hattyúkat!* című regényének cselekményét a lágér/Gulag környezetébe helyezi – a második világháború vége után létesített „munkajavító-nevelő” táborba. Juščák ezzel Pavol Rankov 2011-ben megjelent *Matky* [Anyák] vagy részleteiben Anton Baláz 2008-as *Tábor padljých žien* [Bukott nők tábora]²¹ című regényének tematikájához csatlakozik.²²

Csakúgy, mint Rankov és Baláz regényeiben, ebben a könyvben is különböző nemzetek képviselői jelennek meg. A regénynek a szlovákokon, németeken, ukránokon, oroszokon és lengyeleken kívül magyar nemzetiségű szereplői is vannak. Imagológiai elemzésem első részében azt mutatom be, hogy Juščáknak az egyes nemzetiségek jellemzőivel való irányított és szisztematikus munkája²³ hogyan befolyásolja a teljes regény szüzséjét.

A történet főszereplője a szlovák nemzetiségű Irena Kalaschová, akit egy abszurd és gyorsan lefolytatott per ítélete alapján – és annak ellenére, hogy gyermeket vár – elhurcolnak férjétől és kislányától. A Szibériába tartó vonaton, embertelen körülmények között szüli meg második gyermekét, aki ott helyben, még a vonaton meghal. A táborban megismerkedik egy politikai fogollyal, Sotával, akinek a táborban fiút szül, Ivant. A gyerekek már születésekor állami tulajdon, és később a Szovjetunió egy gyermekotthonába kerül. Irena az államhatalom miatt elveszíti mindhárom gyermekét, de végig harcol a sorsa ellen, bár hiába próbál ellenszegülni. Irena Kalaschová alakja mellett a regénynek más etnikumú szereplői is vannak, különböző társadalmi osztályokból származó, más-más életkorú és hitű orosz, ukrán, lengyel és német nők, és a fiatal magyar színésznő, Katalin.

A szerző az etnicitással való foglalkozást alárendeli a regény igényesen megalkotott fabulájának. A történet több idősíkon fut párhuzamosan, feltűnően használva a retrospektív narratívát.

A szerző a rabok között lévő feszültség és egy köztük kirobbanó veszekedés ábrázolásával már a könyv elején összefoglalja azokat az előítéleteket és sztereotípiákat, amelyeket ezek a nők egymás iránt éreznek: „»büdös német fasiszták, kommunisták, nyomorult németek, sóher magyarok« voltak a hibásak, mindenki megkapta a magáét»²⁴. Az etnicitásnak eleinte inkább szüzséalkotó szerepe van. A szereplők elsődleges kapcsolatait a származásuk és a közös nyelv köteléke²⁵ határozza meg, valamint a hasonló szokásaik (erre a szerző többször is rámutat, amikor szereplői közösen próbálnak meg imádkozni). Az, ahogyan a nemzeteknek ezek a berögződött tulajdonságai („– ...merthogy a mi orosz természetünk már csak ilyen – folytatta Zsenya. – Az orosz vendégszerető, barátságos, engedékeny, szenvedő, hogy is mondjam, éppen ideális arra, hogy valami gazember a nyakára üljön»²⁶) a regényben folyamatosan átalakulnak, megmutatja, hogy ezek a meggyőződések mennyire problémásak, és hogy a szereplők valós cselekedeteivel szemben mennyire tarthatatlanok, vagy legalábbis ellentmondásosak.

Amennyiben a magyar *imago linguae*-t, a magyar szereplő *nemzeti nyelvéről alkotott képet* vizsgáljuk a fiatal Katalin alakján keresztül, láthatjuk, hogyan változnak meg az ő saját nyelvével kapcsolatos megnyilvánulásai. A bevezetőben Katalin a nyelvtudás hiánya miatt érzi magát kényelmetlenül. Bizonytalan, halálfélelme van, viszont a vonatban kialakult feszült helyzetben, az első színrelépésekor rögtön harmóniát teremt: „Egy karcsú, magyar nő, akinek hosszú, fehér sál volt a nyakában, megpróbálta az elromlott viszonyokat rendbe hozni. Danutára mutatott, és azt kérte: – Mondja meg neki valaki lengyelül, hogy bocsásson meg ennek az örült német nőnek! Irena vállalta magára, lefordította a kérését, és a fehér sálas magyar nőnek egyre nagyobb lett a becsülete.»²⁷ Miután megtudja, hogy Irena érti a nyelvét, ők ketten bizalmas barátnők lesznek: „A magyar nő Irena mellé ült, átkarolta a vállát, mint egy jó barátnő, és örült, hogy van itt valaki, aki tud magyarul.»²⁸

Katalin büszke nemzetének kultúrájára, azt a szüzsé lényeges pontjain mutatja be. Amikor Irena gyermeke megszületik a vonatban, Katalin azért, hogy megnyugtassa és felvidítsa, magyarul szaval neki: „Irena csukott szemmel hallgatta, így szívta magába a költészet áradatát. Katalin Mécs László verseit szavalta a szeretetről, Petőfi költeményeit a szabadságról, részleteket saját szerepeiből, s néha csöndesen énekelt valamit.»²⁹

Azonban ahogy fokozatosan ráébred a valóságra és a bizonytalan jövőre, úgy tudatosul Katalinban, hogy alkalmazkodás nélkül semmi esélye a túlélésre: „Én miskolci vagyok, ki olvasná el itt magyarul a levélkémet? Írd meg nekem szlovákul vagy lengyelül.»³⁰ Elveszíti saját nemzeti identitása kivételességének az érzését, és ez a szüzsé szintjén úgy nyilvánul meg, hogy a nő eltűnik a cselekményből, azaz innentől vagy mint a többi szereplő „titkos” emlékképe jelenik meg: „– Mint Katalin – súgta Irma. – Emlékeztek, hogyan táncolt nekünk a vonatban, mint egy hattyú? Hogyan zuhant le az égboltról? Hogyan

halt meg? Miért vagytok ilyen csendben? Mindent elfelejtettetek? – kiáltott fel hirtelen. Katalin mindent megérezett előre”³¹, vagy ismét a történetet harmonizálja: „Eszébe jutott (...) Katalin, ahogy az ő hatyúja felemelkedett a porból, csapkodni szeretne a szárnyai-val, és emelkedni, emelkedni magasabbra a kék ég felé, útközben pedig elmesélni mindent, kibeszélni a maga rosszul végződött, igaz történetét. Egyszer csak mesélni kezdte a történetét, nyugodtan, megfontoltan, mintha nem is órála szólna.”³²

Jučák a magyar nyelvet mint jellegzetes elemet kétféleképpen használja. Először is mint a nemzeti hovatartozásról, illetve annak hiányáról való meggyőződés leleplezésének eszközét, ahogy arra az idézetek is rámutatnak. A „nyelv képe” módosul, Katalin számára eltűnik annak elsődleges fontossága. A regény befejező részében az életben maradásért folytatott kemény harc után, a lágerben való túlélés érdekében, Katalin számára a saját nemzeti identitás- és összetartozás-tudata meggyengül, majd teljesen el is tűnik: „Az egyik csoportból magyar szó hallatszott, de Katalinnak nem volt bátorsága, hogy csatlakozzon honfitársaihoz, továbbra is ragaszkodott Irenához, mintha a nővére lett volna.”³³

Másodszor, a magyar nyelv a szerző számára a történet erotizációjának eszköze, beleavatkozik a történetbe, és részt vesz az **imago attributorum** kialakításában. „A fekete hatyú Katalin befurakodott a nézők közé, átkarolta Irenát, s egy ideig az arcába lehelt. Magyarul súgta neki: – Elrepülünk innen. – A vonat tovább zakatolt, s valaki abban a hidegben megpróbált tapsolni dermedt tenyerével. – Irena, hogy kell magyarul megköszönni? – kérdezte Sonja. – Köszönöm szépen. – Katalin, köszönöm szépen, te varázslónő.”³⁴

Katalin a regény elejétől határozottan erotizálja a cselekményt, az elbeszélő gyakran ruházza fel őt a „hosszú, fehér sálas, karcsú nő” attribútumával, míg a többi fogva tartott nő külső jellemzésére nem fordít akkora figyelmet. Katalin sokkal inkább foglal kozik a külsejével, mint a más nemzetiségű nők, ami nyilvánvalóan összefügg színészi hivatásával is.

A magyar nő alakja leginkább az Irenával való kapcsolatában, az érintéseken keresztül nyilvánul meg kifelé. A környezet erotizációjának egyik legegységelműbb eleme Katalin tánca a Szibériába tartó szállítóvagon közepén: „Meglendítette párszor a kezeit, mint ha szárnyak lennének, és a nők félrehúzódtak. Ámulattal figyelték a törékeny Katalint, ahogy kering a vagonban, és a szárnyait lengeti. Hirtelen könnyedén elszakad a földtől, aztán csak lebeg, repül, repül egyre magasabbra és magasabbra, vizek és rónaságok fölött köröz, a favagon korlátozó világa egyszeriben darabokra tört és szabad égboltrá változott. Ott pedig a hatyú Katalin bemutatta, hogyan egyesül az elérhetetlen magasságokban a szabadsággal. (...) Minden hiába azonban, hatyú Katalin fekete feje lesüllyed a vízfelszín alá, utoljára még megpróbál harcba szállni, de minden küzdelem felesleges. (...) Az éltető víz hatni kezdett, a madár szárnyai megerősödtek, minden lendítéssel nőtt a teherbírásuk, s meghódították újra a magasságot (...) A szabaddá tett hatyú keringett a vizek fölött, felröppent, aztán eltűnt a távolban...”³⁵ Jučák a táncon keresztül építi bele a szüzsébe a hatyú szimbólumát, amelyhez a többi szereplő az egyes határhelyzetekben kényszeresen vissza-visszatér. A hatyú a fogoly nők szinekdochéja, akiknek „a rendszer letörte a szárnyait, és az, hogy valaha újra szabadon szárnyalhatnak-e”, kérdéses marad. A magyar nő mint hatyú jelentősége a regény egyik súlypontja.

A Žilka Tibor által meghatározott erotizáló – magyar – női alak típusával³⁶ (a szlovák férfi házassága egy „csábító” magyar nővel, vagy a szerelemben esésük) összehasonlítva Jučák szereplője számára ezek a jelentések elvesznek, vagy ő tagadja meg ezeket. Erős fizikai vonzereje miatt Katalint a vezetők és az őnök is többször megerősözkölnék. A szerző pedig a nő tragikus sorsával kontrasztba állítja a többi nemzethez tartozó szereplőknek a magyarokról általában alkotott elképzeléseit: „És nyomban megy a hajó tovább Magyarországra, sötét bőrű magyar nők, táncosok és énekesek rázendítenek a magyar pusztára szomorú énekeire, s arról is dalolnak, hogy ebben a háborúban mekkora hibát követtek el. És a magyarok is táncba szökkennek a maguk módján.”³⁷

Katalin a külsejével és a belső tulajdonságaival feszültséget, titokzatosságot és harmóniát hoz a történetbe – ez a három elem a szövegben a fabula idősíkjainak megfelelően rétegeződik. A regény befejezésében, Sztálin halála után Katalin és a többi fogoly kiszabadul, bár számára a fizikai szabadság nem jelent sem biztonságot, sem reményt a jobb életre.

A **magyar nő képe** Peter Juščák regényében a nyelv és a nemzeti tulajdonságok elemeiből rakódik össze. Juščák szembeállítja egymással a sztereotípiákat, és teret ad nekik a regényben. Az igényes szövésű fabulával és a szereplők részletes pszichologizációjával ezeket az előítéleteket meg is cáfolja. Katalin pozitív tulajdonságokkal rendelkező szereplő, aki nek a „nemzetiségével összefüggő megnyilvánulásai” (a nyelve, a temperamentuma) beavatkoznak a történetbe.

Az elemzésünk szándékának tekintetében fontos megemlítenünk, hogy a tematizált anyag igényes feldolgozása ellenére Juščák nem foglalkozik a megjelenített nemzetek történelmének magyarázatával, csupán helyenként akasztja meg a történetmondást ilyen jellegű kommentárokkal: „Mikor Hitler betört Lengyelországba, a késmárki németek közül néhányan gyors karrierben reménykedve Karmasinhoz csatlakoztak, kezdtek nagyobbra tartani magukat a cseheknél, szlovákoknál, zsidóknál, magyaroknál, a ruszinokról nem is beszélve.”³⁸ A történelmi leírásokat nem módosítja – nem parodizálja és nem bagatelizálja, nem élezi ki, mint Pavol Rankov *Szeptember elsején (vagy máskor)*³⁹ című regényében, Hunčík Péter *Határeset*⁴⁰ című regényében vagy Peter Balko *Vtedy v Lošonci* [Akkor Lošoncon]⁴¹ című prózájában. Juščák regénye a lágerben játszódik – a foglyok csak az „itt és most” történő szituációkat élik meg, számukra ők maguk a lényegesek – saját történelemmel, amely bár objektíven alakult a nemzeti történelem hátterében, de nem befolyásolja a szereplők közös életét. Juščák regényének imagológiai analízise megmutatja, hogy az „itt és most” élő és cselekvő emberre vetett tekintet esztétikai szempontból meggyőző. A szereplők ábrázolásának ez a módja sikeresen kerekedik felül a nemzeti sztereotípiákon.

A szerző a regény első mondatában felteszi a kérdést: „Mi mindent kell egy nőnek elveszítenie ahhoz, hogy csupán egy jellegtelen emberi lényvé degradálódjon?”⁴² Erre többféle válasz is létezhet. Az imagológiai elemzés megmutatta, hogy az egyik lehetőség minden kétséget kizáróan az előítéleteknek, a szereplők sztereotip értékelésének és viselkedésének az elvesztése.

Anton Baláž *A feledés földje*⁴³ című regényének imagológiai elemzése

A *másnemzeti* elemek és motívumok használata Anton Baláž poétikájának is fontos jellemzője. Írásművészetének egyik legfontosabb sajátossága a különböző nemzetiségű, történelmi vagy társadalmi-politikai határhelyzetekben lévő alakok szerepeltetése. A huszadik század Európája bővelkedett az ilyen szituációkban. Baláž szövegei sok esetben ügyelnek a művekben megjelenő történelmi helyzetek, főként a második világháború előtti, alatti és utáni események pontos és tényszerű ábrázolására. A pontos tények megőrzésére irányuló szerzői ambíció, az ezek alapján kialakított fikció és a történelem határköveinek számító eseményeket dokumentáló történet az imagológiai elemzés szempontjából problémás. A Leerssen-modell feltétele a szöveg keletkezése pragmatikai szempontjainak vizsgálata, és az említett szerzői ambíciók alapján fel kell tennünk a kérdést, hogy a pontosság és a (történelmi, társadalmi-politikai) korrektség szándéka vajon hogyan jelenik meg a szereplők létrehozására irányuló munka során, a szöveg szintjén. Ezúttal Baláž prózája, *A feledés földje* című könyv magyar nemzetiségű szereplőinek jellemzőit vizsgáljuk.

A második világháború előtti és utáni szisztematikus és intenzív zsidóellenes propaganda az egész társadalomra hatással volt, és azokban az országokban, ahonnan a deportált zsidó lakosság származott, a második világháború után is az antiszemitizmus uralkodott. A zsidók helyzete Közép-Európában aztán sem volt egyszerű, hogy néhányuknak sikerült túlélni Auschwitzot és visszatérni Szlovákiába, vagy éppen Magyarországra. A regény leírja Pozsony városának akkori atmoszféráját, ahol sok, a környező országokból származó és a Palesztin Hivatal köré csoportosuló zsidó találkozott. A szerző két, egy magyar és egy cseh–szlovák zsidó nőt választ története főszereplőjének. A magyar kép a két, közös múlt-

tal és bizonytalan jövővel rendelkező főszereplő azonosságai és különbségei alapján alakul ki. Peter Juščákhhoz hasonlóan Anton Baláz is kontrasztba állítja a „mi/hazai/szlovák” szereplőket az „idegen/más nemzethez tartozó” magyar szereplővel. Ez a szerzői stratégia számunkra nem tűnik problémásnak, mivel a különböző nemzetek jellemző jegyeinek nyílt szembeállításai segíti a róluk alkotott egyértelműbb kép megrajzolását, és ezáltal egy adott nemzet könnyebben identifikálható. A múlt és a jelen párhuzamba állítása a fabula szintjén nem zavaró, továbbá hozzájárul a szereplők közötti összefüggések kialakításához.

Megállapíthatjuk, hogy a Baláz által *modellezett* magyar kép nagymértékben meg egyezik a tizenharmadik és a tizenkilencedik század szlovák irodalmában visszatükröződő azon attribútumokkal, melyeket Žilka Tibor és később Marta Fülöpová fogalmazott meg. Bár Baláz az elemzett szereplők leírásába sztereotip jelzőket is beiktat, de ezek a jelzők a szöveg végén részben más, nem hagyományos jelentést kapnak. A szerző a két főszereplő – a csehszlovák, zsidó származású Mirjam és a magyar, zsidó származású Erna – nemzetiségével a próza strukturális szintjén foglalkozik. Auschwitzból visszatérve a két nő a saját hazájában nem talál megfelelő körülményeket ahhoz, hogy ott élhessen tovább, és ez lesz találkozásuk oka. „Feléje indul, a tömeg némán figyelni őket, és mivel már éjszaka van és csend, a körülötte lévő arcok néma árnyjátékként hatnak egy valóság nélkül, kísérteties jesivában. Mirjamon átfut a kételkedés, hogy találkozása Ernával nem álom-e csupán”⁴⁴, éppen a Palesztin Hivatal feszültségekkel teli helyzetében és idejében: „– Mindent meg kell tennünk, hogy a hivatalos szervek ne küldjék őket vissza Magyarországra (...) elszállásolhatnánk őket Chatam Szófer jesivájában.”⁴⁵

A *feledés földjének* magyarképe dominánsan **imago atributorum**ként alakul ki. Erna, a szép és fiatal zsidó nő: „– Istenem, Erna, milyen fantasztikusan egészségesen nézel ki! – mondja Mirjam, és a tenyerével megérinti Erna csupasz karjának ruganyos bőrét”⁴⁶, mint tragikus múltú szereplő tűnik fel, ami nagymértékben meghatározza a jellemét is. Bár Erna tulajdonságai nem egyértelműen pozitívak vagy negatívak. Az egyik oldalon büszke magyarságára, tiszteletet érez a nemzete, annak történelme és kultúrája iránt: „Mindig elbűvölte a Lánchíd, a Mátyás-templom, az Állami Operaház, az Andrássy út, és főleg szeretett Halászbástya, ahonnan, akár egy királyi erkélyről, belátta a lába alatt elterülő várost, az Országházat, a magyarság jelképét. Ilyenkor királyi érzések fogták el, amelyek ugyanakkor keveredtek a diaszpórában élő magyar bánatával”⁴⁷, és szülőhazájából szilárd politikai meggyőződésből menekül: „– Budapestről szökött, hogy ne kelljen Rajk ellen tanúskodnia. Olyan vallomásra kényszerítették, hogy információkat kapott Rajktól, amelyeket azután továbbadott az izraeli titkosszolgálat ügynökeinek. Ő erre ráállt, és mikor kiengedték a vizsgálati fogságból, megragadta az alkalmat és megszökött”⁴⁸, Erna szerepe a műben problémás, az ő megjelenésével fokozza az elbeszélő a többi szereplő közötti feszültséget: „van egy nő, akit sürgősen át kell juttatni a határon”⁴⁹. A magyar nemzeti büszkeség és a határozott politikai meggyőződés (ebben az esetben nem a pageaux-i más nemzet fölé rendeltég koncepciója értelmében), mint a magyar nemzetiségű szereplőnek tulajdonított sztereotip jelzők, Erna személyének is domináns tulajdonságai.

A másik szál, amely Erna alakjának jóvoltából van jelen a műben, az ő külső tulajdonságai, szépsége, varázsa és meztelenségének a motívuma határozzák meg, melyek annál erősebben függenek össze vele, minél inkább erotizálódik általuk a történet. Peter Juščák szövegéhez hasonlóan a magyar nő varázsának a két síkon kifejeződő szüzsére viszont nincs pozitív hatása. Az egyik síkot Mirjam és Erna koncentrációs tábori emlékei alkotják: „Erna megtanította Mirjamat, hogyan használja a saját testét, sőt, más nők testét is a túlélés érdekében. Túléltek, és... Mirjam később rájött, hogy az a rákényszerített meztelenség romlott nővé tette.”⁵⁰ A meztelenség, bár részletes leírásának általában erotizáló hatása van a szövegre, itt a teljes kiszolgáltatottság szimbóluma. Erna, Mirjammal összehasonlítva, ezekben a helyzetekben erősebbnek, életrevalóbbnak tűnik.

Ezzel ellentétben, Erna alakja éppen a második sík segítségével erotizálja a regény terét, de ez nem hoz se harmóniát, se pozitív eredményt a történetbe. A magyar nők ereje és varázsa a cselekmény szempontjából „titokzatos”, és főleg a férfi szereplők szemében ezek a nők olyan „végzet asszonyai”, akiknek nem tudnak ellenállni. Ez főként Jakub és Erna kapcsolatában jelenik meg: „– Igen, óvatosnak kell lennem – mondja nyugodtan Jakub.

Iszik egy kortyot a borból, Ernát nézi. – Egyszer már beleszerettem egy magyar nőbe. Ő volt az első magyar nő, akit életemben láttam.”⁵¹ Jakub megadja magát Ernáknak, annak ellenére, hogy már a nagyon is erkölcsös Mirjammal találkozgat. Erna, az „igazi vad magyar nő a pusztáról”⁵² miatt bomlik fel Jakub és Mirjam kialakulófélben lévő kapcsolata. Etikai szempontból a magyar nő alakja nem tűnik erkölcsileg szilárdnak. Erna személye a regény mindkét erotizáló történetszálának szüzséjére negatívan és diszharmonikusan hat.

A magyar nő regénybeli **imago aributorum**ja az eredeti alakjának ellentmondó sztereotip tulajdonságokból épül fel. Nemzeti büszkeségéből adódó elszántságának és becsületességének képét részben megbontják erkölcsi-erkölcstelen elvei és azok megnyilvánulásai. „De nagyon bátor és független nő... Önálló gondolatai vannak, nagyon.”⁵³ Pageaux-nak a szereplők helyzetéről szóló elmélete alapján, éppen azok eredeti alakjának ellentmondva, érdekes eredményre juthatunk: Mirjam és Erna nem a kultúrember–barbár (a nyugtalanság hordozója/amorális ember) tengely két oldalán helyezkedik el, belőlük áll össze a magyar nő ambivalens karaktere.

Az **imago sybolorum** – a nemzet szimbólumainak képeként a budapesti Parlament épülete szolgál. Ez merőben más, mint a szlovák szerzők körében használatos „magyarságszimbólumok”: az akácok, akácligetek, és a szereplők ezekre való visszaemlékezései.

A regényben egy, az 1989 utáni prózairodalom számára szokatlan elem, az **imago avorum** – az **ősök képe** is megjelenik. „– (...) Addig csak régi naptárakban láttam magyarokat, azok hunok voltak, a mongol sztyeppékről érkeztek a Dunához, szörnyű, bajszos férfiak, a fejükön bőrsapka, a kezükben ostor, a nyergük alatt nyers hús. Ezt elmesélve felkacag.”⁵⁴ Baláznál ez a szimbólum viszont a komikusság/paródia egyetlen eszközeként szolgál, amivel a szerző rámutat ezen szimbólum abszurd, sztereotip voltára, jellegére, bár a regényben feszültségoldó szerepe is van.

Az **imago linguae** – a nyelv képének használata a szerzőnek az autentikus korábrázolásra irányuló törekvését támasztja alá. Baláz héber kifejezéseket és a folyékony magyar beszédet is használja a regényben. Ez mégsem segíti elő a szöveg autentikusságát, inkább a problematikusság véletlenszerűen előforduló jelzéséül szolgál: „– Én is magyar vagyok – mondja Erna, amikor az asszonyokhoz ül, de azok az ismeretlen nőket meglátva nyomban elnémulnak. És annak ellenére, hogy magyar, továbbra is bizalmatlanul nézegetik. Erna már a városban sétálva is észlelte, hogy alig állt meg egy beszélgető embercsoportnál, a magyarul folyó társalgás mindig egy pillanatra abbamaradt, és amikor az ódon erőd bejáratánál egy kicsiny sárgadinnyét akart vásárolni, a bajszos árus a szokásos kérem szépen helyett szlovákul kérdezte: prosím, čo si želáte?”⁵⁵ A magyar nyelv használatával a szereplők magukra vonják a figyelmet, ami csak növeli a köztük lévő feszültséget. A magyar nyelv képe a szüzsé szintjén sztereotip jelleget is kap azzal, ahogyan az alárendeltség–főlérendeltség tengelyén megjelenik: „– Maga is magyar zsidó? – kérdezi szigorúan a magasabbik férfi.”⁵⁶

Magyarország, a regény szimbólumvilágától délre elhelyezkedő terület, nem olyan országgént jelenik meg, ahol a szereplők biztonságban vagy boldognak érezhetnék magukat. Erna Izraelbe menekül onnan, Mirjam a regény végén Németországba. Daniel-Henri Pageaux észak–dél ellentétpárjában a dél toposza képviseli a negatív oldalt. Ennek nem az adott ország irodalmi képe, hanem az aktuális politikai helyzet az elsődleges okozója. Az **imago loci** – a környezet képe ebben az esetben elveszíti pozitív irodalmi attribútumát.

Szabó Lovas Emőke fordítása

Mária Majerčáková – A Besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett doktori címet. Kutatási területe az idegen (orosz, német, magyar) alakja a huszadik és a huszonegyedik század szlovák irodalmában.

Szabó Lovas Emőke (1988) – a pozsonyi Comenius Egyetemen végzett magyar-esztétika szakon. A 2016-ban indult *dunsz.sk* online kulturális magazin egyik szerkesztője. Királyhelmecen él.

- Allport, Gordon Willard: *O povaze předsudků*. Praha, Prostor, 2004.
- Beller, Manfred – Leerssen, Joep (Eds.): *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam – New York, Rodopi, 2007.
- Baláz, Anton: *Krajina zabudnutia*. [A feledés földje] Bratislava, Slovenský spisovateľ, 2000.
- Balko, P.: *Vtedy v Lošonci*. [Akkor Lošoncon] *Via Lošonc*. Levice, KK Bagala, 2014.
- Dawkins, Richard: *The extended phenotype*. New York, Oxford University Press, 1982.
- Dyserinck, Hugo: *Über neue und erneuerte Perspektiven der komparatistischen Imagologie angesichts der Reaktivierung der Beziehung zum osterupäischen Raum*. In: Mehnert, E. – Hentsch, U. (ed.): *Imagologica Slavica*, Frankfurt am Main, Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997.
- Dyserinck, Hugo: *Vorwort aus gegebenem Anlass*. In: Dukič, D. (ed.): *Imagology today: Imagologie heute*. Bonn, Bouvier, 2012.
- Fülöpová, Marta. 2014. *Imagologické sondy do vzájomného obrazu národa v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia*. [A nemzetek kölcsönös képének imagológiai szondázása a tizenkilencedik századi szlovák és magyar prózában, Doktori disszertáció]. Bratislava, Univerzita Komenského – Filozofická fakulta.
- Hocheľ, Igor: *Juščák, Peter: ...a nezabudni na labute!* [Peter Juščák: ...és ne feledd a hattyúkat!] (*In Romboid*). [2015 ; Cit. 14.11.2015.] <http://www.iliteratura.cz/Clanek/34715/juscak-peter-anezabudni-na-labute-in-romboid>.
- Hučková, Dana: *Tematické piliere slovenskej prózy 1990–2012*. [A szlovák próza tematikus pillérei 1990–2012], [2014 ; Cit. 10.10.2014.] <http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/studie/2012/2/Huckova-temata-sk-literatury.php>.
- Hunčík Péter: *Határeset*. Kalligram, Pozsony, 2011.
- Chmel, Rudolf: *S předsudkami proti předsudkom alebo O trvácnosti stereotypov*. [Előítéletekkel az előítéletek ellen, avagy a sztereotípiák tartósságáról] In: Chmel, R. *Moje slovenské pochybnosti*. [Az én szlovák kételyeim] Kalligram, Pozsony, 2008.
- Juščák, Peter: *...a nezabudni na labute!* [...és ne feledd a hattyúkat!] Kalligram, Pozsony, 2016.
- Kiliánová Eva et al.: *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. [Mi és azok a mások a modern társadalomban] Bratislava, Veda, 2009.
- Klener, Pavel: *Velký sociologický slovník II. P – Ž*. [Szociológiai nagyszótár II. P–Ž] Praha, Karolinum, 1996.
- Kollai István (Ed.): *Rozštiepená minulosť: kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. [Meghasadt múlt: fejezetek a szlovákok és magyarok történelméből] Budapest, Terra Cognita, 2013.
- Koprda, Pavol et al.: *Teória medziliterárnosti 20. storočia II. Medziliterárny proces VII*. [Az irodalomköziség elmélete a huszadik században II. Irodalomközi folyamatok VII.] Nitra, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2010.
- Krekovičová, Eva: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a politike*. [Mentális képek, sztereotípiák és mítoszok a folklórban és a politikában] Bratislava, Ústav etnológie SAV, 2005.
- Kuzmíková, Jana: *Brat alebo utláčateľ: dôvody a dôsledky mimoriadnej pozície Rusa v slovenskej vojnovéj próze*. [Báty vagy elnyomó: az orosz kivételes pozíciójának okai és következményei a szlovák háborús prózában]. *Nová rusistika* [Új Ruszisztika], 2013, IV. évf., 1. szám. 41–71.
- Kuzmíková, Jana: *Modernizmus v tvorbe Ivana Horvátha*. [Modernizmus Ján Horváth írásművészetében] Bratislava, Veda, 2006.
- Lippmann, Walter: *Public opinion*. New York: The Macmillan company, 1960.
- Marácz, László: *Western Political Images and Stereotypes of the Hungarians*. In: *Kommunikáció, média, gazdaság*, V. évf., 2007, 2. szám, 93–112.
- Marčok, Viliam et al.: *Dejiny slovenskej literatúry 3*. [A szlovák irodalom története III.] Bratislava, LIC, 2006.
- Motlagh, Bahman Namvar: *Les stéréotypes à travers le prisme de l'imagologie*. In: *Recherches en langue et Littérature Françaises Revue de la Faculté des Lettres*, Année 5, N07.
- Nünning, Ansgar: *Lexikon literární teorie*. Brno, Host, 2006.
- Pageaux, Daniel-Henri: *Úvod v imagologijo*. In: Smolej, Tone (ed.): *Podoba Tujega v slovenski književnosti: Podoba slovenije in Slovenscev v tuji književnosti. Imagoško berilo*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012.
- Rákóczy Péter: *Národní povaha naše a těch druhých*. [Nemzeti jelleg – a miénk és másoké. öncsalások és előítéletek mint történelemformáló tényezők] Kalligram, Pozsony, 2000.
- Rankov, Pavol: *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*. [Szeptember elsején (vagy máskor)] Kalligram, Pozsony, 2011.
- Součková, Marta: *P(r)ózy po roku 1989*. [Az 1989 utáni próza] Bratislava, Ars Poetica, 2009.
- Součková, Marta: *K postavám cudzincov v ponovembrovej próze*. [Az idegenek alakjához a november utáni prózában] In: Zemanová, Z. – Pokřilová, L. (ed.): *Cizinec – vyhnanec – přistěhovalec. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia Umění a kultury střední Evropy 2011*. Olomouc, Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3032-4.
- Škvárna, Dušan: *Bremeno Uhorska v našich dejinách*. [Magyarország terhe a történelmünkben], [2013; Cit. 01.11.2014.] <http://www.impulzrevue.sk/article.php?842>.
- Žilka, Tibor: *Die Beziehungen zwischen slowakischer und ungarischer Literatur (Prosa)* [online]. In: *Trans. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. 2004, 15. sz. [2004; Cit. 21.10.2015.].

JEGYZETEK

- Součková, Marta. 2012. *K postavám cudzincov v ponovembrovej próze*. [Az idegenek alakjához a november utáni prózában] In: Zemanová, Z. – Pokřilová, L. (ed.): *Cizinec – vyhnanec – přistěhovalec. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia Umění a kultury střední Evropy 2011*. Olomouc, Univerzita Palackého, 315–321. ISBN 978-80-244-3032-4.
- Kuzmíková, Jana. 2006. *Modernizmus v tvorbe Ivana Horvátha*. [Modernizmus Ján Horváth írásművészetében] Bratislava, Veda, 2006, 157.
- Kuzmíková, Jana. *Brat alebo utláčateľ: dôvody a dôsledky mimoriadnej pozície Rusa v slovenskej vojnovéj próze*. [Báty vagy elnyomó: az orosz kivételes pozíciójának okai és következményei a szlovák háborús prózában]. *Nová rusistika* [Új Ruszisztika], 2013, IV. évf., 1. szám. 41–71.

- 4 Hučková, Dana. *Tematické piliere slovenskej prózy 1990–2012*. [A szlovák próza tematikus pillérei 1990–2012]. [2014; Cit. 2014. 10. 10.] <http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/studie/2012/2/Huckova-temata-sk-literatury.php>.
- 5 Lippmann, Walter. 1960. *Public opinion*. New York, The Macmillan Company, 1960, 218.
- 6 Krekovičová, Eva. 2005. *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a politike*. [Mentális képek, sztereotípiák és mítoszok a folklórban és a politikában] Bratislava, Ústav etnológie SAV, 2005, 128.; Dawkins, Richard. 1982. *The extended phenotype*. New York, Oxford University Press, 1982, 295.
- 7 Beller, Manfred – Leerssen, Joep (Eds.) 2007. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam – New York, Rodopi, 2007, 587.
- 8 Bővebben lásd: Beller, Manfred – Leerssen, Joep (Eds.) 2007. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam – New York, Rodopi, 2007, 554.
- 9 Motlagh, Bahman Namvar. 2011. *Les stéréotypes à travers le prisme de l’imagologie*. In: *Recherches en langue et Littérature Françaises Revue de la Faculté des Lettres, Année 5, NO 7*, 61–81.
- 10 A tudományos szemelvények a Koprda Pavol et al.: *Teória medziliterárnosti 20. storočia II. Medziliterárny proces VII*. [Az irodalomköziség elmélete a huszadik században II. Irodalomközi folyamatok VII.] című antológia részei. (Nitra, A Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, 2010, 608.)
- 11 Daniel-Henri Pageaux francia komparatista és imagológus koncepciójában az irodalmi művekben előforduló téridő kapcsolatairól és a szereplők imagologikus felfogásának eleméről elmélkedik. Pageaux bináris oppozíciókat határoz meg, amelyeket az imagológiai elemzés során követhetünk, és éppen ezek alapján formálhatjuk és alkothatjuk meg az adott nemzet képét. (Pageaux, Daniel-Henri, 2012.) A „miénk” vizsgálatának feltétele az oppozíciók és ellenpólusok kialakítása. A szöveg észlelése közben mindez fordítva is igaz lesz, tehát az „idegen” tematizálásával a befogadó automatikusan reflektálja és összehasonlíttja az „idegent” a „övével/miénkkel, sajátjal”, azzal, ami őt meghatározza. A szövegben kialakított ezen oppozíciók meghatározásának köszönhetően tudjuk a leggyakrabban érzékelni – Pageaux szerint – a szereplők identitását és meggyőződését.
- D. H. Pageaux ezeket az ellentéteket különbözteti meg:
- észak – dél
- városi környezet – vidéki környezet
- város – falu
- otthoni környezet – távoli környezet
- A szereplőket is ellentétes pólusokon képzelni el a szövegben: civilizált ember – vad
- kulturált ember – barbár (a nyugtalanság hordozója)
- felnőtt (kiegyensúlyozott értelemben) – rabszolga (nem független értelemben)
- (valamilyen helyzetben és kapcsolatban) fölrendelt – (a fölrendelttel való kapcsolatban és helyzetében) alárendelt
- Az imagológiai elemzéseknek az oppozíciók segítségével való felépítése kulcsfontosságú, minthogy azonos elven (a mi – ök ellentétjén) alapul a sztereotípiák és az azokon alapuló képek alapvető megkülönböztetése is. (Pageaux, 2012.)
- Bővebben lásd: Pageaux, Daniel-Henri: Uvod v imagologijo. In: Smolej, Tone (ed.): *Podoba Tujega v slovenski književnosti: Podoba slovenije in Slovenscev v tuji književnosti. Imagološko berilo*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012, 9–22.
- 12 A nemzet képe mint egész értékelésének alapjául Rákos Péter etnológus koncepciója szolgál, és az ő „képelmélete”. Rákos képelméletében bizonyos fő alkotórészeket különböztet meg, amelyek összefüggnek a nemzet bemutatásával.
- A nemzet képének alkotóelemei Rákos szerint:
- Imago nominis – a nemzet nevének képe
- Imago loci – a környezet képe
- Imago attributorum – a tulajdonságok képe
- Imago historiae – a történelem képe
- Imago missionis – a nemzeti küldetés képe (a történelmi képalkategóriája)
- Imago fati – a sors képe (a történelmi képalkategóriája)
- Imago avorum – az elődök képe (a történelmi képalkategóriája)
- Imago linguae – a nyelv képe
- Imago professionis – az adott nemzetre jellemző foglalkozások képe (Rákos, 2001.)
- Bővebben lásd: Rákos, Péter. 2001. *Nemzeti jelleg – a miénk és másoké*. Kalligram, Pozsony, 2000, 134.
- 13 Beller – Leerssen, 2007.
- 14 Pageaux, 2012.
- 15 Marta Fülöpová a kiválasztott tizenkilencedik századi magyar és szlovák prózai művek kánonja alapján alakítja ki a magyarok heteroképének és a szlovákok autoképének tipológiáját. (Lásd a következő oldalon található táblázatot. *)
- Bővebben lásd: Fülöpová, Marta. 2014. *Imagologické sondy do vzájomného obrazu národa v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia*. [A nemzetek kölcsönös képének imagológiai szondázása a tizenkilencedik századi szlovák és magyar prózában] (Doktori disszertáció). Pozsonyi Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 124. Ha figyelembe vesszük, hogy a tizenkilencedik századnak jellemző jege volt a nacionalizmus, akkor a magyarok ebben az időben kialakult heteroképe sem meglepő.
- 16 A szlovákoknak a magyarokat (és fordítva) érintő sztereotip gondolkodása egyáltalán nem egyedülálló vagy különleges: „Természetes, ha a több millió nemzetről való gondolkodás során azok feltételezett vagy a létező tulajdonságaiból indulunk ki – tehát a sztereotípiákból. Azt a módot, ahogyan a más nemzetekről sztereotípiákat alkotunk, a szociálpszichológia etnocentrikus gondolkodásnak hívja. Az etnocentrikus gondolkodás, ahogy a másokkal kapcsolatos sztereotípiáink is, bizonyos mértékben a nemzeti identitásban gyökereznek, tehát létezésük természetesnek tekinthető.” (Kollai, István [Ed.] 2013. *Rozštiepená minulosť: kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. [Meghasadt múlt: fejezetek a szlovákok és magyarok történelméből] Budapest, Terra Cognita, 2013, 17.) A szlovák–magyar viszonylatban létező nemzeti sztereotípiák kialakulásának egyik lehetséges okát az irodalomtudós Rudolf Chmel így világítja meg: „Ezek a sztereotípiák, amelyekben keveredtek a nem-

*

	Magyarok heteroképe	Szlovákok autoképe	
Külső	Bajusz	Borotvált arc	
	Kissé feketék, alacsonyok	Sápadtak, magasak	
	Csizma	Bocskor	
	Kucsma (karima nélkül)	Nagy, pörge karimájú kalap	
Pszichikai	Rosszak	Jók	
Tulajdonságok	Idegenek	Mieink	
	Büszkeség	Alázat	
	Bujaság, féltékenység	Morális feddhetetlenség, ártatlanság	
	Hajlam a lopásra	Becsületesség	
	Búskomorság	Ártatlan vidámság	
	Lustaság	Dolgosság	
	Vendégszeretet	Vendégszeretet	
Régió	Alföld	Hegyvidék	
Történelem	Ázsiai eredet	Európai eredet	
	Nomád életmód	Letelepedett életmód	
	Bevándorlók	Őslakosok	
	A leigázás teóriája	Az elfogadás teóriája	
	A történelem magyarosítása	A történelem szlovákosítása	
	Nem nagy nemzet, rokonság nélkül	Egy nagy családhoz tartozó nemzet	
	Dac, forradalmiság	Az uralkodó iránti hűség	
	Ló	Gyalogos	
	Foglalkozás	A köznemesség képviselője	A nép képviselője
		A hatalom képviselője	Alárendelt
Disznópásztor, lótenyésztő		Földműves, birkapásztor	
Nyelv	Káromkodások	Ima	
Vallás	Pogányság	Kereszténység	
	Kálvinizmus	Lutheránus	
	Istentelenség, démoniség	Vallásosság	
	Liberalizmus	Konzervatívizmus	
Szimbólumok	Zöld (mint a trikolor harmadik színe)	Kék	
	Bor	Pálinka	
	Dió	Hárs	
	Férfi	Nő	

zeti és szociális elemek, alakították a szlovákok magyarság-képét, kellő alapot adva 20. századi elmélyítésükhöz. Mindenkor nagyon jól illett közéjük a renegát, magyarbarát szlovák legalább a nemzeti megújulás korától ismert, a publicisztikában, de a nagyobb nyilvánosságot megszólítani képes szépirodalomban, a színművekben is gyakran megörökített alakja. (...) Bizonyára volt benne némi ellentmondás, amikor a Monarchia szétesése és Csehszlovákia megalakulása után, 1918-ban ezek a »renegátok« hirtelen államalkotó csehszlovákokká váltak. (...) Ez volt a magyarokról alkotott sztereotípiák egyik oldala, Csehszlovákia megalakulása után viszont azokra a magyarokra kellett összpontosítani, akik az 1920-as trianoni békeszerződés után az új magyar államban maradtak, illetve azokra, akiknek a szomszédos államokban uralkodó nemzetből – nem mindig problémamentesen – alárendelt kisebbségekké kellett alakulniuk. E gócpontban az összes eddigi sztereotípiát egyetlen hatal-

mas komplexussá sűrűsödött, amely a szlovákok tudatában a többszörös rendszerváltozás ellenére több mint nyolcvan éve visszhangra talál.” (Chmel, Rudolf. 2004. *S predsudkami proti predsudkom alebo O trvácnosti stereotypov*. [Előítéletekkel az előítéletek ellen, vagy a sztereotípiák tartósságáról]) In: Chmel, R. *Egy érzelmes (közép-) európai*, Kalligram, Pozsony, 2008, 125. Földes Zsuzsanna fordítása.)

17 Kollai, 2013, 11.

18 Dušan Škvarna történész *Bremeno Uhorska v našich dejinách* [Magyarország terhe a történelmünkben], (2012) című munkájában három fő, berögződött nemzeti sztereotípiát különböztet meg: „Először is: a szlovákok történelmi maradisága, csakúgy, mint az országuk elmaradottsága. Másodszor: a szlovák történelem és Szlovákia területe történelmnek jelentéktelensége és marginalitása. És végül a harmadik: az első két sztereotípiát összefügg a szlovákok több évszázados elnyomásával és az őket ért történelmi igazságtalansá-

- gokkal. Az elnyomóknak pedig leggyakrabban a magyarokat és a történelmi Magyarországot gondolják.” (Škvarna, Dušan: *Bremeno Uhorska v našich dejínach*. [2013; Cit. 01.11.2014.], <http://www.impulzrevue.sk/article.php?842>.)
- 19 Bővebben lásd: Krekovič–Manová–Krekovičová: *Mýty naše slovenské*. [A mi szlovák mítoszaink] AEP, Bratislava, 2005, 246.
- 20 Juščák, Peter, *...a nezabudni na labute!* Bratislava, Kalligram, 2014, 59. Magyarul Polgár Anikó fordításában: Peter Juščák: *...és ne feledd a hattyúkat!*, Kalligram, Pozsony, 2016, 65.
- 21 Baláz azt a második világháború utáni pozsonyi „javító-nevelő” tábort jeleníti meg regényében, ahová (szlovák, de főleg német és orosz) nőket-prostitúáltakat zártak.
- 22 A Pavol Rankov *Matky* [Anyák] és Peter Juščák *...és ne feledd a hattyúkat!* című regényei közötti rokonságra, illetve azok tematikus és motívumbeli azonosságaira Igor Hochel is felhívja a figyelmet recenziójában: „Egyes általam ismert [tényeket] nem tudok nem megemlíteni ebben a recenzióban – mégpedig azért nem, mert ezek a regények tematikus és motívumbeli egyezéseket mutatnak. Pavol Rankov maga is bevallotta, hogy inspirációját a regényhez Peter Juščáktól szerezte: »Peter Juščák, az író egyszer elmondott nekem egy történetet egy szlovák lányról, aki a Gulagban szülte meg a gyermekét. Már amikor az első mondatot meghallottam, megjelentek a fejemben az összefüggései annak, hogy mi történhetett ezután, és mik lehettek a történet előzményei. A többit elképzeltem.« Az viszont kérdéses, hogy ez a »témakölcsonzész« teljes mértékben korrekt volt-e. Úgy vélem, hogy Pavol Rankovnak – legalábbis akkor, amikor az íróval erről beszélt – a beleegyezését kellett kérnie a téma feldolgozásához.” (Hochel, Igor. *Juščák, Peter: ...a nezabudni na labute!* [In: *Romboid*]. [2015; Cit. 14.11.2015.] <http://www.iliteratura.cz/Clanek/34715/juscak-peter-anezabudni-nalabute-in-romboid>).
- 23 Peter Juščák hosszú idő óta dokumentálja és dolgozza fel többek között az oral history módszereivel az úgynevezett Szlovák Államból (később a Csehszlovák Köztársaságból) erőszakkal elhurcolt emberek vallomásait, történeteit és az ezzel kapcsolatos tényeket. Kutatásainak eredményeit az *Odvlečení* [Elhurcoltak, 2001] című tudományos prózakötetében dokumentálta.
- 24 Juščák, 2016, 107. (Polgár Anikó fordítása.)
- 25 „A német nők kíváncsiskodtak, nyugtalanította őket, hogy az ukránok és a lengyelek izgatottan beszélgetni kezdtek, mosoly jelent meg az arcokon, s egyszeriben egészen új szavak hangzottak fel, mint a béke, haza és remény, de ők mindezt nem értették, ezért kezdtek ríkoltozásba:
– Was ist loss? Endlich mal jemand sagt, dass es? [Mi történik? Megmondaná végre valaki?]” (Uo. 83.)
- 26 Uo. 304.
- 27 Uo. 65.
- 28 Uo. 66.
- 29 Uo. 84.
- 30 Uo. 71.
- 31 Uo. 111.
- 32 Uo. 289.
- 33 Uo. 436.
- 34 Uo. 85.
- 35 Uo. 84–85.
- 36 Tibor Žilka a *Die Beziehungen zwischen slowakischer und ungarischer Literatur (Prosa)* című művében kidolgozta a tizenkilencedik századi próza szlovák és a magyar szereplőinek tipológiáját.
A magyar szereplők négy típusa a szlovák prózában:
Negatív szereplő, aki hatalmat gyakorol a szlovákok felett.
A fizikai tulajdonságok közül a bajusz hordása és a fekete haj dominál, sokszor mint a durvaság és a féktelenség/vadság szimbóluma.
A környezetet erotizáló magyar nő, jellemzője a temperamentumosság.
Urbanizált alak, „civilizált”, a vidéki szlovák ellenpólusaként jelenik meg.
A hatalmat szimbolizáló, történelmi jelentőségű személy (például Pázmány Péter).
A magyar próza négyféle szlovák szereplőt különböztet meg: Természetben élő szereplő, távol a civilizáció hatásaitól. Humoros (de nem szatirikus) alak.
Tragikus sorsú, a társadalom peremén élő szereplő.
Manipulált alak, illetve a szereplők egy nagyobb, manipuláció alatt lévő csoportjának tagja.
Bővebben lásd: ŽILKA Tibor: *Die Beziehungen zwischen slowakischer und ungarischer Literatur (Prosa)* [online]. In: Trans. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. 2004, 15. sz., Kopystyanska, Nonna (ed.) *Die Haltung zu dem „Seinen“ und zu dem „Fremden“ als verbindender und trennender Faktor der Kulturen*. Lásd itt: http://www.inst.at/trans/15Nr/05_01/zilka15.htm.
- 37 Juščák, 2016, 300.
- 38 Uo. 219.
- 39 Rankov, Pavol. 2011. *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*. Bratislava: Kalligram, 2011. Magyarul: Mészáros Tünde fordításában: Pavol Rankov: *Szeptember elsején (vagy máskor)*, Kalligram, 2011.
- 40 Hunčík, Péter. 2011. *Határeset*. Kalligram, Pozsony, 2011.
- 41 Balko, P. 2014. *Vedy v Lošonci. Via Lošonc*. Levice, KK Bagala, 2014.
- 42 Juščák, 2016, 13.
- 43 Baláz, Anton. 2000. *Krajina zabudnutia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2000. Magyarul Archleb Gály Tamara és L. Gály Olga fordításában Anton Baláz: *A feledés földje*, Napkút Kiadó, 2016.
- 44 Uo. 84.
- 45 Uo. 44.
- 46 Uo. 85.
- 47 Uo. 67.
- 48 Uo. 100–101.
- 49 Uo. 100.
- 50 Uo. 26.
- 51 Uo. 116.
- 52 Uo. 117.
- 53 Uo. 140.
- 54 Uo. 117.
- 55 Uo. 69–70.
- 56 Uo. 156.

Van-e KIÚT a GYŐZELEMBŐL?

Németh Gábor idei regénye számomra az eddigi legjobb könyve, és a „legjobb” alatt most azt értem: tūpontos. Ez azért nagy szó, mert minden író tudja, hogy a könyv, amit az asztalra letett, a legritkább esetben azonos azal, amit elgondolt. A látható, olvasható, kézbe vehető, azaz „külső” szöveg képe a legtöbb esetben eltér attól a „belső könyvtől”, ami az író fejében képződött: a két kép nem fedi egymást. Az írás küzdelmének az az egyik tétje, hogy a belül megképződött szöveget az író képes-e pontosan kivetíteni magából. Németh regényét azért nevezem tūpontosnak, mert úgy érzem, hogy a külső mű közel lehet ahhoz a bizonyos belsőhöz. A kép tiszta, és a hang nem fals.

Sokszor az a bajom magyar kortárs művekkel, hogy nincs bennük megfejtésre váró szerep, minta és modell, azaz nem állítanak föl szabályokat. Az *Egy mormota nyara* azonban nem ilyen, ez megmozgatja az olvasó agyát, merthogy tele van megfejtésre váró szerepekkel, mintákkal és modellekkel, azaz: szabályokat állít, s mint minden komoly műnek, megvannak a saját szabályai.

Nem akarok hosszan időzni a cselekmény leírásánál, hanem inkább egy saját olvasatot szeretnék adni az *Egy mormota nyarához*, mégpedig azért, mert szerintem ennek a regénynek nem a cselekménye, s nem is a főhőse a fontos, úgy értem, ez a regény nem arra figyel, hogy mi történik benne, és még csak nem is arra, hogy mindez kivel történik. Ezek nem lényegesek, de az olvasók kedvéért röviden vázolom a keretet: az egyes szám első személyben megszólaló budapesti helyszínvadász (location scout) különböző európai forgatási helyszíneket keres egy Byronról mint vámpírról szóló film forgatásához, munka közben azon-

Németh Gábor:

Egy mormota nyara

Kalligram, Budapest, 2016

ban Albert Camus: *L'Étranger* (*Az idegen*) című regényhősének, Meursaultnak az útját kezdi járni. Egy tengerparton ugyanis találkozik egy arabbal (mármint a neki elrendelt, a neki kiszabott, az ő saját „arabjával” – az idézőjelem itt természetesen a „másságot” hangsúlyozza, az idegent, lásd megint: Camus), s ettől az „arabtól” az európai helyszínvadász csak egy halálos kimenetelű játék révén szabadulhat meg. A főhős (akár Camus hőse, Meursault úr) meggyilkolja az arabot, és elmenekül a helyszínről. Monológja (amelyet a fiához intéz, mintegy vallomás gyanánt) már a menekülés során íródik, s a szöveg a „megszabadulással” kezdődik: a helyszínvadász a saját „arabjához” vezető utat, majd a vele úzótt halálos játékot egy közelebről meg nem nevezett helyszínen, valahol az óceánon kezdi mesélni (ezek az első szavai: „ez a hang! az óceánzaj”). Itt hívom föl a figyelmet a regény igeidőváltásaira: az elbeszélő jelenből meggyünk a múltba, majd a múltból még visszább, s onnan a jelenbe vissza. Eből nekem az a rokonszenves olvasat adódott, hogy az elbeszélő azért vált igeidőt, mert éppen azt a filmet nézi, amelynek ő kereste a helyszínét, s amit olvasunk, az már maga a film, amiről a főhős egész végig beszél – de erről nem győztem meg magam, annak ellenére sem, hogy a regényben a filmes szál nem lett elvarrva: nem tudjuk meg, hogy lesz-e (lett-e) film a tervezett forgatásból.

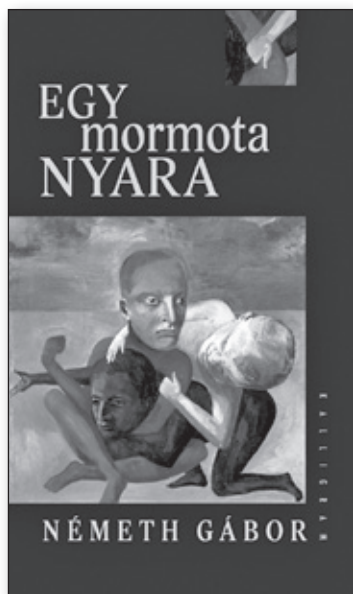
A helyszínvadászról kezdettől fogva nem tudjuk, hogy milyen helyszínen jár, ott mit csinál és hová tart.

Csak azt tudjuk meg a szöveg „lassú körözéséből”, hogy mit követett el a múltban. A regény értelme azonban – mármint az én olvasatomban – nem a cselekmény megértésében, vagy a helyszínvadász életének megismerésében rejlik. Ezt a könyvet – amely a rejtélyes Meursault úr arcképét hívja elő irodalmi tudatalattink sötétkamráiból –, nem szabad elintézni felületes olvasással. Ez a regény nem egy megfáradt és életunt európai értelmiségi filozofikus tépelődése a huszonegyedik század elejéről, megtűzdelve némi bünténnyel az izgalom kedvéért. A regény ennél jóval többet nyújt, főhőse ugyanis példázatos figura, és példázata a szabadság keresésében rejlik. A regény kulcsa, hogy a helyszínvadász a szabadság helyszíneit keresi (mármint nem csak a világban, hanem az életében és az emlékeiben is), és közben nem csak arra kell rájönnie, hogy kollektív civilizációs szabadságunk látszata csupán az egyéni kényszercselekvéseink sorozatából áll össze, de még a kényszercselekvések sorozatát is fölruhghatatlán, kijátszhatatlan játékszabályok alakítják. A főhős azzal szembesül, hogy újra és újra belemegy a játékba az ellenfélnek gondolt arabbal, azaz kénytelen belemenni valamibe, amibe talán nem is akar, de kényszeresen cselekszik, mert nem áll szabadságában nem belemenni a játékba – ami önmagában is egyenértékű a vereséggel. Ezért játszik fontos szerepet a regényben a játék, amely (az olvasás során ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni) a regény egyik alapmotívuma.

Összefoglalva tehát a könyv totális tragikumaként az én olvasatomban azt állítja, hogy a civilizációk és kultúrák konfliktusa olyan kényszeres kulturális társasjáték, amelyből kizárólag vesztésként lehet kikerülni, még akkor is, ha látszólag győzünk, vagyis mi öljük meg az „arabunkat”, és nem az „arabunk” gyilkol meg minket (idézőjel ismét a fönti értelemben). Elvégre a regény főhőse végül azzal néz szembe, hogy a játék során akár győz, akár veszít, mind a két esetben veszít.

Hogy értem azt, hogy akkor is veszít, ha győz?

Ha a főhős az arabbal üzött, tíz eurós játéka során veszít, akkor az értelemszerűen és egyértelműen vereség: a világ előtt demonstrált vereség, ami a főhőst érzelmileg involválja, sőt dühíti, bármennyire igyekezik hűvös és távolságtartó maradni. De a főhős azt is vereségként éli meg, ha történetesen győz, hiszen (mint főntebb említettem) a győzelem ténye egyúttal azt jelenti, hogy belement a játékba, már

megint kénytelen volt belemenni valamibe, amibe talán nem is akart, azaz kényszeresen cselekedett, nem állt szabadságában nem belemenni a játékba, ami egyértelmű a vereséggel. Úgy járt, mint a regény példázatosan hülye turistája, aki azt hiszi, hogy győzött az ittipirosban, holott: kifosztották. Hogyan lehet ebből a gyötrelmesen győztes helyzetből kijönni? Mármost abból a helyzetből, hogy akár győzünk, akár veszítünk, voltaképpen mind a két esetben veszítünk? Van-e kiút a győzelemből? Igen, van, csak hogy halállal végződik. De ki fog először meghalni és miért? Ez a könyv másik fő kérdése.

A főhős előtt ugyanis két különböző minta (halálos modell) van, az egyik Byron, a másik pedig Camus, illetve Camus hőse, Meursault. (Itt jegyzem meg, hogy Németh regényéhez csak úgy fogjanak hozzá, hogy közvetlenül előtte elolvasták Camus-

tól *Az idegent*. Különben az *Egy mormota nyarát* nem fogják megérteni.) E byroni és meursault-i modellben az a közös, hogy mindkettő tragédiába torkollik, ám nem mindegy, hogy ki a tragédia elszenvedője – ezért nevezem őket két különböző mintának az azonos kimenetelük ellenére. Byron esete tiszta képlet, Camus-nál azonban a Meursault nevű hős először más-sal (a „mással”) végez, s csak ezután végez övele Camus (mármint az elbeszélőjével), azaz Camus-nál azt kell látni: abba a bizonyos „elvakító napba” végül is mindenki belehal. Nem csak az arab, de maga Meursault is.

A regény hőse is efféle halállal néz szembe. Előtte két út áll tehát, s mindkettő tragédiához vezet, a győzelem ugyanúgy tragikus, mint a vereség, halálos zsákutca mind a byroni, mind a camus-i út. Lehet sejteni, hogy a főhős nem a byroni modellt fogja választani – hiszen azt a giccsessége és más külsőségei miatt komolytalannak tartja –, hanem inkább Camus-t. Csak azt nem lehet előre sejteni, hogy abba a bizonyos „elvakító napba” megint mindenki belehal-e, vagy csak az a bizonyos „más”.

Én meg voltam győződve róla, hogy a szabadság hiányának tragikumája a főhős végétét okozza majd. De nem ez történik. Németh regényében a „más” elpusztul, a helyszíninvadász azonban nem, amit (be kell vallanom férfiasan) nem értek. Hiszen nem következik a kényszerekből. Elvégre a főhős szabadsága a világban való röpködése ellenére korlátos, a játéka pedig vereségre vannak ítélve, ebből az következik, hogy pusztulnia kell. De nem pusztul. Az *Egy mormota nyara* logikus befejezése az lett volna, ha a „más” öli meg őt, a logikus az lett volna, ha az arab gyilkolja meg a helyszíninvadászt, ugyanis a főhős eleve korlátos világát éppen az arabok (értsd: a „mások”) vesélyeztetik.

A történet logikáját azonban legyőzte az elbeszélői logika: ha ugyanis a helyszíninvadászt az arab megöli, akkor ki fogja mindezt egyes szám első személyben elbeszélni? Erre a dilemmára Camus azt a megoldást találta ki, hogy Meursault a veszthelyen írja az „emlékeit”, de Németh esetében ez nem jö-

hetett szóba: komikus lett volna megismételni *Az idegen* befejezését.

A logikátlanság föloldására fölmerült bennem az a lehetőség, hogy a helyszíninvadász által elkövetett gyilkosság csak merő képzelődés. Újraolvastam a regényt az erre utaló nyomok után kutatva, de rájöttem, hogy a gyilkosság nem lehet a főhős képzeletének szüleménye, mert részint nem találtam erre utaló mozzanatot az előzményekben, másrészt éppen az volt előkészítve, hogy ez a figura végre cselekedni akar: végre igazán cselekedni. Erre utal a regénybeli farkastorkú cigány esete: vele kapcsolatban sajnálkozva jegyzi meg, hogy nem verte meg, s el is képzelel, hogy mi lett volna, ha megteszi: de olyan kéjjel képzelel ezt, hogy azt érezzük, feszül benne a düh, aminek igazi acting out lesz a vége. Ellene szól a pusztá képzelődésnek a gyilkosság hangsúlyos végpozíciója márpedig az egész elbeszélést visszafelé komolytalanná teszi, ha a cselekmény tetőpontja csak a főhős képzelgése. Én ugyanis elhiszem ennek a főhősnek, hogy az arabbal üzött játék számára élet-halál harc, tehát traumatikus és sorsdöntő. Márpedig egy sorsdöntő mozzanat ne legyen képzeletbeli – mire föl az egész, ha Raszkolnyikov nem is ölt, Köves Gyuri pedig csak álmodta a lágert?

Nem akarom senkire ráerőszakolni a saját olvasatomat, sőt kíváncsi vagyok más megoldásokra. S arra is, hogy Németh Gábor szenzációs munkája mekkora sikert aratna franciára ültetve. Játékból ki kellene adni a könyvet francia álnéven, pályázni a Goncourt-díjra, és felmarkolni a vele járó tíz eurót – példázatos volna a győzelem. Elvégre (emlékezzünk csak) a főhős is éppen tíz euróval játszik! ■ ■ ■

■ **Kácsor Zsolt** (1972, Eger) újságíró, író. Legutóbbi kötete *Rettenetes Vlagyimir* címmel jelent meg a Kalligram Kiadónál 2012-ben. A *Népszabadság* munkatársa, Budapesten él.

„Ez bizony már a huszonnegyedik óra”

Szubjektív történelmekkel az „objektív” 20. századért

Kováts Judit: *Elszakítva*
Magvető, Budapest, 2015

„És feltámad néktek... az igazságnak napja” – hirdeti Kováts Judit *Megtámadva* című, 2012-ben a Magvető kiadásában megjelent első regényének mottója. Ennek a mottónak a könyv (esetleg az életmű) kulcs gondolataként pozicionálása nem csekély alkotói önbizalomról tesz tanúbizonyságot: azt sugallja, hogy az író megvilágítja előttünk a történelem egy kiválasztott szegmensének történéseit úgy, ahogy azok valójában megtörténtek. A magabiztosságot indokolhatja a szerző eddig megjelent két regényének témaválasztása - a két mű olyan ki nem beszélt, 20. századi magyar történelmi események feldolgozását tűzte ki célul, amelyekről a kommunizmus évtizedei alatt jobb, a rendszerváltás után könnyebb volt hallgatni. Traumákét, amelyeknél az elbeszélés, kibeszélés kényszerű, szükségessége és az elbeszélhetetlenség feszül egymásnak. „Soha nem akartam emlékezni. Egész életemben próbáltam elfelejteni mindazt, ami történt. Hiába, nem szabadulhatok.” – ezekkel a sorokkal zárul a *Megtámadva*, amely a második világháború befejezését meghatározó eseményeket, az orosz megszállást, a védtelen civil lakosság tragédiáját taglalja. Kováts Judit második regénye, a 2015-ben napvilágot látott *Elszakítva* pedig a Csehszlovákiában és Magyarországon a jogfosztottságtól, vagyonekobzástól, kitelepítéstől, koncepciók perektől, erőszakos szlovákosítástól és internáló táboroktól terhes 1945 és 1953 közötti időszakot dolgozza fel.

Nem a történelmi regények leggyakoribb főszereplői, a fordulatokat meghatározó döntéshozók foglalkoztatják a szerzőt, hanem a fordulatokat és azok következményeit elsen-

vedő kisemberek. A narratíva fókuszában az olyan történelmi mozzanatoknak, mint a potsdami konferencia vagy a Beneš-dekrétumok meghozatala, a hétköznapi emberek mindennapjaira gyakorolt közvetlen vagy közvetett hatásai állnak.

Kováts Judit munkásságát a szakirodalom – részben joggal – gyakran összefüggésbe hozza a dokumentumirodalommal. A regények szépen kivitelezett, bár kissé didaktikus, fekete-fehér fényképen alapuló borítói is a szövegek dokumentumjellegét hivatottak hangsúlyozni. Az író mindkét regényénél ugyanazt a munkamódszert követte: a traumákat átéltek rokonokkal, ismerősökkel készített interjúk, levéltárban fellelhető anyagok egymáshoz illeszkedő, leginkább érdekfeszítő történeteit összegyűrve megteremtette, és fiktív szereplőkkel eljátszatta az eseményeket. „Talán mert történész vagyok, arra lyukadtam ki, hogy az egyes emberek sorsa nem ismerhető meg az objektív történetírásán keresztül.” (<http://www.irodalmijelen.hu/2015-dec-3-1911/talalkozni-hid-kozepen>) – fogalmazott az egyik könyvbemutatón. Eddig megjelent két regényének szemlélete arról a meggyőződésről tanúskodik, hogy fordítva viszont működhet: az eszményi célként kitűzött, de nyilvánvalóan elérhetetlen „objektív történelemhez” az egyes emberek sorsán keresztül közelebb kerülhetünk. Úgy tűnik, Kováts Judit személyes küldetésének érzi, hogy kivége a részét ebből a feltárásszembesítő munkából. Az, hogy a milliárdnyi mozaik soha nem fog egy hiánytalan egészévé összeállni, nem men-

tesít bennünket látókörünk bővítésének feladata alá.

Az interjúalanyok életéből merített személyes történetek „összegyűréséből” természetesen az következik, hogy az író hőseivel minden megtörténik, ami megtörténhet. A minél hatósabb és átfogóbb kép érdekében végrehajtott tömörítés azonban nem csupán az irreálisan eseménydús napokat élő családok történetének leírásán, de a jellembrázoláson is nyomot hagy: a sok történetből, karakterből összeillesztett szereplők jellegtelene, kidolgozatlanok, ami megnehezíti az olvasó részéről az együttérző azonosulást. Az olyan nagy súlyú kérdések, mint például a Wildner Áron és felesége között a reszlovakizációról folytatott vita, a regényben többször felmerülő központi dilemma, a „mindent feladva menni vagy maradni otthon szlovák-ként” súlytalan epizódok, mivel hiányzik a kérdéseket felvető szereplők mélyreható jellemrajza, motivációja és háttere, akik így a választott korszakban felmerülő ideológiai polémia bemutatásának eszközeivé, a kérdést felületesen felvető szócsövekké redukálódnak.

Az elbeszélésben időnként a lélektan, illetve az egyéni élethelyzetek tüzetes leírásának rovására indokolatlanul felülkerekedik a társadalmi-politikai háttérbrázolás. Ez persze felveti a kérdést, hogy a szerzői szándéknak a leginkább megfelelő műfaj-e a regény. Családragényként olvasva a könyvet a kevésbé árnyalt szereplőkhöz sokszor csupán távolról kapcsolódó történetírói-dokumentáló jellegű kitérők okoznak hiányérzetet, dokumentumirodalomként pedig a riportalanyok szelektált és két család életébe sűrített irreálisan eseménydús élettörténetei, valamint az így megkonstruált fiktív történelem int óvatosságra. Igaz, hogy az író történetész-levéltárosi végzettségének megfelelő alaposítással megteremtett korrajz segítségével hiteles képet kapunk a második világháborús, majd a kommunista hatalomátvétel utáni Felvidék, illetve Budapest világáról. Azonban egy-egy, a millió megteremtésének szempontjából kétségtelenül fontos kitérő kedvéért – mint amilyen például a dampfnudli készítési módja – az el-

beszélés tempója erősen lelassul, hogy aztán az olyan erős szövegrészeknél, mint a recski internálótábortól eltérően csak kevesek által ismert tiszalöki munkatábor hétköznapijainak érdekfeszítő leírása, ismét magával ragadja az olvasót. A regénynek azt a kimondatlanul is magától értetődő célját azonban, hogy felelevenítsük, megismerjük, közbeszéd tárgyává tegyük a tárgyalt korszakot, sikerült elérnie.

Miközben a 20. századi történelmi traumák köréből merített témaválasztás, az egymásra rímelő címek, a kiadónak (Magvető), a könyv tervezőjének (Pintér József), illetve a felelős szerkesztő (Király Levente) személyének változatlansága és a könyvborítók Kováts Judit eddig megjelent két regényének koherenciáját igyekeznek megteremteni, az elbeszéléstechnikában fontos változást észlelhetünk. A *Megtagadva* E/1. személyű, sodró lendületű retrospektív monológját az *Elszakítva* szaggatott, töredékekből építkező, nem lineáris narrációja váltja fel. A főszereplők gondolatait is ismerő, mindentudó narrátor távolságtartó pozíciója szimpatikus. Nem bírál, nem kommentál, de nem is oldoz fel, inkább teret enged a befogadói interpretációnak, az akkori rendszerrel szembeni kritika megfogalmazásának. A fejezetről fejezetre más-más szereplőre fókuszáló elbeszélés egy-egy mikrotörténetet több szereplő nézőpontjából is láttatni enged, egymás mellett létező, egymással vitatkozó alternatív igazságok-

ként. Így például bepillantást nyerhetünk abba, hogy a főispán parancsára elrettentésként a gázlámpákra és a fákra felakasztott háborús bűnösök látványát hogyan élte meg a gyermekéért aggódó Marietta és az édesanyját hazugsággal megnyugtató Zsuzsa. A szerkesztésmód kivitelezése ugyanakkor nem tökéletes: a túl gyakori és nemegyszer oldalakon át jelöletlen fókuszváltás megnehezíti a befogadást és még inkább hátráltatja a szereplőkkel való azonosulást.

Az *Elszakítva* a rövidebb-hosszabb kitérőket és az olyan közhelyeket leszámítva, mint „Az út maga az élet” vagy „Az idő szeszélyes ellenség”, jó stílusban megírt, olvasmányos regény. Fontos és hiánypótló. A történelmi múlt homályába helyezett történet olyan, sokak számára ma is aktuális problémákra irányítja a figyelmet, mint a máig hatályban levő Beneš-dekrétumok hatása a kisebbségben élőkre, illetve a határainkon túl élő magyarok határidentitásának kérdése, akik számára a kisebbségi lét, az elnyomás hétköznapi tapasztalat, a „hol a haza”, a kívüllónak maradni vagy beolvadni nem pusztán filozófiai természetű probléma. Annak ellenére, hogy a dekrétumok alapján a német és a magyar kisebbséggel szemben alkalmazott bánásmód összeegyeztethetetlen az em-

beri jogokkal, ellentétes a nemzetközi jog általános elveivel, a dekrétumokat az egykori Csehszlovákia mindkét utódállama jogrendje részének tekintti, 2007-ben a szlovák parlament meg is erősítette.

„Ez bizony már a huszonnegyedik óra” (<http://www.boon.hu/szemelyeshuszaszadik-szazad-mi-nem-kerdeztunk-ok-pedig-hallgattak-rola/3024947>) – hívja fel a figyelmet a szerző az emlékezés felelősségére és a múlttal való szembenézés megkésztetésére. Ha most nem kezdődik el ezeknek a személyes történeteknek, egyéni, mégis tipikus tragédiáknak a feltárása, amely átfogóbb, objektívebb képet adhat erről a korszakról, kifutunk az időből: lassan nem lesz kitől kérdezni. ■ ■ ■

■ **Balogh Lilla** (Budapest, 1989): az ELTE magyar-kommunikáció alapszakán, majd irodalom- és kultúratudomány mesterszakán szerzett kiegészítő diplomát, jelenleg ugyanitt PhD-hallgató. Az irodalmi modernség programon. Ennek megfelelően kutatói érdeklődése elsősorban a 20. század első felének magyar irodalmára irányul. Készülő doktori disszertációjának célkitűzése Szép Ernő sokrétű munkásságának újraértelmezése, irodalomtörténeti szerepének újragondolása.

FŐFAI RITA

Elveszve a jelképek erdejében

Egressy Zoltán legújabb regényében sokat markol és sokat is fog. Élet és halál, misztikum és mindennapok, kapcsolati és családi problémák, szorongás és szabadosság, ábránd és realitás, a világ és az egyén sorsának értelme. Ha nem ismernénk a szerző eddigi munkásságát, ezek alapján könnyen azt feltételezhetnénk, hogy a mű meg-

Egressy Zoltán:
Szarvas a ködben
Európa Könyvkiadó, Budapest,
2016

reked a „minden mindennel összefügg” közhelyében, a folyamatos elmentézés unalmában, vagy a világ-

magyarázó bölcselkedések felszínességében. A *Szarvas a ködben* azonban jól érzékeli a széttartó és szinte beláthatatlan témák kaotikusságát, ahogy azt is, hogy ami egy 270 oldalas könyvben nehezen megragadható, az a világot és benne önmagát értelmezni vágyó ember életében is az. A regény éppen ezt a feszültséget, vagyis az összefüggések, jelképek, funkciókeresések útvesztőjébe szoruló ember konfliktusát helyezi a középpontba, és biztos írói tisztánlátással vezet át a homályon.

Ez nem is meglepő, hiszen Egressy Zoltán az utóbbi években már egyre több művel bizonyította, hogy nagy sikerű drámái mellett prózaírói tevékenységére is érdemes odafigyelni. A *Szarvas a ködben* esetében azonban a korábbi művekhez kapcsolódás is kiemelendő. A főszereplő például a *Szaggatott vonal* című regényben megismert Vertesz Antal régi szerelme, akiről eddig csak a férfi elmékedésein keresztül kaphatott képet az olvasó. Ugyanott bukkant fel először a homoszexualitását idős korában nyilvánosságra hozó Vilmos nagyapja alakja is, az ő halálának évfordulóin megrendezett családi összejövetelek elevenítődnek fel most újból. Egy másik műből, a *Százezer eperfából* pedig az öreg margitszigeti eperfa képe köszön vissza, amely alatt ezúttal esküvői csoportképek készülnek. Más hasonlóságokat is felfedezhet azonban, aki Egressy Zoltán eddigi munkásságában jártas. Valójában a sok kapcsolódási pont miatt a szerző az Inforádióknak adott interjújában maga nevezte a *Szaggatott vonal* párregényének legújabb könyvét. A halottnak címzett monológ, a gazdag motívumháló, a sejtelmes légkör, az önreflexiók, a hit az angyalokban ugyanis fontos elemei mindkét műnek, az eltérő kontextusok mégis két teljesen különböző (egyébként a másik ismerete nélkül is befogadható) művet eredményeznek.

A *Szarvas a ködben* főszereplője és egyben narrátora az anyakönyvvezető, Anna. Foglalkozásából adódóan az élet legjelentősebb eseményeivel: a születéssel, az esküvővel és a halállal találkozik rendszeresen. A harminc, körülbelül egyforma hosszúsá-

gú fejezet során csak néha szakad meg egyébként egységes stílusú monológja, amikor a vele meglehetősen ellentétes temperamentumú, Jócsajeszternek nevezett karakter hangját halljuk. Cél szerű ezen a ponton röviden kitérni a női karakter megformálásából fakadó lehetséges kérdésekre. Ahogy már a *Szaggatott vonal* megjelenésekor is igyekeztek a művet kategóriába sorolni (akkor az aparegény hagyományába), itt is elindult már egy ilyen folyamat. A férfi szerző és a hiteles nőábrázolás kapcsolatának előtérbe kerüléséhez azonban a könyv borítója is hozzájárult. Hiába nyilatkozta ugyanis Egressy Zoltán a Marosvásárhelyi Rádióknak, hogy a főszereplő karakterjegyeit a nemétől függetlenül alkotta meg, amikor a könyv fedőlapján kiemelt „Nő vagyok, túlélő” mondat mégis jelentőséget tulajdonít a nemnek. A hátoldalon található ismertető szerint pedig a szerző „a női lélek aprólékos ismeretéről tesz tanúbizonyságot.” Anna megformálása azonban, a borító szövegeivel szemben, a szerző állítását támasztja alá, hiszen nem a nemi sajátosságok felmutatása, a csoportba sorolás a cél, hanem egyediségének, személyisége komplexitásának felmutatása. Ebből a szempontból pedig valóban a lélekábrázolás aprólékos ismerete, hiteles ábrázolása mutatkozik meg a műben.

A regény során Anna egyetlen napjába nyerhet bepillantást az olvasó, ez azonban épp elég ahhoz, hogy kellő ismereteket szerezzen a szereplő életéről. Monológja ugyanis jelen időben tájékoztat az izgalmas, pergő eseményekről, míg gondolatainak sodrása, lelki életének gazdagsága mélyíti el igazán a művet, visszaemlékezéseivel, életszemléletével. A legbravúrosabb részek azonban a két szál, vagyis a külső történések és saját képzelete jelképrendszerének összefonódásai, amelyek során találkozunk realitás és annak sajátos értelmezése.

Az egész bonyodalom egy lakodalomba hívás könnyelmű elfogadásával kezdődik. A kezdeti kellemes légkör ellenére hirtelen az az érzése támad, hogy az invitáció pusztán csapda volt, mert valójában meg akarják ölni, így végül menekülési útvonalat

kényszerül kidolgozni. A könyv ezen a ponton thriller-szerű borzongást, sejtelmességet sző bele a történetbe, ennek a sikeressége azonban nem egyértelmű. Ha csak a cselekmény szintjét nézzük, akkor igen hamar lelepleződik Anna paranoikus, igazából felesleges aggodalma. A násznép viselkedése nem utal semmilyen összeesküvésre, ahogy a mellette felhozott érvek is igen gyengék, kiténik a belemagyarázás erőltetett jellege. Ez megnehezíti a szereplő helyzetébe való beleérzést, így a félelmet is. Arra, hogy mi igazolja mégis Anna rettegését a násznéptől, a regény végén, az Anna belső világában megismert jelképek szintjén találunk csupán megoldást, így viszont nem a megfelelő időben érvényesülő a nyomasztó érzés.

A hátlap szövege mehökkentő végkifejletet ígér, amelyet a szerző sem szívesen árul el interjúi során. Igazából nemcsak egyetlen meglepő fordulat szerepel a mű végén, ezek közül viszont az Anna menekülési kísérlete közben történt baleset a frappánsabb. Azért is érdemes ezt kiemelni, mert az előbb említett paranoia mellett ez is olyan rész, ahol élesen megmutatkozik az írói bravúr. Az viszonylag korán kiderül, hogy Anna magát a szarvas (maja horoszkópból származó) alakjával felelteti meg, ez a motívum pedig több különböző formában is megjelenik. A mű vége felé hangzik azonban el, hogy a násznép félelmet keltő tagjai valójában vadászok, akik szarvasokat ejtenek el. Itt ér össze a nő képzelete és a valóság, a motívumok összekapcsolása révén ugyanis értelmet nyer korábbi baljós előérzete. A szökés közbeni baleset pedig meglepő, hiszen a menyasszony iránti gyűlölet nem volt megfelelően felvezetve, hirtelen bukkan fel Annában. Ez nem központi probléma, csak kissé zavaró hiányosság, bőven ellensúlyozza viszont az előbbihez hasonló jelképes összefonódás: ezúttal nem Anna félelme, hanem az ellenszenv materializálódása lesz része a történéseknek.

A mű másik nagy meglepetése valamivel kiszámíthatóbb. Már a regény felénél lehet gyanakodni, majd az egyre több elejtett információ könnyen eredményezheti, hogy az olva-

só idő előtt rájön a csavarra. Mindez azért nem róható fel a regény hibájának, sőt, inkább kiemeli a nagyszerűségét, mert mind a cselekmény, mind a belső monológ érdekfeszítő, magával ragadó marad a meglepetést előre megjósolók számára is. Ezzel kapcsolatban inkább a leleplezés utáni ma-

gyarázat, pszichológiai elemzés okozó törtést, amely a regény addigi összetettségéhez, sejtelmességéhez, természetes sodrásához képest hirtelen leegyszerűsítővé válik, és az addigi, főleg az elhunythoz intézett monológból zavaróan kihallatszik a szerző hangja az olvasó felé. Ebben a (szerencsére rövid) részben egysíkúvá válik az addigi üdítő sokszínűség, a különböző motívumok, narratívák burjánzása. Anna elmélkedéseinek megírása, a magáról az értelmezés folyamatáról való beszéd ugyanis jóval differenciáltabb, művészibb igényű, mint a különös helyzetet tisztázó fejezet. Az elme működését hűen követő asszociációk, csapongások múlt, jelen és jövő, fikció és valóság között pedig egyáltalán nem teszik követhetlenné a gondolatmenetet.

A mű már az első oldalon megteremt, minden modorosságot kerülve, a sejtelmes, homályos hangulatot. Nemcsak tartalmilag (Anna a felhők természetén töpreng), hanem a befogadó és a szöveg kapcsolatában is. Ekkor még azt sem tudjuk, hogy női monológot olvasunk, a szerző nemét

tudva könnyű kezdetben férfihangot hallani. Nem látjuk még át a műfajt, hogy napló lesz-e, levél vagy vallomás, illetve azt sem, hogy kihez szól a narrátor. Ezek a részletek csak fokozatosan tisztulnak ki, míg Anna önelemzése egyre mélyebb örvényeket generálnak, egyre ködösebbé, többösszetevőssé téve a gondolatmenetet. A monológ a már említett Vertesz Antalnak szól, aki azonban évekkel ezelőtt motorbalesetben meghalt. Csupán rövid ideig alkottak egy párt, Anna mégis őt tudná egyedül férjeként vagy a gyermekei apjaként elképzelni. Hamar világossá válik azonban, hogy a gyászfeldolgozásnál többről van itt szó. Nemcsak a veszteséggel akar megbékélni, hanem egész életét, sorsa és a világmindenség összefüggéseit megérteni. Felfoghatatlan, kezelhetetlen helyzet számára, hogy eddig már három ember életének tönkretételében is volt része, noha akaratlanul. Szerelme például azért csúszott meg a motorral az Erzsébet hídon, mert éppen az általa küldött születésnap köszöntést olvasta telefonján, tehát az ő SMS-e zavarta meg vezetés közben. Szerepe volt gyermekként apja halálában is, mivel szándékosan nem fogta meg a létrát, amikor az imbolyogni kezdett, így apja belehalt a zuhanásba. Bár a rendőrség nem bolygatta az ügyet, anyja megértette a tekintetéből az igazságot, amelyet az asszony soha nem tudott feldolgozni, és összeomlottak az idegei. Mindez azonban nem csupán a múltból kísérti, a regény cselekménye azt igazolja, hogy ez a jelenben is megismétlődhet. Anna intelligenciája, nyitottsága, érzékeny analízáló képessége ugyanakkor alkalmassá teszi arra, hogy végigelemezze a történeteket. Egyfelől rendkívül jó emberismerő és önkritikus, igen jól érzékeli, amikor emlékezései, ábrándozásai átcsapnak szentimentalizmusba vagy önsajnálta, ilyenkor önreflexív kiszólásokkal korrigálja magát, helytelen nyelvhasználatára is kitérve. Ami azonban elsőre perfekcionizmusnak, pozitívumnak tűnik, hamarosan gátlásosságának, megfelelési kényszerének jelvé is válik. Ezért van nagy szüksége egy ellenpontra, aki bevállalósságával, erotikus kisugárzásával, szabadszájú-

ságával éppen azt testesíti meg, amilyen ő sosem mer lenni, ezért is hívja őt Jócsajeszternek. Kettejük kapcsolata azonban nem merül ki ellentétek ütköztetésében, mindkét esetben jól felépített, komplex, önmagában is elég erős karakterről van szó, akik között még hasonlóságok is felszínre kerülnek. Mindketten hasonló módszerekkel próbálnak például megbirkózni az élet megértésével. Nagy szerepe van ebben a narratíváknak, saját életük történetbe foglalásának, különböző műfajok szerinti újramondásának. Ez egyfelől azért fontos, mert segíti őket az eltávolodásban, kívülről szemlélhetik magukat. Vonatkozási alap például egy film, amely nincs pontosan megnevezve, de a történet leírása alapján a Jean-Marc Vallée által rendezett *Vadonról* van szó. Saját konfliktuskezelését a főszereplő nővel veti össze, akit Jócsajeszterhez hasonló csodálattal szemlél. Anna másik meghatározó élménye Gabriel Garcia Márquez *Szerelmem a kolera idején* című regénye, Florentino sajátos hűségfelfogása távoli szerelme iránt ugyanis segíti a halotthoz való ragaszkodásának analízálását. Nem pusztán mások narratíváit szemléli azonban, hanem saját életét is történetként képzele el, aminek ő a szereplője. Ennek egyik módja, amikor szinte kilép önmagából, és a szerepjátás biztonságából, a maszkhúzás szabadságából imitálja az elképzelt személyiséget vagy viselkedéstípust. Ezeknek a szerepeknek a saját magától való következetes eltartása bizonyos mentális problémák előjeleként is értelmezhető. Van viszont egy ennél veszélyesebb mód is a regényben. Észrevehető, hogy azért vonzódik például a mesékhez, mert azoknak az ismerős szűzsége biztonságot ad. A mesében, felfogása szerint, minden úgy történik, ahogy kell, érvényesül egy mindent átfogó, valamennyi szereplő számára érthető rend. A margitszigeti erdő is a mesebeli kerek erdővé válik képzeletében, ahol nem létezik szorongás, hiszen minden elem a főhős boldogulását segíti elő. A további utalások, például a karácsonyi édességbolt idillje, a villamosra felszálló férfi mesefigurának nézése mind azt támasztja alá,

hogyan az élet komplexitásának elfogadása ellenére szüksége van néha a naivitásig leegyszerűsítő magyarázatokra. Erre az ellentmondásra többször reflektál ő maga is. Egyrészt saját, esküvői ceremóniákra írt beszédének közhelyeit, üres szövegeit karikírozza ki, illetve tanúbizonyosságot tesz nagyon is differenciált elemzőképességéről. Arisztotelész *Poétikájával* is azért nem tud mit kezdeni, mert pusztán két szóval akarja megmondani a lényegét (ti. a tragédia alapja a valószínűség és szükségszerűség), ami szerinte túlságosan leegyszerűsítő. Másrészt mégis vágyik ezekre a pár szavas, egymondatos válaszokra az élet nagy kérdéseit illetően. A könyv elején enyhe megvetéssel beszél azokról az emberekről, akik álbozségekhez vagy kétes spirituális iránymutatásokhoz folyamodnak, pedig saját magáról is mondhatná a következőket: „...előbb-utóbb horoszkópokba menekülnek, ezoterikus magazinokat kezdenek lapozgatni; valaki, valami mondja meg nekik, mi van.” (13.) Anna ugyanis ennek dacára, bár röstelli bevallani, igen sok ezoterikus tartalommal hisz. Tisztában van ugyanakkor vele, hogy ezekre a magyarázatokra pusztán azért van

szüksége, hogy a kiismerhetetlen világban és saját életének megmagyarázhatatlan eseményei között biztonságot, kézzelfogható, jól körülhatárolt rendet találjon.

A folyamatos történetbe foglalás, önámítás, illetve mindenben titokzatos jelet, összefüggést kereső szándék, a legapróbb részleteknek is funkciót tulajdonító, mindenből következtetést levonó törekvés azonban nemcsak saját, személyes életéről szól, hanem az interpretációs technikáknak szóló finom fricska is bele van rejtve. A regény maga ugyanis nemcsak gazdag jelképekben, de azok elrendezése, összefüggései igen jól kimunkáltak, mondhatni, hosszasan lehetne analizálni és sokféleképpen interpretálni őket. Nyilvánvaló, jól beépített karikatúra például Anna álmának elemzése, aki a fejében elhangzó „Hő, hú, pi, szélmalomturbina, a művészet halott.” mondat nyakatekert értelmezésével arra jut, hogy saját halálát álmodta meg előre. (116.) Vagy érthetjük kiszólásnak azt a részletet is, amikor Arisztotelész kapcsán figyelmeztet Anna arra, hogy „kisebb baj, ha az író nem tudja, hogy a nőstény szarvasnak nincs szarva, mint ha hamis utánza-

tot fest.” (202.) A könyv tehát előhozza azt a kérdést, hogy az értelmes, fogékony, saját magával szemben is ki-méletlenül őszinte és kritikus narrátor beszámolója után az olvasó mit kezd a művel. Anna, bár nem fejt meg a világmindenség titkát, megtalálja a továbblépés és szabadabb önkifejezés lehetőségét, a befogadó munkája azonban ekkor kezdődik igazán.

Egressy Zoltán könyve azért is kihívás, talán enyhén provokatív is, mert értelmezési mechanizmusunk metaregényeként is olvasható. Mind ezt azonban nem öncélúan, harsány gesztusként teszi, hanem a főhős problémáit komolyan véve, mélyükre hatolva, a mindennapok természetességével. Rendkívül fontos mű ez a szerző életművében, amely nemcsak széles olvasóközönséget, de számos tanulmányt, diszkussziót is megérdemel. ■ ■ ■

■ **Főfai Rita** (1988): a Pécsi Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos mesterdiplomát. 2014-től ugyanitt az Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója.

T. TÓTH TÜNDE

Az IDŐ másodkézből

A kommunikatív emlékezetben továbbélő traumákat kibeszélő visszaemlékezők egymást kiegészítő, polifonikus monológjaiból épül fel Svetlana Alekszijejics *Az utópia hangjai* című regényciklusának öt része. *A háború nem asszonyi dolog, Az utolsó tanúk, Fiúk cinkkoporsóban* és a *Csernobili ima* után az *Elhordott múltjaink* következett, a szovjet-tematika (a „vörös-ciklus”) záró darabjaként: közben, 2015-ben a szerző Nobel-díjat kapott, a Svéd Akadémia indoklása szerint „többszölamú írásai-

Svetlana Alekszijejics:
Elhordott múltjaink
Európa Könyvkiadó, Budapest,
2015. Ford.: Iván Ildikó

ért, melyekben korunk szenvedésének és bátorságának állít emléket”. Ebben a kötetben a számos reprezentatív álláspont – „Van, akinek a múlt egy láda hús és egy hordó vér, másoknak meg egy dicsőséges korszak.” (348.) – az előbeszéd stílusában szólal meg, ezáltal

tal a különféle beszédmódok mögött egymástól drasztikusan eltérő életek sejlének fel, mégis érvényesül a szerző sajátos szépirodalmi igényű stílusa is, a mozaikok pedig egységessé szerveződnek.

A riportok a szovjet és posztsovjetera határterületein mozognak: a múlt-hoz való viszony, a jövő élıhetősége, kilátásai, az egyén magatartásmintái, az alkalmazkodás, a mikrotörténet és makrotörténet együttállása, elbeszélhetősége mind fontos sarokkövei az emlékezők történeteinek. A mindezt átszövő motívum az idő: „Az a helyzet, hogy minden eszme és minden szó mintha másodkézből került volna hozzánk, minden olyan tegnapi, veltetés. Senki nem tudja, hogyan kéne lenniük a dolgoknak, hogy mi jöhet most jól, ezért mindenki igyekszik azt hasznosítani, amit az elődeik már va-

laha tudtak, amit valaki, valahol már megtapasztalt. Ez sajnos még amolyan second hand idő, elhordott múlt. De lassacskán kezdünk magunkhoz térni, tudatosítani, hol a helyünk a világban. Hiszen senki sem akar romok tetején

élni, jó lenne végre felépíteni valamit abból, ami megmaradt.” (591.) Ezért is visszatérő motívum a beszéd, ami több mint a kommunikáció eszköze. Szokásrend, amely hagyományozódik, az aktuális politikai berendezkedésről függetlenül: „Sírokat keres? Megérttem, mi, mondhatnám, síron lakunk. De mi... egyszerűen nem szívesen emlegetjük a múltunkat. Tabu! Az öregek, a szüleink, meghaltak, azok meg, akik élnek még, hallgatnak. Tudja, ők sztálinista nevelést kaptak.” (325.) A történelmi múlt és az egyéni élettörténetek továbbörökítésének célja és hatása is kérdéses: ha a tudattartalmak ki is mondhatók, az új kontextusban, a „nem-szovi” embertípus számára nem feltétlenül értelmezhetők – vagy nem minősülnek relevánsnak.

A megszólalók többsége hétköznapi kisember, aki a történelem kiszolgáltatottja, elszenvedője, és ritkább esetben hasznélvezője. Utóbbira példa a posztsovjeter karrierizmus megtestesítője, aki az új berendezkedés szélsőséges társadalmi különbségeit a vad-vadász felosztásban szemlélteti: „Mindannyian olvastunk Gorkijt, tudjuk, milyen az, amikor a kalmárok mulatnak: tükröket törnek, habzsolják a fekete kaviárt, pezsgóban fürdetik a lányokat... De ezzel már elteltek, unják az ilyesmit. [...]

Vannak olyan szórakozási lehetőségek is, amiket nem hirdetnek az irodák. Szigorúan titkosak. Éjszakai vadászon is részt vehetünk. Élő emberre. Egy szerencsétlen csövesnek adnak ezer dollárt – nesze, ez a sok zöldhasú mind a tied! Életében nem látott ennyi pénzt! Ezért most te leszel a vad! Ha megúszod, összejött, ha lelőnek, ne nyávogj. Tiszta ügy! Kislányokat is lehet bérelni éjszakára. Szabadon engedni a fantáziánkat és a farkunkat, de úgy, hogy olyat Sade márkát álmodni sem mert volna! Vér, könnyek, ondó! És ezt boldogságnak hívják.” (424.)

Emellett gyakori az eszme- és szellemtörténelmi megközelítés, áttekintés: a közösségi kohézió felbomlása, a szellemi kulturális értékeszmény, a nagy történelmi-társadalmi narratívák, eszmék devalválódása áll szemben a materiális érdekorientált haszonkultusszal, az átlagemberek műveltségigény-vesztett, az önös érvényesülést elvakultan abszolutizáló társadalomképével.

Mind ezt meghatározza az is, hogy a megszólalók a peresztrojka után olvassák vissza a szovjet államiságot, politikai berendezkedést, ideológiai és etikai normákat – vagyis, a megszólalásmódot jelentősen befolyásolja az ismert, kiszámítható minőségek elvesztésének és az új rend idegenségének tapasztalata. Ezt a pszeudonosztalgikus életérzést is bemutatja a szerző olyanok életútján keresztül, akik szocializálódtak és így vagy úgy akklimatizálódtak olyan társadalmi viszonyokhoz, elsajátítottak olyan magatartásformákat, amelyek használhatatlanok, funkciótlanak az új társadalmi, politikai, szellemi életvalóságban. Ezt mutatja a patetikus retorika kiüresedése is: „Ha akkor, a háború alatt, belehalok a sebeimbe, tudtam volna: a Hazáért halok meg. De most a kutyaélet végez velem. Írják csak ezt a síromra...” (226.) – és az arra való utólagos reflexió: „Az eszmék hatalmas, félelmetes dolgok, megfoghatatlanok, nem anyagi erők. Felmérhetetlenek... valahogy más az anyagi-ságuk... valami egyszer csak fontosabbá válik, mint az anyám.” (561.) Generációs problémaként kerül elő-

térbe, hogy a Szovjetunió felbomlása nagypolitikai, gazdasági szinten alapjaiban változtatta meg az emberi élet minőségét és perspektíváit, de magát az emberi, a „szovi” beidegződést nem: „Az én fejemben szovjet minták vannak, régi sablonok, a fél életemet a szocializmus alatt éltem le. Úgy maradtam. Már nem tudom ezeket lecserélni.” Ugyanakkor döbbenetesen embertelen történetek sűrűsödnek össze a szovjet intézményesített terrortól, a kegyetlenség módozatainak állandó jelenlétéről és átalakuló formáiról (éheztetésről, börtönről, háborúról, brutalitásról), nem utolsósorban pedig a felelősségre vonás hiányáról.

Nagy kérdése a könyvnek, hogy kik tudják elbeszélni, s ezáltal megérthetővé, elgondolhatóvá tenni a közös, ellentmondásokkal telt és a legkülönfélébb tragédiáktól terhes múltat, hiszen a tanú hitelessége, objektivitása, lényeglátása mindig kontextusfüggő, összetett probléma. Főként a „konyhatörténelem” megszólaltatói beszélnek, akik a nagypolitikai változások során nem jutottak befolyásos szerephez, ezért azok következményeit csak viselik, sorsukat nemigen alakíthatják; az ő személyes életük olykor inkább személyközi kapcsolataikban meghatározott, de kimondva vagy kimondatlanul, változó értékhangsúlyal, mindig erősen függ a történelmi szituációtól. Történetük a személyes életükön túlmutató, általános tanúságtétellé válik: „Egy kisfiú az ablakon át próbált menekülni... Az egyik partizán le akarta löni, de egy másik megakadályozta. Visszadobták a tűzbe. Tizennégy éves voltam. Nem értettem semmit. Az egyetlen, amit tehettem, hogy megjegyeztem ezeket a dolgokat. És most elmondtam...”

Épp ezért a kérdések is ezen a szinten merülnek fel: például az, hol kezdődik és meddig tart a mindennapi ember felelőssége: „Kit kellene elítélni, csak azokat, akik részt vettek a kivégzésekben, a kínzásokban, vagy azokat is, akik a feljelentéseket írták... akik elvették a »népellenségek« gyerekeit a rokonoktól, és intézetbe küldték őket... a sofőröket, akik a letartóztatottakat szállították...” (439.) Emellett a hatalomszerzés, illetve a hatalmi

nyomás egyénre gyakorolt hatása vajon milyen felelősséggel, jogokkal ruház fel vagy milyen visszaélésre ad lehetőséget: „Lehet, hogy amúgy civilben rendes fickók, de hóhéreként dolgoznak. A rendszer kis fogaskerekei. Nem ők döntenek el, kell-e ütni, de ütni ők ütnek...” (567.)

A sok-sok hang közös metszéspontjában másodlagossá válik, hogy min-

den megszólalás szubjektív ön- és létértelmezés, beleértve azt is, hogy a beszélők hogyan tekintenek a változó élethelyzetre, történetiségre, politikára (értelemszerűen, még egy ilyen monumentális könyv sem vállalkozhat arra, hogy a felvetett problémák egészét áttekintse, statisztikai pontosságú adatokkal). A másodkézből kapott múlt örökségének továbbélése, az em-

lékek, minták és normák megkérdőjelezése, a jelen alakíthatósága és kilátásai válnak a könyvről való gondolkodás tétjeivé. ■ ■ ■

■ **T. Tóth Tünde** (1989): az SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója.

BIRÓ DÁNIEL

A valóság HANGULATA

„*Odakint már sötétedett, és a szoba egyetlen fényforrása az asztali lámpa volt, amely alighanem úgy vonzotta a külső szemlélők figyelmét, mint az éjjeli lepkeket*”

Karl Ove Knausgård

Irodalmi szenzáció! Hét évvel az eredeti megjelenést követően lehetetlen ennek hangsúlyozása nélkül kritikát írni Karl Ove Knausgård regényfolyamáról, melynek első, magyarul csak idén áprilistól elérhető kötetét *Halál* alcímmel jelentette meg a Magvető Kiadó. A *Harcom* sikerének legfőbb összetevőit a cím (norvégül: *Min kamp*) és a kínálózó műfaji besorolás (önéletrajz) alapján is megtippelheti az ember: a cím predestinálja, hogy fölkapják, a műfaj pedig, hogy olvassák. Ez a nyíltan elnagyolt helyzetkép sokat segíthet a kritika pozicionálásában.

A *Harcom* széles körű olvasottsága minden bizonnyal kapcsolatba hozható a szöveg kendőzetlen *őszinteségével*: Knausgård bevezeti olvasóit a saját és rokonsága életébe, csodálatra méltó vakmerőséggel fosztva meg ezzel a családi tűzhely istenét annak priviligiumától. Amennyiben itt az önéletírás őszintesége működik és a lejeunei paktum életbe lép, a regény mozdulatlan teste fölött átnyúlva az olvasók Karl Ove Knausgårdot vélik megérteni. Hogy ez történik, azt számos, a norvég íróval készített interjú pél-

Karl Ove Knausgård:
Harcom: Halál
Magvető, Budapest, 2016.
Ford.: Petrikovics Edit

dázza: olvasók sokasága érez késztetést, hogy megossza magánéletének történetét a *Harcom* szerzőjével.

Mégis, irodalomtudományos képzettségű emberként, aki művében Derridára és Foucault-ra hivatkozik, Knausgårdnak pontosan tisztában kellett lennie azzal, hogy manapság az önéletírás őszintesége – a saját élettörténet tényyszerűségéeként értve – valahol a nyelvi referencialitás misztikumában kallódik, a többi feldöntött bálvány között. Knausgård pedig egy pillanatra sem állítja, hogy tollát a magánvaló lét pusztá lendülete sodorta volna véletlenszerű, bár szerencsés geometriai szabályszerűséggel a papíron. A *Halál* egy kiváló regény, Knausgård pedig nagyon is tudatos író.

■

Karl Ove Knausgård önéletrajzi sorozatát az angol kiadó a fikció kategóriába utalta, miközben az író sem a helyszínek, sem a szereplők esetében nem bajlódott a valódi nevek helyettesítésével, sőt, norvég kiadójának még a perelhetőséget is fel kellett mérnie, hi-

szen a rokonság egy része Knausgård elmondása szerint jogi eszközökkel próbálta megakadályozni a *Harcom* kiadását.

Nincs könnyű dolga a kritika írójának, hiszen az eddigiek alapján is felmérhető, hogy a regény mintegy felkínálja a lehetőséget, hogy a bulvár, illetve a konyhpszichológia eszköztárával közelítsenek hozzá, miközben a mű ezen vonásának totális figyelmen kívül hagyásával az üres esztétizmus mezején találhatja magát a kritikus.

Felkínálkozik azonban egy köztes megoldás. Az önéletrajz „gyalázatosága” (disreputable) – ahogy Paul de Man fogalmaz – és az a *szégyenérzet*, amit Knausgård az írás alapélményeként határoz meg, már önmagában is rámutat egy sajátos zárványra, amit az autobiográfia az első időktől kezdve hordoz, ez pedig a *vallomásosság*. A vallomás lehet az a kompromisszumos címke, amit a *Harcom* talán még elbírnél, anélkül, hogy *őszinteségét* kényszerűen össze kelljen mérni a *tényszerűséggel*, anélkül tehát, hogy túlzottan komolyan kellene vennünk az író és az olvasó közötti szerződés jogi megalapozottságát, de mégse kelljen megfosztva lennünk a *jelenlét* élményétől. Gondoljunk csak a vallomásos irodalom forrására, s láthatóvá válik, milyen jó munkahipotézis lehet ez a „műfaj” a *Harcom* olvasásához. Hiszen Augustinus írása: filozófia, művészet, visszaemlékezés – pezsgő sokféleség, a számonkérhetőség elvi igénye nélkül, ugyanis a *Vallomások* semmiképpen sem az olvasóval kötött szerződés jogi fundamentumán nyugszik.

■

Innen pedig már jó szívvel mutatható be Knausgård írói leleménye, vagy akár írásának *őszintesége*. A *Halál* apa és fia kapcsolata köré szerveződik: az apa a fiú szemében; a keménykezű, rideg apa iránti gyűlölet; az alkoholistává züllött apa nemtelen halála; a fiú gyöttrődése.

Knausgård regényfolyamának első darabjáról kemény feladat összededtetten írni, *túlságosan* közel kerül az olvasóhoz, nehéz távolságot tartani, pedig így „minden az érzelmekre marad” – ahogy a regény írója fogalmaz a gondolkodással kapcsolatban (328.). Azonban épp ezen a ponton tapintható ki legélénkebben a norvég író művészete, hiszen Knausgård regényében *megteremti* a közvetlenség hangulatát, amely sok esetben még az elmarasztalóan nyilatkozó kritikusokat is megtéveszti, akik jellemzően nem a regényről, hanem Karl Ove Knausgård önéletrajzáról mondanak ítéletet.

Ebből a szempontból különösen izgalmasak Knausgård írói „önvallomásai”, melyekre gyakran sort kerít a vele készített interjúk során. Ezekben – beszédesen – úgy fogalmaz, hogy a regényhez, melyben apjáról akart írni, meg kellett *teremtenie* a hétköznapi nyelvzetét, ami ebből következően nem állt eredendően rendelkezésére, s így ennek eredménye lenne az első száz oldal „semmitmondása”.

Az első száz oldal lényegében egy ifjúkori lerészegedés gondos megszerzését és kivitelezését írja le. Persze, emellett megjelennek egy tizenéves

más típusú vágyai is, mint például a zenén keresztül elérhető szabadság és lázadás, vagy éppen a szerelem, illetve a testiség. Amennyiben ez valóban semmitmondó, úgy ez a banalitás nem csupán száz oldalt tölt ki, de egészében határozza meg az első részt, tehát közel a regény felére rányomja a bélyegét. Persze valójában nem súlytalan az első rész, s az író itt maga is lódit, amikor csupán mintegy előtanulmányként utal rá, amikor azt mondja, hogy az első száz oldallal nem volt más célja, mint hogy önmaga számára létrehozza a hétköznapi nyelvzetét, amelyen keresztül aztán elbeszélheti édesapja halálát. Ez a kinyilvánított cél maga is egy olyan prekonceptióra utal, amely az elméleti műveltségű Knausgård sajátja: a közvetlenség illúzió csupán, legyen szó a saját élettörténetéről, vagy akár az *én* megértéséről – mindenfajta megértéshez jól vagy kevésbé jól körvonalazható *gyakorlatokon* (itt ez a banalitás nyelvi megképzése volna) keresztül juthatunk csak el.

Ez izgalmas koncepció, amely akár a mai médiatudományos érdeklődésre is számot tarthatna, azonban a *megvalósítás* fényében sokat veszít felszíni csillogásából. Elég csak arra utalni, hogy az apa halálát a maga közvetlenségében először megidéző részt egy több oldalon átívelő filozófiai igényű fejtegetés előzi meg (217–224.), melynek centrumában a *megértés* áll, kiegészülve egyfajta episztemológiai psziszimizmussal, ez pedig a pusztá említésnél – amelyet itt jelenleg kaphat – kétségtelenül többet érdemelne. Tehát az oly nehezen, legkevésbé száz oldalnyi „semmitmondás” árán megszerzett nyelvet könnyűszerrel elejti a szerző néhány oldalnyi „elmélkedés” kedvéért.

Knausgård tudatos író, a *Halál* pedig precízen felépített regény. Ez természetesen az első részre is vonatkozik. Az író nem véletlenül választotta a sok banalitás közül éppen az ivást az ifjúkor bálványai közül, s nem véletlenül látjuk sokszor ridegnek Karl Ove karakterét. Olvasóként a regényben előrehaladva egyre nyilvánvalóbbá válik a hasonlóság apa és fia között. Knausgård írói zsenije többek között abban is megmutatkozik, hogy nem

enged az egyértelműen kínálkozó pszichologizálás csábításának, sőt, sokszor feltűnően nyers, néha pusztá megállapításokkal lép túl a legkényesebb jeleneteken is.

Azonban a *hallgatás*, a direkt (ön)értelmezés gyakori elhagyása nem egyenlő a szenvtelenséggel. Az egyik legmegindítóbb jelenet az első részből éppen egy ilyen „hallgatás” eredménye. A tizenéves Karl Ove már alig van otthon, az apa már elindult a lejtőn, de ez még a fiú számára közel sem nyilvánvaló, még egy hosszú folyamat csupán utólag tudatosítható elején járunk. Az apa, aki fiai számára mindig is inkább keménykezű nevelő volt, mintsem gyengéd és szerető szülő, hagyja, hogy a dolgok fájdalmas lassúsággal amortizálódnak körülötte. A közös családi ház, melyből az idősebb fűtestvér, Yngve és az anya már elköltözött, egyre lelakottabbá, egyre lakhatatlanabbá válik. Az apa nem tesz rendet maga körül, és alig fűt magára, de a létezés minimumait ekkor még felvállalja. Egy ilyen napon érkezik haza Karl Ove, némileg váratlanul. Az apa éppen zenét hallgat, amolyan férfias hangerővel:

„Hahó? – kiáltottam be. Valószínűleg nem hallja a hangerő miatt, gondoltam, kibújtam a cipőmből és a kabátomból. Nem akartam hirtelen meglepni, ezért a nappali előtt a folyosón újra elkiáltottam magam, hogy hahó. Semmi válasz. Beléptem a nappaliba. Apám csukott szemmel ült a kanapén. A feje a zene ritmusában mozgott előre és hátra. Az arcán könnyek patakzottak. Hangtalanul visszaléptem a folyosóra, ahol villámgyorsan magamra kaptam a cipőmet és a kabátomat, hogy még a szám vége előtt kijussak a házból. Egészen a buszmegállóiig rohantam a táskával a hátamon.” (161.)

Bizonyára sokféle olvasata lehet egy ilyen jelenetnek, s ezek egyike a fiú ridegsége. Miért nem lépett oda Karl Ove, és kérdezte meg édesapjától, hogy mi nyomja a szívét? Talán ez volt az a pillanat, amikor kialakulhatott volna közöttük egy „igazibb” kapcsolat. Talán. De végül is minden további nélkül zárul ez a néhány sor, egy olyan regényben, melyben egy fiú elsírhatja az apját.

Olvasóként alig-alig ismerjük meg az idősebb Knausgårdot, s az a benyomásunk támadhat, hogy éppen azért nem ismerjük, mert a fiú szemével tekintünk rá, aki szintén nem érti, s nem is igazán ismeri az apját, s annak szenvedéstörténetét is csak e történet legvégéről visszatekintve realizálja. Az apa meg- és kiismerhetetlensége nyilvánvalóan fontos eleme tekintélyének, legalábbis gyermekei szemében: „Lehetetlen volt megfigyelni apát, mert mindig észrevette, mindig látott mindent.” (180.) Nem véletlen, hogy az apa halálát a szöveg először a megértés, a tanulmányozás aktusával hozza kapcsolatba:

„Ott feküdt az asztalon, a szoba közepén, az ég felhős volt, a helyiség félhomályos, odakint egy fűnyíró traktor körözött lassan a pázsiton. A bátyámmal voltam. A temetkezési vál-

lalkozó kiment, hogy egyedül hagyjon bennünket az elhunyttal, akit néhány méternyi távolságból bámultunk. A szeme és a szája zárva volt, fehér inget és fekete nadrágot húztak rá. A gondolat, hogy most először tanulmányozhatom ezt az arcot teljesen szabadon, szinte elviselhetetlen volt. Úgy éreztem magam, mintha erőszakot tennék rajta. Közben pedig csillapíthatatlan éhség györtört, amely azt követelte, hogy csak nézzem és nézzem ezt a halott testet, amely alig néhány nappal korábban az apám volt.” (225.)

Az élmény teljességéhez tartozik, hogy az olvasó közel engedje magához a szöveget, azonban értékes tapasztalat rejlik a regényre ugyancsak jellemző finom távolságtartás megízlelésében is, amely például a művészetről, az irodalomról való elmélkedésben, vagy akár a meg-

értés pátoszával oly feszült kapcsolatban álló episztemológiai pesszimizmusában mutatkozik meg. Megéri *olvasni* a *Halált*, átélni, amit felkínál, legyen az Giotto alakjainak kiszolgáltatottsága, vagy egy fiatal norvég férfi valóságának hangulata: ■ ■ ■

„Felpillantottam. Ezt a könyvet apának írtam. Nem tudtam, de így volt. Ő volt az, akinek írtam. Letettem a kéziratot, felálltam, és az ablakhoz mentem. Tényleg ilyen sokat jelentett nekem? Ő, igen, de még menyire.” (427.)

■ **Bíró Dániel** (1989, Budapest): az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója. Kritikai eddig a *Napútban* és a *Szépirodalmi Figyelőben* jelentek meg.

PÁPAY SZANDRA

AZ EMLÉKEZÉS MŰVÉSZETE

Ha megpróbálom felidézni, amit az emlékezésről neves gondolkodóink nyomán olvashattam, három fontos gondolat jut egyből az eszembe: emlékezni *művészet*, *munka* és *kulturális alapfeltétel*.

A *Kegyelmet a klasszikusoknak* című kötet az emlékezés e hármasságát juttatja érvényre szövegeivel: egy olyan életmű megidézésére vállalkozik, mely – sajnálatos módon – nem él kellő mértékben a mai irodalmi köztudatban. Gyergyai Albert nevét hallva az olvasóközönségben az „esszéista” és „műfordító” kifejezések aktivizálódnak jobb esetben, s csak nagy ritkán látunk e hívószavak mögött. A Szávai Dorottya és Szávai János szerkesztésében megjelent kötet emlékezni segít: újra megismerteti velünk a név mögött az embert, s elmélyíti

Kegyelmet a klasszikusoknak
– Írások Gyergyai Albertről,
szerkesztette: Szávai Dorottya
és Szávai János,
Pesti Kalligram, 2015

a hozzá köthető hívószavak mögötti irodalomszemléletet.

A kötet célkitűzése ebből kifolyólag kettős: egyrészt számot vet azzal a kulturális örökséggel, mely Gyergyai Albert közvetítésével került be irodalmi kánonunkba. Ahogy Szávai Dorottya utal rá a kötet második szövegében, a Gyergyai-esszék mögött egy koherensnek mondható irodalomtörténeti dimenzió rajzolódik ki, melynek újrafelfedezése tanulságos lehetne mai irodalomértésünk számára. A kötet

célja másrészt éppen ezért e Gyergyai által ránk hagyományozott kulturális örökség, e mély és kiforrott irodalomszemlélet közvetítése a mai irodalmi diskurzusokba. Vagyis azt a kultúra-közvetítő attitűdöt veszi magára, mely Gyergyai sajátja is volt, ezzel az azonosulással is tisztelve e roppant gazdag életmű előtt.

A kötet szövegei Gyergyai életének és munkásságának szerteágazó szegmenseit behatóan vizsgálják. A szakmai oldalt a fordítások, a francia kultúra közvetítése és a Nyugat, a személyes vonatkozásokat a francia internálás és az Eötvös Collegiumban töltött évek teszik ki. Fordítói tevékenységének mindenlétét Szávai János írása árnyalja; ebből a szövegből kitűnik, hogy Gyergyai Albert az általa fordított műveket milyen mélyen ismerte. A fordítói tevékenység nála – a mai fordításelméletek alapvetéseivel hasonlóan – mindig értelmezés is volt. Földes Györgyi és Kenyeres Zoltán szövege a kötetben egymás után eleveníti fel Gyergyai magyar irodalomhoz és világirodalomhoz való viszonyát. Szabics Imre és Bikácsy Gergely Gyergyairól mint emberről tudósít, Karátson Endre írása pedig mindezen élettevékenységek lehetsé-

geit mutatja be egy olyan korban, melyet a politikai berendezkedés befolyása nehezített.

Már ebből a felsorolásból is látszik, hogy milyen nehéz szétválasztani a különböző nézőpontokat az életműben, elég csak a francia internálás éveit említenünk, mely életszakasz Gyergyai irodalomszemléletének egyik megalapozója lett. Továbbá a kötet szerzői közül sokan nem csak szakmailag, hanem személyesen is kötődtek Gyergyaihoz, így a tudományos távlat sokszor a múltat idéző szubjektív horizonttal elegyedik.

Az egykori tanítványok és kortársak visszaemlékezései azonban nem csak a kötet bensőséges hangulatához járulnak hozzá. Kabdebó Lóránt írása Szabó Lőrinc és Gyergyai Albert viszonyát a második világháború árnyékában emberi és szakmai oldalról is szemlélteti: „...a két író kapcsolattörténetében olyan eseményekre is bukkantam, amelyek túl a történelmi példázaton, a legfontosabb alkotástörténeti kapcsolatokról is vallhatnak.” Kabdebó szerint hangsúlyos szerep jutott Gyergyai Albert véleményének Szabó Lőrinc versfordításaiban; befolyással lehetett tehát nemcsak az irodalomtudományra, de a születő szép irodalomra is.

Sipos Lajos pedig kifejezetten az emlékezés formaváltozatait vizsgálja az életműben. Gyergyai Albert visszaemlékezéseit nem pusztán korrajzként,

hanem nyelvi, poétikai és műfajelméleti szempontból is értelmezhető irodalmi alkotásként gondolja újra. Egyszerre tárva elének e szövegekben az emlékező és az író-alkotó szubjektum tevékenységét.

Mindebből kitűnik, hogy a személyes és a szakmai kérdéseket nagyon pontos arányérzékkel mozzgatják a kötet szövegei, megtalálva Gyergyai életének azon fontos állomásait, melyek tudományos szempontból is relevánsak. Érzékeltetve ezáltal azt is, hogy Gyergyainál az *ember* és a *tudós* még hatványozottabban szétválaszthatatlan kategóriák.

Éppen ezért válik az olvasó számára különösen hasznossá Horváth László pontos filológiai munkája, mely a kötet utolsó szövegében összegyűjti a Gyergyai hagyatékában található fontosabb levelezéseket. E hiteles kordokumentumokkal a múltat a maga kendőzetlenségében kínálja fel nekünk, ezáltal a kötetben közreműködőkhöz hasonlóan mi, olvasók is az emlékező-értelmező pozíciójába kerülhetünk e szövegek olvasásakor. Ebből a szempontból is szerencsésen ívelt a kötet szerkesztés gondolatmenete. A Gyergyai világának egészét felelevenítő írások végén e levelek egyszerre kalauzolnak el bennünket a kötet által értelmezett életmű egészébe, formailag azonban irodalom- és kortörténeti adalékként alapvető objektivitásigényünket is kielégítik.

A történeti vonatkozásokkal párhuzamosan egyes szövegek olyan problémaköröket is aktivizálnak az életműben, melyek dialogizálhatnának számos mai elméleti diskurzussal. Józán Ildikó írása Gyergyai Albert kortárs francia irodalomkritika iránti érdeklődéséből indul ki. Szegedy-Maszák Mihály kötetnyitó szövegében a Gyergyai-féle irodalomszemlélet hermeneutikai árnyaltságára hívja fel a figyelmet: „Mindig érezte az újraolvasás kényszerét. [...] Munkásságának egyik fő értéke, hogy emlékeztet a jelentős alkotások többféle értelmezésének lehetőségére.” Szávai Dorottya pedig kifejezetten a posztmodern elméletek csíráját véli felfedezni Gyergyai látásmódjában. „...a világirodalom fogalmát kiterjeszti az Európán kívüli iro-

dalmakra, lényegében a posztmodern, sőt a posztkoloniális elméletekre mutatva előre.”

Azonban a kötet fentiekhez hasonló kitekintései sem erőltetnek az olvasóra egy teljesen új, idegen Gyergyai-képet. Nem akarják elfogult naivsággal modernebbnek láttatni, pusztán finom problémaérzékenységgel utalnak a Gyergyai-féle gondolkodásmód rugalmasságára, mely lehetővé teszi az újraértelmezést. A múlttal való párbeszédnek ez a fajta nyitott odafordulás az egyik alapfeltétele.

A kötet végső soron nem kis dologra vállalkozott – emlékezni próbál, és emlékezni nem egyszerű. Nehéz a múltat úgy bekapcsolni a jelen gondolkodási folyamatunkba, hogy ma is értelmezhető és érvényes diskurzusként tudjuk értékelni. Ez volt az a szempont, melyet Gyergyai is folyamatosan szem előtt tartott, s ugyanabban a szellemben készült el a kötet is, mely nem csak hírt ad irodalmi múltunk egy fontos szeletéről, de helyét is kijelöli a mai kulturális kánonban.

Nem lezárt irodalomtörténeti szakszeként, hanem ma is aktuálisan élő gondolatokat mozgósító lehetőségként tekint az életműre, egy kifejezetten produktív és dinamikus formát adva így az irodalomról való történeti gondolkodásnak.

A múltról talán máshogyan nem is érdemes szólni. Mert vannak gondolatok, életek és életművek, melyek lezárhatatlanok. A Gyergyai-féle három ponttal jelzik felénk folyamatos létezésigényüket, várva, hogy valaki újra és újra kiragadjon a jelen számára a múlt időből. A *Kegyelmet a klasszikusoknak* című kötet pedig megteszi ezt a lépést, felkínálja Gyergyai Albert életművét az öröklétnek. ■ ■ ■

■ **Pápay Szandra** 1988-ban született Sársáron. A veszprémi Pannon Egyetemen végzett magyar alap- és mesterszakon, ezután az ELTE-n szerzett magyartanári diplomát. 2014-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának a hallgatója. Kutatási területe a modern és kortárs magyar líra.

Halotti csárdás

A 27. SZÁMLA

Sürke esőben, alattomos szélben lopakodom immár két hónapja törzskávéházzammá vált kocsmám (vagy ahogy az újdonsült bécsi háziúr, NEMETSCHKEK mondaná: „bejzlim”) irányába, hogy megkezdjem a hazai közgondolkodásban feltehetően fordulatot hozó előadás-sorozatomat a Magyar Mámor történetéről, kitekin-téssel a Magyar Bohém egykor uralkodott, ám mára levitézlett alakjára, miközben fejem-ben zakatol még SZÉCHENYI mondata, mely kimaradt múltkori előadásomból, és ame-lyet most magam elé motyogok: „Adja Isten, hogy jó időben írtam legyen ezen soraimat, mert boldognak érezném magam, ha csak egy egyént is téríthetnék pálinkát üldöző zász-lóm alá, mert a pálinkát tartom hazánk legnagyobb ellenségének.” És ezzel egyidejűleg úgy döntök, hogy ma ásványvizet iszok.

De ki tudná lefesteni meglepetésemet, amikor belépve a terembe zongoraszó fogad, és persze azonnal felismerem: JOHANN SEBASTIAN BACH *A fúga művészete* című felfog-hatatlan művéből a *Contrapunctus XIV.* elnevezésű négyszólamú hármashúgy árad, melyet a mester már nem tudott befejezni (a 239-es ütemnél szakad meg a kézirat). A kottán pe-dig a hű fiú, Carl Philipp Emanuel Bach megjegyzése látható: „Über dieser Fuge, wo der Nahme BACH im Contrasubject angebracht worden, ist der Verfasser gestorben.” (E fú-gán dolgozva, ahol a BACH név a kontraszobjektumban megjelenik, a szerző meghalt.)

És nemcsak a zenét ismerem fel, mely most a 239-ik ütemnél félbeszakad és halálos csendbe dermed, hanem természetesen a zongoristát is: KOCSIS ZOLTÁN, kamaszko-rom fényessége, akinek még a legeldugottabb ún. művelődési házban adott koncertjein is jelen voltam az ő kamaszkorában; felnőttkorom örök csodáltja; kezdődő öregkorom folytonos töprengéseinek tárgya; és rádöbbenek, hogy voltaképpen együtt kamaszodtam, nőttem fel és öregedtem vele; és magam elé motyogom, amit BERTRAND RUSSEL írt WITTGENSTEIN-ről, hogy ugyanis talán soha életében nem találkozott még olyasva-lakivel, aki ennyire megfelelt volna a zseniről alkotott hagyományos képzeteknek. Hallva a fenséges zenét, ismét rádöbbenek, hogy ZOLTÁN meghalt, és elfog a hála érzete bará-taim, azaz saját képzeletem teremtményei iránt, akik ezzel a felvételével fogadtak, és akik maguk is halálos hallgatásban, élőképként ülnek most az asztaloknál; pohár után nyúló kezük megrökönyödve a levegőben, és magam is megdermedek, lefagyok, és úgy érzem, nincs remény, hogy visszaéletesedjem, ahogy ADY mondaná.

Ám ekkor a FIZETŐPINCÉR lép előm, kezében tálca, rajta pohár vörösbor, és így szól: – Seirből kiált hozzám az Úr: Vigyázó, mit mondasz az éjszakáról? Az én derekam erőtlenséggel megkörnyékeztetett, nagy fájdalmak fogtak meg, mint szülő asszonyok kínjai, gyötrődöm e dolog hallása miatt, és rémület fog el látásakor. Az én szívem reszket, iszonyúság rettent, a kívánatos éjszakát is rettentővé tette nekem. (Ésaiás, 21 :3-4.) Tisztem ma mindössze annyi, hogy felkínáljam e pohár bort a nagy halott emlékére, becsült törzsvendégünk, a VÁNDORFILOZÓFUS megbízásából, ki ma berlini előadása miatt nem tud megjelenni, ám együttérzéséről biztosít mindenkit.

Én pedig – minden ásványvizes eltökéltségem ellenére megmozdulok – kinyújtom kezem, megragadom és felhörpintem a csodálatosan selymes vörösbor, melytől hirtelen legálább eljutok az ismét ADY által leírt „életes halott” állapotba.

Ám ezt látva és hallva a többiek is megelevenednek,

SZABÓ ERVINNÉ cédulát vesz elő szoknyája korcából, és így szól: – Kedves FILOLÓGUS uram, kiről tudjuk, mit jelentett az életében a roppant halott, nekem is megvan a tisztem, mivel a VÁNDORFILOZÓFUS hagyott nálam egy cédulát felolvasásra, a nagyszerű EDMUND BURKE úr szavait, melyek alább következnek: „A döbbenet nem egyéb, mint azon állapota az elmének, amelyben bizonyos fokú elborzadás kíséretében minden mozgás felfüggesztődik. Ilyenkor az elme annyira megtelítődik önnön tárgyával, hogy semmilyen további tárgyat nem képes befogadni, sem elgondolkodni nem képes azon, amelyik épp lefoglalja”.

De a TÁLTOS most lázadni látszik, és magához ragadja fatális könyvtárosnöje céges (Magyar Művészeti Alkotóház, azaz MAMA) laptopját, és belerivall a terembe:

– Hagyjuk már ezt a filozófiai rizsát, bár látom és belátom, hogy bizonyos hölgyeknél komoly sikert akarhat olykor. Én inkább a nagy barát, PILINSZKY JÁNOS cikkét idézem föl, az *Új ember* 1975-ös szeptemberi számából, az ifjú KOCSIS portréját, ugye, emlékszik, FILOLÓGUS uram? Éltünk már akkor mindketten, és mindketten a Kádár-rendszert akartuk megdönteni, ugye, ugye?!!!! Én BARTÓK műveivel a zászlómon, maga meg talán, ha jól orrontom, LUKÁCS GYÖRGY dolgaival. De PILINSZKY fölötünk állt. Hadd olvassak valamit a cikkéből: „Pár napja – a véletlen kegyelméből – valóban a zene jegyében élek. Kocsis Zoltán Richter meghívására már június 23-án Párizsba érkezett, s baráti körben valóságos »zenei éjszakákat« töltöttünk együtt. Nem volt ez házi koncert, inkább beszélgetés. Játékában két elem ragadott meg leginkább: személytelen odaadása, s ugyanakkor személyiségének hallatlan ereje, fiatalos lendülete és homogenitása. Shelley és Petőfi lehetett ilyen!”

Aztán felnéz, tekintetét körbejárattja, és halkan ennyit nyög: – Szomjúhozom.

És akárha pusztán erre várt volna, a makulátlanul fehér szakácskötényt viselő NEMETSCHÉK tűnik fel a konyhaajtóban, zsúrkocsit tol maga előtt, rajta boszorkányos illatokkal gőzölgő hatalmas tál. És szedőkanállal a kezében a friss bécsi háziúr már meri is porcelánbögréinkbe a forró aranyat.

– Meg kell mondanom, kedves barátaim – kezdi elbeszélői hangon NEMETSCHÉK –, Wien-beli tartózkodásom alatt megkedveltem eme varázsos italt, melynek Puntsch a neve. És bizonyára a nagy puncskedvelő E. Th. A. HOFFMANN úr is egyetértene velem, hogy gyász ellen legjobb a mámor. Persze óvatosan vele, nehogy úgy járjunk, mint *Az arany virágcserep* címre hallgató örökbecsű kisregényében Anselmus diák, szerelme Veronika, valamint a két derék berlini hivatalnok, Heerbrand irattáros és Paulmann segédtanító. Szikrázó szalamandrákat láttak és mindenféle földszellemeket amint össze-csapnak egymással. Ez a veszély fenyeget minket, mivel a nedű a legfinomabb Kraken rum felhasználásával készült, melyhez a fűszerkeveréket a Grabenen található JULIUS MEINL szolgáltatta.

– Magam, mivel ezen keverékből meglehetősen mennyiséget döntöttem magamba bécsi időszakomban, nem érzem e veszélyt – jelentem ki hetykén, azzal torkomba zúdítok még egy pohárkát a forróságból. – Mert ne felejtsek el, hogy a Mámor Kiskönyvtárban előke-lő helyen tartózkodó HOFFMANN kimondottan hasznosnak nevezi a szellem számára mértéktartó kortyolgatást. Idézem: „Tény, hogy szerencsés hangulatban, mondhatni kedvező együttállás esetén, amikor a szellem a töprengést az alkotással váltja fel, a szeszes ita-

Kocsis Zoltán és Pilinszky János. Fotó: Moldován Ákos

lok elősegítik a gondolatok elevenebb pörgését. Ilyenkor a fantázia malomkeréknek tűnik, mire az ember bort zúdít bele, és a hajtómű gyorsabban pereg.”

És mintha helyettem írta volna a *Fölöttébb elegyes gondolatok* című esszéjében: „Ami e pillanatban itt gőzölög előttem, amaz ital, mely úgy keletkezik, hogy konyakot, arakot vagy rumot meggyújtanak, és a föléje tartott rostélyról cukrot csepegtetnek belé. És amikor végül fellobban a kék láng, látom, hogyan röppennek fel izzón és szikrázva a szalamanderek, és miként harcolnak a cukorban lakozó földszellemekkel.”

– Nemzeti tragédia – olvassa most laptopjából SZABÓ ERVINNÉ. – Ezt mondta VIDOVSZKY LÁSZLÓ, a kiváló zeneszerző KOCSIS halálhírére.

– Nemzeti tragédia! – kiált föl a TÁLTOS, és mélyen meríti merőkanalát az immár második tálba. – VIDOVSZKY! Igaza van! Ez tényleg nemzeti tragédia. Emlékszik-e még, FILOLÓGUS uram a Kádár-rendszer megtúrt elemére, az Új Zenei Stúdióra? Kérdésem lenne, tisztelt gyülekezet: vajon járt-e FILOLÓGUS uram a Rottenbiller utcában? Mert én rendszeresen jártam a Stúdió koncertjeire – jelenti ki egészen forradalmas hangon. – JENEY, SÁRY, KOCSIS, VIDOVSZKY! Micsoda csapat! Ők adták elő pár éve az ún. Műpában VIDOVSZKY tébolyművét, mely a *Schroeder halála* címet viseli. KOCSIS zongorázott, a többiek meg preparálták közben a zongorát.

– Így van, és ennek tiszteletére engedjék meg, hogy felolvassak pár mondatot egy cikkből, melyet a FILOLÓGUS uramhoz köztudottan közelálló CSONT ANDRÁS írt az estről 2010 decemberében – vág felém kacéran SZABÓ ERVINNÉ.

– Hagyja MELINDA, ne erőlködjön – legyintek. – CSONT nincs többé. Ha jól értesültem, végleg visszavonult.

De a TÁLTOS nem engedi szóhoz jutni barátnőjét, és már olvassa is VIDOVSZKY használati utasítását a műhöz: „A zongorista egyenletes tempóban 61 különböző skálát játszik folyamatosan 1, 2, 3... ..59, 60, 61, 60, 59... ..3, 2, 1 sorrendben, majd újrakezdi a skálázást. Eközben egy előre megadott időtáblázat szerint az asszisztensek a zongora hangjait kipreparálják. A mű végét a zongora teljes elnémulása jelenti. Ha már egyik hang sem szól, a zongorista még néhány skálát némán végigjátszik, azután VÉGE.” – Ez volt a valódi magyar avantgárd! És most döbben belém ezen isteni nedű hatására, hogy VIDOVSZKY mintha ZOLTÁN halálát írta volna meg ebben a műben! – és búsmagyar-ként zokog bele az asztallapba: – Innom kell.

– Nekem meg olvasnom kell, kisuram! – kiált fel SZABÓ ERVINNÉ. – Mert éppen azt írta meg CSONT, amiről te beszélsz! Fülelj csak: „Minden emberi törekvés hiábavalósága és egyben hősiessége is beletartozik a mű jelentéstartományába. Rekvium ez a zenéért és a zenészekért, akik még törekednek valamire, noha már nincs mire törekedni, hiszen minél jobban dolgozik a zongorista, annál kevesebb hangot képes megszólaltatni: a zene ön-maga halálára tör, a zene öngyilkossága a zene egyetlen életfeltétele. A művészet a teremtés során mintegy begyakorolja önmaga halálát.”

– Maradjunk inkább PILINSZKY emlékeinél – próbálom józanabb mederbe terelni a beszélgetést. – Jól emlékszem, és a rádióban hallgattam is a Richtterrel ama régi közös koncertet. És PILINSZKY ezt írta elhunyt barátunkról: „Teremtő tisztasággal játszik, s ugyanakkor halál és gyerekkor egyszerre kísért billentésében. Mindent fölülmúló azonban ráadása: Richter tiszteletére most Chopint játszik. Richter fölállva helyéről csókot dob feléje, s most már valóban megszületik az a bizonyos ritka atmoszféra, amikor minden ellenállás és távolság megszűnik az előadó és hallgatósága között.”

És egyre inkább azt látom és érzem, hogy lassan megszületik köztünk is minden ellenállás és távolság, a pucns perzselő lángokkal izgatja a véráramot, és mintha igaza lenne HOFFMANN figyelmeztetésének, hogy ugyanis „a fényből és földalatti tűzből született szellem szerfölött pimaszul eluralkodik az emberen, hajlik arra, hogy veszélyessé váljon, és nincs ok bízni a nyájasságában, mivel gyorsan arcot vált, és a kedves barátból rémisztő zsarnok lesz.”

És már látom is, ahogy NEMETSCHKEK odalép lemezjátszóhoz, hirtelen megszólal BACH G-dúr francia szvitjéből a *Gigue* tétel, ez a vadul ellenpontozott, aszimmetrikus ritmusokkal tovaszáguldó tánc, ráadásul KOCSIS ifjúkori ideálja GLENN GOULD brutálisan dübörgő előadásában, és kezd minden széttzilálódni, érzem annak lüktetését, amit PILINSZKY így írt le a KOCSIS ZOLTÁN-nak ajánlott versben: „egy tüzes gombostű a fejben”.

Ám ekkor SZABÓ ERVINNÉ felkiált: – Most jött Berlinből egy e-mail, egy újabb EDMUND BURKE-idézet, mintegy vigasztalásképpen, nekünk. Így szól: „Az együttérzés révén lépünk be mások gondjaiba, éppúgy meghatódunk, mint ők, és soha nem lehetünk közönyös szemlélői szinte semminek, amit az emberek tehetnek vagy elsenvedhetnek. Az együttérzést úgy kell fölfognunk, mint valamiféle helyettesítést, melynek révén egy másik ember helyébe lépünk, és ekként a dolgok számos tekintetben éppoly hatással vannak ránk, mint öreá. Legkivált emez elv jóvoltából képes a költészet, a festészet, és egyáltalán a művészet egyik szívből a másikba átsurgatni a szenvedélyeit, mit több, még arra is képes, hogy gyönyört oltson a szerencsétlenségbe, a nyomorba, nélkülözésbe, sőt magába a halálba is.” És kérem, kedves Melinda, közölje egyben az általam olyannyira hiányolt társasággal, hogy honoráriumom egy részét a mai, azaz a 27-ik számla fedezésére kívánom fordítani. Aláírás: A VÁNDORFILOZÓFUS.

És ki tudná leírni a tombolást (hacsak nem HOFFMANN), ami ekkor kitör. A hangszórókból LISZT *Csárdás macabre* című haláltánca robban elő, KOCSIS egyik kedves ráadásszáma, mindenki táncol, a kávéház minden vendége átérzi, hogy a zene tényleg képes gyönyört oltani még a halálba is, és a táncolók közt úgy látom, feltűnik most RÉZ PÁL, KERTÉSZ IMRE, ESTERHÁZY PÉTER és végül KOCSIS ZOLTÁN árnya is; múltjon már el tőlem ez a keserű év – motyogom magam elé félajulatban, és mielőtt végleg összeroppannék, még van erőm odasuttogni nagy halottainknak: – Köszönöm, uraim. Köszönet mindenért. ■ ■ ■